

เอเชียปริทัศน์ เป็นวารสารวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับเอเชียศึกษา โดยเป็นพื้นที่สำหรับการอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักวิชาการและเป็นช่องทางในการเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่สาธารณะเพื่อประโยชน์แก่สังคมในวงกว้างต่อไป

เอเชียปริทัศน์ เป็นวารสารราย 6 เดือน ออกเผยแพร่ในเดือนมิถุนายนและธันวาคม และอาจมีฉบับพิเศษปีละไม่เกิน 1 เล่ม รับผิดชอบบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเอเชียศึกษาในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมชาติพันธุ์ ภาษาและวรรณกรรม และมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

เอเชียปริทัศน์ ยินดีพิจารณาบทความวิจัย (research article) บทความทางวิชาการที่ไม่ใช่งานวิจัย (non-research academic article) บทความปริทัศน์ (review article) และบทปริทัศน์หนังสือ (book review) ที่อยู่ในขอบเขตเนื้อหาข้างต้น ผู้ส่งบทความสามารถส่งบทความเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ได้ตลอดทั้งปี บทความที่ส่งเข้ามารับการพิจารณาจะได้รับการประเมินแบบไม่เปิดเผยตัวตนสองทาง (double-blind review) โดยผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่าน

บทความต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ใน **เอเชียปริทัศน์** เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนบทความเท่านั้น ผู้พิมพ์และคณะกรรมการไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความแต่อย่างใด

ลิขสิทธิ์วารสารและบทความเป็นของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอเชียปริทัศน์
ปีที่ 44 ฉบับที่ 1 ก.ค.- ธ.ค. 2566
ISSN 2673-0650

คณะกรรมการ

กิตติ ประเสริฐสุข
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จรัญ มะลูลีม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไชยวัฒน์ คำชู
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทวีศักดิ์ รูปสิงห์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าพระนครเหนือ

ธีระ นุชเปี่ยม
สำนักงานราชบัณฑิตยสภา

สุภางค์ จันทวานิช
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นงเยาว์ เนาวรัตน์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปรัชญา ชุมนาสีเยว
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

วิทยา สุจริตธนารักษ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุนทร ชุตินทรานนท์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พลโท สุรสิทธิ์ ถนัดทาง
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

JOURNAL OF ASIAN REVIEW
Vol.44 No.1 July-December 2023
ISSN 2673-0650

Editorial Board

Kitti Prasirtsuk
Thammasat University

Jaran Maluleem
Thammasat University

Chaiwat Khamchoo
Chulalongkorn University

Taweesak Roopsing
King Mongkut's University
of Technology North Bangkok

Theera Nuchpiam
Office of the Royal Society

Supang Chantavanich
Chulalongkorn University

Nongyao Naowarat
Chiang Mai University

Prachaya Chumnaseaw
Ramkhamhaeng University

Witthaya Sucharithanarugse
Chulalongkorn University

Sunait Chutintaranond
Chulalongkorn University

LTG Surasit Thanadtang
National Defence Studies Institute

สุวรรณา สถาอานันท์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Suwanna Satha-anand
Chulalongkorn University

อนัส อมาตยกุล
มหาวิทยาลัยมหิดล
Anas Amatayakul
Mahidol University

อิมรอน มะลูลีม
สำนักจุฬาราชมนตรี
Imron Maluleem
Sheikhul Islam Office

ที่ปรึกษา:
นวลน้อย ตรีรัตน์
Advisor:
Nualnoi Treerat

หัวหน้ากองบรรณาธิการ:
สุภาพร โพธิ์แก้ว
Chief Editor:
Supaporn Phokaew

บรรณาธิการประจำฉบับ:
จिरยุทธ์ สินธุพันธ์
Issue Editors:
Jirayudh Sinthuphan

บรรณาธิการภาษาอังกฤษ:
จอห์น ทัสเกอร์
Language Editor:
John Tasker

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ
นุกุณท์ บุญวงศ์
Editorial Assistant
Nukun Boonwong

ออกแบบปก
สุธีร์ บุญลา
Art work
Sutee Boonla

สำนักงาน
สถาบันเอเชียศึกษา
อาคารประชาธิปไตย-รำไพพรรณี ชั้น 7
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218 7411 email: ias@chula.ac.th

สารบัญ

ชายแดนและเมืองชายแดนศึกษา: ภาพรวมโดยสังเขปของชายแดนอินเดียน กับประเทศเพื่อนบ้านจากปี ค.ศ. 1947 ถึง 2022 ธนเชษฐ วิสัยจร	1
มองคู่แข่งจากชาวอินเดียนอย่างเข้าใจด้วยมุมมองด้านวัฒนธรรม ณานิณี เพชรานันท์	35
โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้ ลักษณะนิสัย ทรงเสียงไชย และ วราภรณ์ ฉัตรชาติชาติ	58
อารมณ์กับชาติพันธุ์ในเรื่องสั้น “คนขายโรตีสีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ธนิกาญจน์ จินาพันธ์	91
บทปริทัศน์หนังสือ วิริยะ สว่างโชติ	120

บทบรรณาธิการ

วิธีวิทยาเอเชีย (Asia as Method) เป็นแนวทางในการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมเอเชียที่ เฉิน กวนซิง (Chen Kuan-hsing) นักวิชาการและนักวิพากษ์วัฒนธรรมชาวไต้หวันพัฒนาขึ้นมาในราวปีพุทธศักราช ๒๕๕๓ แนวทางดังกล่าวเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการคิดใหม่เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียและปรับแนวทางของการศึกษาในด้านเอเชียศึกษาให้ก้าวข้ามขอบเขตทางภูมิศาสตร์หรือกระบวนการผลิตความรู้แบบดั้งเดิมที่ลัทธิล่าอาณานิคมและความคิดแบบจักรวรรดินิยมได้ตีกรอบเอาไว้ให้คนเอเชียเข้าใจตนเอง วิธีวิทยาเอเชียพยายามที่จะท้าทายมุมมองแบบโลกตะวันตกเป็นศูนย์กลาง (Western-centrism) และมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความเข้าใจที่ครอบคลุมและหลากหลายเกี่ยวกับเอเชีย ผ่านกระบวนการสนทนาข้ามพรมแดน ข้ามศาสตร์ และข้ามวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการสะท้อนความคิดต่อมุมมองและความรู้ของตนเองอย่างวิพากษ์ เพื่อมองให้เห็นมิติหลากหลายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของเอเชีย บทความในวารสารเอเชียปริทัศน์ฉบับนี้อาจจะไม่ได้ตั้งต้นด้วยการประกาศต้นว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิธีวิทยาเอเชีย แต่ก็อาจถือได้ว่าเป็นบทความที่ช่วยให้เราเข้าใจเอเชียด้วยมุมมองที่มีค่าต่อการอ้างอิงกันและกันของเอเชีย

ชายแดนและเมืองชายแดนศึกษา: ภาพรวมโดยสังเขปของชายแดนอินเดียนับกับประเทศเพื่อนบ้านจากปี ค.ศ. 1947 ถึง 2022 ของ ธนเชษฐ วิสัยจร เป็นงานที่ชวนให้เราพินิจเกี่ยวกับวิธีการที่ชายแดนของอินเดียนับกับประเทศเพื่อนบ้านได้ถูกอธิบายในเชิงวิชาการโดยกลุ่มนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ ทั้งวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การปกครอง มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ในบริบทหนึ่งนั้นชายแดนอาจจะถูกมองผ่านมิติพื้นที่เชิงกายภาพที่แยกส่วนรัฐอธิปไตยออกจากกัน แต่ในบริบทอื่น ๆ ชายแดนก็อาจจะถูกมองในมิติของผู้คนที่เดินทางข้ามเส้นเขตแดนหรือในมิติชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้นในบริเวณนั้น การทบทวนทางวิชาการ

ว่าด้วยชายแดนและเมืองชายแดนศึกษาในบทความนี้ไม่ได้เพียงแค่ว่าจะช่วยให้เราเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ก็ยังอาจจะเป็นฐานคิดให้เราเข้าใจวิธีการที่อินเดียมองตัวเองและสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ตลอดจนประเด็นชายแดนที่อื่น ๆ ในบริบทที่มีต้องยึดมุมมองจากศูนย์กลางของรัฐและชั้นนำเสมอไป

ในทำนองเดียวกัน **ญาณินี เพชรานันท์** ก็วิเคราะห์เราเห็นถึงค่านิยมและอุดมคติจากศูนย์กลางถูกถ่ายทอดและปลูกฝังมาสู่มุมมองที่พลเมืองของรัฐไทยมองและเชื่อมสัมพันธ์กับคนภายนอก ในบทความเรื่อง **มองคู่เจรจาชาวอินเดียอย่างเข้าใจ ด้วยมุมมองด้านวัฒนธรรม** นี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า แม้ไทยจะมีสัมพันธ์กับอินเดียมาเนิ่นนาน และถึงแม้ว่าประเทศอินเดียกำลังเจริญเติบโตทั้งด้านธุรกิจและเศรษฐกิจ แต่การศึกษาในประเด็นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมกับอินเดียและเจรจากับผู้แทนจากอินเดียยังมีค่อนข้างจำกัด เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในทวีปเอเชีย เช่น ประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น คุณูปการของบทความชิ้นนี้คือการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเรียบเรียงข้อค้นพบต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เจรจาชาวอินเดียผ่านมุมมองด้านวัฒนธรรม เพื่อช่วยให้ผู้เจรจาชาวไทยและต่างชาติเข้าใจและเคารพในวัฒนธรรมอินเดีย อันจะนำมาสู่ท่าทีในการสื่อสารสัมพันธ์และ แสดงออกอย่างเหมาะสม

ถัดมา บทความ **โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้** ของ **ลักษณีย์นัยน์ ทรงเสียงไชย** และ **วรภรณ์ ฉัตรชาติ** ก็แสดงให้เห็นว่าเราจะสามารถใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นกลไกในการฟื้นฟูชุมชนและสานสัมพันธ์ระหว่างประชาชนข้ามชาติผ่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) การท่องเที่ยวชนบท (Rural Tourism) การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Tourism) ตลอดจนการสร้างประสบการณ์เรียนรู้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนนำเสนอ เป็นปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวหน้าใหม่และกลุ่มผู้เคยมีประสบการณ์เดินทางแล้วตัดสินใจออกเดินทาง มีแนวโน้มที่จะจับจ่ายสูงขึ้นและใช้

เวลาในท้องถิ่นนานขึ้น บทความชิ้นนี้เน้นย้ำถึงบทบาทของหน่วยงานท้องถิ่นในอินเดียที่เรียกว่า ปัญจาญติ (Panchayats) ในการผลักดันและส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ในระดับชุมชน ในบริบทนี้จึงอาจถือได้ว่าชุมชนและหน่วยงานคือกลไกสำคัญในการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประชาชนผ่านเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์

ประสบการณ์ทางอารมณ์ของมนุษย์นั้นเป็นประเด็นที่ **ธนิกาญจน์ จินาพันธ์** ให้ความสำคัญในบทความเรื่อง **อารมณ์กับชาติพันธุ์ในเรื่องสั้น “คนขายโรติจากศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์** บทความชิ้นนี้มีเสนอความคิดว่า ประสบการณ์ทางอารมณ์ที่สื่อสารผ่านวรรณกรรมสามารถเผยให้เห็นอคติและการกดขี่ชาติพันธุ์ผ่านมิติอารมณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเป็นชาติพันธุ์อื่นจึงไม่ได้ถูกกำกับด้วยกฎหมายของรัฐเท่านั้นหากยังถูกควบคุมผ่านการแสดงออกและประสบการณ์ทางอารมณ์ด้วย ประเด็นที่น่าสนใจที่เราควรจะคบคิดกันต่อก็คือ แรงสั่นสะเทือนทางอารมณ์อย่างเข้มข้นจะสามารถนำไปสู่การสลายอคติทางชาติพันธุ์และการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันอย่างไรที่บทความชิ้นนี้เสนอหรือไม่

ท้ายสุด **วิริยะ สว่างโชติ** ได้ฝากบทปริทัศน์หนังสือเรื่อง **ผีในชุดกิโมโน : เรื่องเล่าของสงครามกับประวัติศาสตร์เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้** โดย รชฏกรนาท นักเขียนชาวอินเดียไว้ให้พิจารณา เรื่องราวของผู้คนที่รชฏค้นคว้าและนำมาบันทึกไว้เปิดเผยให้เห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันข้ามพรมแดนและข้ามกาลเวลาอย่างน่าประหลาด เรื่องเล็กน้อยของประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับชีวิตของผู้คนจากเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปจนถึงเอเชียตะวันออก เรื่องราวความโหดร้ายของสงครามและโศกนาฏกรรมในครอบครัวที่ถูกรวบรวมมาอยู่ในหนังสือเล่มนี้จึงมีค่าต่อการอ้างอิงกันและกันของเอเชีย (inter-Asia referencing) อย่างที่ฉิน กวนซิงปรารณา

จिरยุทธ สิ้นธุพันธ์
บรรณาธิการประจำฉบับ

ชายแดนและเมืองชายแดนศึกษา: ภาพรวมโดยสังเขป ของชายแดนอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านจากปี ค.ศ. 1947 ถึง 2022¹

Border and Borderland Studies: A brief overview of India's territorial
borders with her neighbouring countries from 1947 to 2022

ธนเชษฐ วิสัยจร²

1 บทความนี้ได้รับการสนับสนุนโดย โครงการการสร้างความร่วมมือทางวิชาการด้านเอเชียศึกษา
ระดับชาติและนานาชาติ แผนงานอาเซียนในกระแสแห่งความพลิกผัน (N31A650820) สำนักงานการวิจัยแห่ง
ชาติ และ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ กลุ่มศึกษาอินเดียแห่งมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี e-mail: thana-
chatew@gmail.com

บทคัดย่อ

ชายแดนและเมืองชายแดนศึกษา: ภาพรวมโดยสังเขปของชายแดน อินเดียบนประเทศเพื่อนบ้านจากปี ค.ศ. 1947 ถึง 2022

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาและเขียนบทสรุปโดยสังเขปถึงวิธีการที่ชายแดนของอินเดียบนประเทศเพื่อนบ้านได้ถูกอธิบายในเชิงวิชาการโดยกลุ่มนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ นับตั้งแต่วันประกาศเอกราชของอินเดียเมื่อ ค.ศ. 1947 ชายแดนของอินเดียบนประเทศเพื่อนบ้านมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระยะด้วยเหตุผลที่ความสัมพันธ์ทางการเมืองกับประเทศเพื่อนบ้านก็มีพลวัตอยู่เสมอ หากจะอ้างตามกรมการจัดการชายแดน พื้นที่ชายแดนของอินเดียบนประเทศเพื่อนบ้านมีความยาว 15,106.7 กิโลเมตร ซึ่งมีประเทศเพื่อนบ้านเจ็ดประเทศคืออัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน ปากีสถาน เนปาล และเมียนมา งานวิจัยชิ้นนี้วิเคราะห์ว่าชายแดนถูกอธิบายในทางวิชาการอย่างไรในทางสังคมศาสตร์ อันประกอบไปด้วยวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การปกครอง มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา งานวิจัยชิ้นนี้เสนอว่าการอธิบายชายแดนสามารถถูกจัดกลุ่มได้เป็นสามกลุ่มดังต่อไปนี้ กลุ่มแรก มองว่าชายแดนคือพื้นที่ซึ่งมีเส้นเชิงกายภาพโดยแยกส่วนรัฐอธิปไตยออกจากกัน เส้นแบ่งนี้อาจเป็นลักษณะทางธรรมชาติเช่น แม่น้ำ หรือภูเขา หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เช่น ลวดหนาม รั้วหรือหอคอย ดังนั้นพื้นที่ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ห่างไกล ซึ่งจำเป็นต้องมีการตรวจตราจากรัฐบาลกลาง กลุ่มที่สองมุ่งศึกษาผู้คนซึ่งเดินทางข้ามเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ และลักษณะการที่คนข้ามแดนเหล่านั้นถูกปฏิบัติที่แตกต่างกันก็จะได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณา กล่าวคือคนบางกลุ่มสามารถข้ามแดนได้ด้วยความสะดวก แต่ก็ยังมีอีกหลายกลุ่มที่ข้ามแดนแล้วต้องประสบกับความยากลำบากเพราะพวกเขาไร้กลไกทางกฎหมายที่คอยปกป้องสิทธิของพวกเขา กลุ่มที่สามวิเคราะห์พื้นที่บริเวณรอบของเส้นเขตแดนระหว่างประเทศและการข้ามแดนในชีวิตประจำ

วันของผู้คนที่อยู่ในบริเวณนั้น การทบทวนทางวิชาการว่าด้วยชายแดนและเมืองชายแดนศึกษาถึงคำและวิธีการอธิบายชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านจะเป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการวิจัยภาคสนามในอนาคตในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์เพื่อให้ฐานคิดเรื่องชายแดนในอนาคตถูกผูกขาดน้อยลงจากชนชั้นนำซึ่งยึดมุมมองจากศูนย์กลางของรัฐ

คำสำคัญ: ชายแดนศึกษา เมืองชายแดนศึกษา อินเดีย สังคมศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ABSTRACT

Border and Borderland Studies: A brief overview of India's territorial borders with her neighbouring countries from 1947 to 2022

This research is a brief overview of how the territorial borders of India with her neighbouring countries is conceptualised among scholars in social science. Since the Independence Day in 1947, the territorial borders of India have been changed due to political dynamics with her neighbouring countries. According to the Department of Border Management of India, nowadays her borders are 15,106.7 kilometres in length with seven neighbouring countries. They are Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, China, Pakistan, Nepal and Myanmar. This research explores how the territorial borders are conceptualised in different disciplines in social science that include International Relations, history, geography, government, anthropology and sociology. It argues that there are three groups of scholars with three different perspectives to explain territorial borders. First, the border is perceived as the physical line that separates sovereign states. It can be natural terrain such as rivers and mountains or human made such as wires, fences and towers. Accordingly, the border is peripheral under the supervision of the central government. Second, peoples on the move that cut across the state boundary are the foci of the analysis. The ways in which different group of people who cross the border are examined. Some groups cross the borders with comfort but the others experience hardship in the host state as they lack of legal protection. Third, the zone adjacent

to territorial line that separates sovereign states is the focus of the study. The area is called borderland as the politics of the physical border and the movement of people who make everyday crossing are studied. The review of the scholarship of border and borderland studies on the territorial border of India with her neighbouring countries will be a springboard to fieldwork for the research that embraces more voices of the peoples on the ground. In the future, the conceptualisation of border in social science will be less monopolised by the political elites in the centre of the state.

Keywords: *border studies, borderland studies, India, social science, International Relations*

บทนำ

บทความนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมเรื่องชายแดน (Border Studies) และชายแดนศึกษา (Borderland Studies) ว่าด้วยกรณีศึกษาของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนภาคพื้นดินติดกับอินเดียทั้งเจ็ดอันประกอบไปด้วย อัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน ปากีสถาน เนปาลและเมียนมาโดยสังเขป การปลดปล่อยจากจักรวรรดิอังกฤษ อินเดียก็ได้เป็นรัฐอิสระเมื่อ ค.ศ. 1947 เส้นเขตแดนตามตรรกะของโลกตะวันตกซึ่งเป็นที่รู้จักในนามของเส้นเขตแดนตามแบบอาณาเขตของสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียในยุโรปที่มีการลงนามเมื่อ ค.ศ. 1648 ได้มีบทบาทและพัฒนาเป็นชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านในยุคปัจจุบัน แม้ว่าเส้นเขตแดนตามตรรกะแบบเวสต์ฟาเลียจะกำเนิดในยุโรปเมื่อศตวรรษที่ 17 แต่ก็ค่อย ๆ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติแพร่หลายไปทั่วโลกผ่านกระบวนการล่าอาณานิคม (Chakrabarty 2008) เมื่ออินเดียเมื่อประกาศเอกราช จึงได้มีสถานะเป็นรัฐสมัยใหม่ตามปทัสถานแบบรัฐเวสต์ฟาเลียโดยสมบูรณ์ กล่าวคือมีองค์ประกอบครบสี่ประการ นับตั้งแต่ ประชากร เขตแดน รัฐบาล และอำนาจอธิปไตย (Heywood 2013)

อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ต้องการจะนำเสนอประเด็นเชิงความคิดว่าพื้นที่ชายแดน (border) ของรัฐอันเป็นจุดที่เส้นอาณาเขต (boundary) ลากเพื่อแยกส่วนพื้นที่อธิปไตยของรัฐสองรัฐออกจากกันนั้นได้ถูกตีความทั้งในหมู่นักวิชาการทางสังคมศาสตร์อันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในฐานะสาขาวิชา(International Relations as a discipline) รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา แต่บทความฉบับนี้จะไม่ตีความชายแดนโดยแยกตามสาขาวิชาในลักษณะเดียวกันตามที่กล่าวและขอเสนอมุมมองการตีความตามแนวทางของชายแดนศึกษา (Border Studies) และเมืองชายแดนศึกษา (Borderland Studies) ที่มีความเป็นสหวิทยาการและใช้ประเด็นการสร้างความรู้ว่าด้วยเรื่องชายแดนเป็นตัวตั้ง กล่าวคือบทความชิ้นนี้จะจำแนกชายแดน

ศึกษาที่มองพื้นที่ชายแดนศึกษาโดยยึดรัฐเป็นศูนย์กลางออกแบบเดิมจากเมืองชายแดนศึกษาที่มองชายแดนโดยตั้งคำถามต่อการมองชายแดนโดยยึดรัฐเป็นศูนย์กลางและพยายามผนวกเสียงของผู้คนที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในบริเวณนั้นมากยิ่งขึ้น (จักกริช สังขมณี 2551, Wisaijorn 2021)

การศึกษาพื้นที่ชายแดนที่มีความเป็นสหวิทยาการมีลักษณะ 3 ประการคือประการที่หนึ่ง การมองพื้นที่ชายแดนโดยมองจากรัฐออกไปและตีความว่ารัฐเป็นศูนย์กลาง (centrifugal approach) ซึ่งบทความฉบับนี้เสนอว่าการตีความพื้นที่ชายแดนโดยมีมุมมองที่ยึดรัฐเป็นศูนย์กลาง (state-centrism) นั้นมีแนวโน้มที่จะติดปรากฏการณ์ที่ John Agnew (1994) นักภูมิศาสตร์เชิงวิพากษ์เรียกว่ากับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) ที่ประกอบไปด้วยฐานคิดที่มองว่ารัฐเป็นภาชนะ ฐานคิดที่ว่าพื้นที่ภายในกับภายนอกแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด ประการที่สองคือการมองพื้นที่ชายแดนนั้นถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำทางการเมือง ประการที่สามคือการมองพื้นที่ชายแดนโดยยึดมุมมองของผู้คนที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในบริเวณรอยต่อของเส้นอาณาเขต (boundary) ที่แยกส่วนรัฐอธิปไตยสองรัฐ (centripetal approach) และประการที่สามคือมุมมองที่คนข้ามรัฐจากประเทศเพื่อนบ้านของอินเดียที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ของอินเดียเอง ซึ่งบทความฉบับนี้เสนอว่าแม้จะวิเคราะห์ผลกระทบของชายแดนอินเดียบกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีต่อผู้คนที่ข้ามไปมาและผู้คนที่เหล่านั้นที่มีต่อเส้นอาณาเขตรัฐของอินเดียบกับประเทศเพื่อนบ้านในประการที่สองและสามคือมองจากผู้คนที่ใช้ชีวิตประจำวันในพื้นที่ชายแดนและผู้คนที่เดินทางข้ามรัฐ ก็ไม่ได้หมายความว่ากับดักเส้นเขตแดนจะหายไป หากแต่กับดักเส้นเขตแดนจะยังคงอยู่ด้วยความตระหนักรู้มากขึ้นถึงกลไกเชิงอำนาจของผู้กำหนดนโยบายว่าควรแยกส่วนพื้นที่ของรัฐตรงไหน ตลอดจนความเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงความหมายของชายแดนว่าบุคคลใดควรข้ามแดนตรงไหน เมื่อไหร่ โดยบทความนี้แค่เพียงจะสรุปกรณีศึกษาของประเด็นชายแดนของอินเดียบกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเจ็ดรัฐ จากนั้นจัดเอกสารวิชาการตามหมวดหมู่ออกเป็น

3 ประการ โดยจะได้จัดลำดับการอธิบายความดังต่อไปนี้ คือ ประการแรกจะเริ่มต้นด้วยบทนำอันพุดถึงความสำคัญของชายแดนอินเดียบอกกับประเทศเพื่อนบ้าน ในลำดับถัดไปความเป็นสหวิทยาการของชายแดนศึกษา (Border Studies) และเมืองชายแดนศึกษา (Borderlands Studies) ตลอดจนการเข้าไปตีความพื้นที่ชายแดนที่ยึดมุมมองจากเมืองหลวง (centrifugal approach) มุมมองจากคนเมืองชายแดน (centripetal approach) และการอธิบายปรากฏการณ์คนข้ามรัฐ โดยใช้กรณีศึกษาที่สำคัญของโลก จากนั้นในลำดับที่สามบทความฉบับนี้จะได้กล่าวถึงงานเขียนเชิงวิชาการที่กล่าวถึงชายแดนอินเดียบอกกับอัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน ปากีสถาน เนปาลและเมียนมา และในลำดับที่สี่จะเป็นการสรุปและนำเสนอข้อคิดเชิงทฤษฎีตลอดจนแผนการทำวิจัยที่จะทำต่อไปในอนาคตโดยใช้ข้อมูลและข้อคิดจากบทความฉบับนี้เป็นจุดตั้งต้น แม้ว่าการตีความเรื่องชายแดนจะหนีไม่พ้นกับดักเส้นเขตแดน (Wisaijorn, 2017) แต่การทบทวนทางวิชาการว่าด้วยชายแดนและเมืองชายแดนศึกษาของอินเดียบอกกับประเทศเพื่อนบ้านชั้นนี้ก็จะเป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการวิจัยภาคสนามในอนาคตในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ เพื่อให้ฐานคิดเรื่องชายแดนในอนาคตถูกผูกขาดน้อยลงจากชนชั้นนำซึ่งยึดมุมมองจากศูนย์กลางของรัฐในอนาคต

ทบทวนวรรณกรรม: ชายแดนศึกษาและเมืองชายแดนศึกษา

ความสำคัญของลักษณะธรรมชาติ: จุดกำเนิดของชายแดนศึกษาและเมืองชายแดนศึกษา

หากไม่คำนึงถึงสาขาวิชาประเด็นเรื่องชายแดนเป็นหัวข้อที่นักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ได้ให้ความสนใจศึกษามาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 และส่วนใหญ่มักจะมองว่าพื้นที่สุดขอบของรัฐคือชายแดน ลักษณะทางธรรมชาติก็มักจะถูกตีความว่าเป็นเส้นกั้นอำนาจรัฐอธิปไตยในตัวของมันเอง ตัวอย่างที่ไม่กล่าวถึงไม่

ได้คือนักภูมิศาสตร์อย่าง Ellen Semple (1911) ซึ่งได้ระบุว่าเส้นอาณาเขตทางธรรมชาติที่ดีที่สุดนั้นควรเป็นพื้นที่ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถเข้าไปใช้ชีวิตอาศัยอยู่ได้ นักภูมิศาสตร์ในยุคหลัง เช่น Hartshorne (1936) และ Prescott (1965) ก็เห็นพ้องไปในทำนองคล้ายกันว่าชายแดนเป็นเพียงแค่ส่วนประกอบของรัฐสมัยใหม่โดยไม่ได้ใส่ใจผลกระทบของชายแดนที่มีต่อผู้คนในบริเวณนั้น และปฏิบัติการของผู้คนในบริเวณนั้นที่มีต่อเส้นแบ่งอาณาเขตก็ไม่ได้ได้รับการใส่ใจเช่นกัน นักภูมิศาสตร์เชิงวิพากษ์ในช่วงทศวรรษที่ 1990 อย่าง John Agnew (1994) กล่าวว่าการตีความพื้นที่ชายแดนโดยยึดมุมมองของส่วนกลางของรัฐเป็นใหญ่นี้อาจติดกับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประการคือการมองว่าพื้นที่ชายแดนนั้นแยกภายในรัฐออกจากนอกรัฐอย่างเด็ดขาด รัฐเป็นภาวะบรรจุก และการตีความชายแดนนั้นถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำทางการเมืองของรัฐ แต่มีประเด็นทางภูมิศาสตร์ Anssi Paasi (1996) ได้เสนอว่าบ่อยครั้งพื้นที่ชายแดนเกี่ยวข้องกับความรู้สึกชาตินิยมของผู้คนในรัฐและข้อเสนอประการนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อประเด็นชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นชายแดนอินเดียบังกอลซึ่งกล่าวถึงในส่วนต่อไป

ผู้คนที่ย้ายถิ่นฐาน

พื้นที่ชายแดนที่ได้รับความสนใจมากที่สุดทั้งในมุมมองแบบชายแดนและเมืองชายแดนศึกษาก็คือชายแดนสหรัฐอเมริกากับเม็กซิโก ชีวิตของผู้คนที่ต้องข้ามชายแดนสหรัฐอเมริกากับเม็กซิโกจะได้รับความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการข้ามแดนเพื่อโอกาสทางเศรษฐกิจและชีวิตที่ดีกว่าของชาวเม็กซิโกที่มาหางานทำในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกาตามที่ปรากฏในงานของ Martinez (1994) และ Alvarez (1995) ชาวเม็กซิโกต้องข้ามแดนที่บริเวณด่านตรวจคนเข้าเมือง แต่กระบวนการของความเป็นชายแดนไม่ได้จบที่ด่านเท่านั้น หากแต่ยังติดตาม

พวกเขาและพวกเธอลึกเข้าไปในสหรัฐอเมริกาอีก เนื่องด้วยแรงงานที่ไม่ได้รับการจดบันทึกจำนวนมากจะถูกตรวจสอบจากเจ้าหน้าที่ตำรวจสหรัฐอเมริกาและแจ้งข้อหาเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย Gloria Anzaldua (2007) จึงได้ตั้งข้อเสนอว่าปฏิบัติการของชายแดนไม่ได้จบลงตรงพื้นที่ซึ่งอำนาจอธิปไตยของรัฐสองรัฐบรรจบเท่านั้น แต่ปฏิบัติการชายแดนนั้นปรากฏอยู่บนเรือนร่างของแรงงานชาวเม็กซิโกเหล่านั้นเมื่ออัตลักษณ์ของผู้คนสองกลุ่มปะทะกัน ในที่นี้คือตำรวจอเมริกันกับแรงงานพลัดถิ่นชาวเม็กซิโก

ในทำนองคล้ายกัน Etienne Balibar (1998) ได้เสนอว่าชายแดนปรากฏอยู่ทุกสถานที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่การเดินทางและการคมนาคมนั้นสะดวกยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นสถานีรถไฟหรือสนามบินซึ่งมีการตรวจ

อัตลักษณ์ของผู้เดินทางกับเจ้าหน้าที่รัฐของรัฐปลายทาง Nick Vaughan-Williams (2009) เสนอแนะว่าในบางกรณี รัฐปลายทางอาจตรวจอัตลักษณ์ของผู้ที่ต้องการเดินทางจากรัฐต้นทางไปยังรัฐปลายทาง ในพื้นที่ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของรัฐต้นทางเองเสียด้วยซ้ำเช่น สหราชอาณาจักรอังกฤษ ได้มีการออกหนังสือเดินทางให้กับผู้ที่ต้องการเข้าประเทศจากภาคพื้นทวีปยุโรปในดินแดนของฝรั่งเศสและเบลเยียม และวิธีการในการจัดการ จำแนกและคัดกรอง “ร่างกายที่เคลื่อนย้ายได้” (mobile bodies) (Vaughan-Williams 2009, 132) เช่นนี้ได้ถูกนิยามว่า “ชายแดนแห่งชีวการเมือง” (biopolitical border) ในกรณีนี้ชายแดนนั้นถูกเขียนลงบนร่างกายของมนุษย์มากกว่าลงบนพื้นที่หรือสถานที่ทางธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการตระหนักถึงสถานะชายแดนแห่งชีวการเมือง ดังที่ Vaughan-Williams (2009) ได้เสนอไว้แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ากับดักเส้นเขตแดนจะมลายหายไป トラบาโดที่รัฐยังคงเป็นตัวแสดงในการเมืองระหว่างประเทศ บทความฉบับนี้จึงเสนอว่าฐานคิดในทางการเมืองระหว่างประเทศสามารถตระหนักถึงการดำรงอยู่ด้วยกันของเส้นเขตแดนและการเคลื่อนย้ายถ่ายเทของผู้คนตลอดจนปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่มิต่อเส้นเขตแดนนั้น ดัง

ที่ปรากฏในงานชายแดนศึกษาของ Wisaijorn (2021) ที่เสนอว่าผู้คนบริเวณชายแดนไทย-ลาวบริเวณแม่น้ำโขง ในบางครั้งสามารถเดินทางข้ามเส้นเขตแดนระหว่างประเทศประหนึ่งว่าเส้นเขตแดนนั้นไม่ปรากฏอยู่หากแต่ยึดโยงกับลักษณะทางธรรมชาติของแม่น้ำโขงที่เป็นเสมือนแหล่งอาหารและช่องทางในการคมนาคมระหว่างญาติมิตรที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่ง แต่ในขณะเดียวกันผู้คนก็ฉวยใช้เอาการมีอยู่ของเส้นเขตแดนระหว่างประเทศนั้นหากการมีอยู่นั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจของตน อาทิเช่น การดำรงชีพด้วยนายเรือนำเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการเดินเรือข้ามประเทศกล่าวคือการล่องเรือข้ามแม่น้ำโขงจากไทยไปสปป.ลาว นายเรือผู้นั้นสามารถขึ้นอัตราค่าโดยสารได้สูงกว่าการนำเที่ยวภายในประเทศไทยเอง มุมมองแบบเมืองชายแดนศึกษาได้ตระหนักถึงการดำรงอยู่ของเส้นเขตแดนและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนดังนี้

ในกรณีอันเดียวกับประเทศเพื่อนบ้าน แนวคิดการวิเคราะห์ผู้คนที่ต้องเดินทางข้ามเส้นเขตแดนและชายแดนชีวการเมืองมีปรากฏอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีแรงงานชาวบังคลาเทศที่เข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในอินเดีย (Jamwal 2004) ซึ่งกรณีของบังคลาเทศกับรัฐเบงกอลตะวันตก รัฐมิโซรัม รัฐตรีปุระ

รัฐเมฆาลัย และรัฐอัสสัมนั้นเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ในเรื่องการปักปันเขตแดนนับตั้งแต่ครั้งอินเดียได้รับ

เอกราชเมื่อ ค.ศ. 1947 ซึ่งการขีดเส้นแบ่งรัฐสองรัฐเสมือนไปแยกผู้คนที่มิปฏิสัมพันธ์ช้านานออกจากกันโดยจะอภิปรายรายละเอียดต่อไป

ผู้คนที่มิชีวิตประจำวันอยู่ในเมืองชายแดน

บทความฉบับนี้เสนอนักวิชาการจากหลากหลายสาขาวิชาที่สามารถจัด

กลุ่มให้อยู่ในชายแดนและเมืองชายแดนศึกษา ซึ่งไม่ได้มุ่งวิเคราะห์ประเด็นแต่เฉพาะผู้คนที่เคลื่อนย้ายข้ามเส้นอาณาเขตรัฐด้วยระยะทางที่ไกลเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มนักวิชาการที่ศึกษาการข้ามแดนของผู้คนที่ใช้ชีวิตประจำวันอยู่ในบริเวณชายแดนนั้น ดังปรากฏในกรณีศึกษาของ Flynn (1997) ที่ได้เสนอว่าผู้คนในดินแดนซาเบ (Shabe) ในชายแดนไนจีเรีย-เบนินนั้นใช้ความเป็นชายแดนมาเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ประเด็นแรก Flynn (1997) ไม่ได้ละเลยปรากฏการณ์ว่าเส้นอาณาเขต (boundary) ที่ใช้แม่น้ำออกปารา (Okpara) มาแยกส่วนดินแดนและผู้คนที่ทั้งไนจีเรียและเบนินนั้นไม่ใช่ประดิษฐกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในดินแดนนี้แต่แรก หากแต่เป็นมรดกตกทอดในยุคอาณานิคมซึ่งผลของมันก็หมายความว่า จะแยกผู้คนที่อยู่บริเวณนี้ และมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติตลอดจนการค้าออกจากกันตามสัญญาติของรัฐบาลกลางที่ตนสังกัด ประเด็นที่สอง ระดับความเข้มข้นของความเป็นสมัยใหม่ทั้งไนจีเรียและเบนินนั้นต่างกัน กล่าวคือในเบนินที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของชาวต่างชาติจะมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานอยู่อาทิเช่นโรงเรียนและโรงพยาบาล แต่ในอีกฝั่งของแม่น้ำก็คือไนจีเรียกลับมีสาธารณูปโภคน้อยกว่า ประเด็นที่สามคือลักษณะภูมิประเทศของท้องที่มีความเฉพาะตัว กล่าวคือธรรมชาติที่ยังอุดมสมบูรณ์ในบริเวณซาเบและแม่น้ำออกปารา ทำให้ผู้คนที่อยู่ในท้องที่ซึ่งคุ้นชินกับทางต้องทำหน้าที่เป็นคนนำทางหากผู้คนภายนอกต้องการจะเดินทางผ่านดินแดนแถบนี้

ในอีกกรณีศึกษาก็คืองานเขียนของ Nick Megoran (2010) ที่เสนอว่าชีวิตผู้คนในบริเวณชายแดน

อุซเบกิสถานและเคอร์กิสถานนั้นน่าสนใจ กล่าวคือเส้นอาณาเขตมักจะถูกเขียนลงบนพื้นที่ซึ่งมีความสูงชันตามลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหุบเขา เมื่อครั้งที่อุซเบกิสถานและเคอร์กิสถานยังเป็นส่วนหนึ่งของสหภาพโซเวียตในยุคสงครามเย็น ผู้คนยังเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างชุมชน แม้สหภาพโซเวียตต้องล่มสลายลงเมื่อ ค.ศ. 1991 การไปมาหาสู่ทั้งชาวอุซเบกิสถานและเคอร์กิสถานก็ยังเป็น

ไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อ ค.ศ. 1993 ประธานาธิบดีอิสลาม คาริมอฟแห่งอุซเบกิสถานได้ประกาศการปิดชายแดนอุซเบกิสถานเพื่อควบคุมการไหลบ่าเข้ามาของเงินสกุลจากรัสเซีย (Megoran 2010) สะพานที่เคยใช้ข้ามระหว่างชุมชนอุซเบกิสถานและเคอร์กีซสถานถูกทำลาย การข้ามแดนต้องมีจุดตรวจและมีการทำหนังสือเดินทางซึ่งนโยบายเช่นนี้กลายมาเป็นอุปสรรคต่อผู้คนในพื้นที่ชายแดนที่มีสายสัมพันธ์ต่อกันทางเครือญาติ วัฒนธรรมและทางการค้ามาช้านาน แต่กระนั้น Megoran (2010) อ้างว่าผู้คนในบริเวณชายแดนก็ยังใช้ลักษณะเฉพาะที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนในการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่าง

อุซเบกิสถานและเคอร์กีซสถาน ซึ่งปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่ขัดกับนโยบายที่กำหนดจากส่วนกลางเช่นนี้เป็นสิ่งที่ควรศึกษาอย่างยิ่งกับชายแดนอินเดียและประเทศเพื่อนบ้าน ดังที่นักวิชาการอย่าง Reece Jones (2010) ได้ศึกษาดินแดนแทรก (enclave) ซึ่งพื้นที่บางจุดของบังคลาเทศถูกล้อมรอบด้วยดินแดนภายใต้อธิปไตยของอินเดียดังจะกล่าวในลำดับถัดไป

ชายแดนอินเดียบนประเทศเพื่อนบ้านทั้ง 7 โดยสังเขป

กับดักเส้นเขตแดน: ชายแดนที่ยึดการตีความของรัฐเป็นศูนย์กลาง

เมื่อค.ศ. 1994 นักคิดภูมิศาสตร์การเมืองที่ชื่อว่า John Agnew ได้เขียนบทความเรื่อง The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory ซึ่ง Agne ได้

ระบุว่าในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยเฉพาะจากสำนักสัจนิยม (political realism) จะปรากฏกับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) อยู่สามลักษณะ คือ แนวคิดที่ว่าพื้นที่รัฐแยกออกเป็นสองส่วนคือพื้นที่ภายในและภายนอก แนวคิดที่ว่ารัฐเป็นเหมือนภาชนะและการผูกขาดการตีความเขตแดนโดยชนชั้น

นำทางการเมือง

กับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) นี้ปรากฏอยู่ในนักคิดวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลัก ตั้งแต่สำนักสังคมนิยมคลาสสิกไปจนกระทั่งสังคมนิยมใหม่ (neo-realism) ยกตัวอย่างเช่น Morgenthau (1947, 1948, 1965) Herz (1959, 1968, 1975) และนักคิดที่สวมหมวกสองใบคือทั้งบทบาทนักวิชาการและนักการทูตอย่าง Kennan (1947) ที่เคยดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำกรุงมอสโกในอดีตสหภาพโซเวียตก็มีทัศนะที่ยึดติดกับดักเส้นเขตแดน ในทำนองคล้าย ๆ กันกับนักคิดสังคมนิยมใหม่ (neo-realism) อย่าง Waltz (1979) และ Mearsheimer (2001) กล่าวคือ รัฐมักจะถูกนำไปเปรียบกับลูกบิลเลียด (billiard balls) หรือ หน่วยทางการเมือง (like unit) ที่มีความสัมพันธ์ และหน่วยทางการเมืองเหล่านี้ก็จะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในระบบระหว่างประเทศ John Ruggie (1998) ในฐานะนักคิดสำนักประดิษฐกรรมทางสังคม (social constructivism) ได้มีการตั้งคำถามกับการกำเนิดของเขตแดน เขากล่าวว่าเขตแดนแบบเวสต์ฟาเลียเป็นการจัดการพื้นที่รูปแบบหนึ่งของชาวยุโรปซึ่งเรียกอีกแบบว่าเป็นญาณวิทยาทางสังคม (social episteme) ซึ่งภายหลังได้ถูกถ่ายทอดไปทั่วโลกด้วยกระบวนการล่าอาณานิคม โดยรวมถึงชายแดนอินเดียนกับประเทศเพื่อนบ้านหลังการประกาศเอกราชเมื่อ ค.ศ. 1947 ด้วย และความมีอยู่ของเส้นเขตแดนระหว่างประเทศก็ถูกตั้งคำถามโดยยกรณีสึกษาร่วมสมัยอาทิเหตุการณ์การก่อการร้ายเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 Daniel Deudney (2007) เองได้เสนอว่าการเมืองภายในประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เมื่อผู้ก่อการร้ายที่เป็นชาวอิสลามมีทั้งผู้ที่เป็นชาวปากีสถาน ซาอุดีอาระเบีย เยเมนและโมร็อกโกได้จี้เครื่องบินเพื่อก่อเหตุวินาศกรรมในสหรัฐอเมริกาจนมีผู้เสียชีวิตหลายพันคน เหตุการณ์เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกันของพื้นที่การเมืองภายในที่มองว่าเป็นพื้นที่แห่งความสงบตามทัศนะของ Waltz (1979) และแตกต่างกับการเมืองระหว่างประเทศที่พื้นที่

เป็นอนาธิปไตย ทว่าความเป็นอนาธิปไตยกลืนกินพื้นที่การเมืองภายใน กล่าวคือ เหตุวินาศกรรมมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายการก่อการร้ายข้ามชาติซึ่งสามารถเข้าก่อความไม่สงบในพื้นที่สหรัฐอเมริกาได้

หากจะอ้างตามข้อมูลของกรมกิจการชายแดน กระทรวงมหาดไทยของอินเดีย พื้นที่ชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านมีความยาว 15,106.7 กิโลเมตรซึ่งมีประเทศเพื่อนบ้านเจ็ดประเทศ คืออัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน เนปาล เมียนมาและปากีสถาน กล่าวคือชายแดนอินเดีย-อัฟกานิสถานในกรณีที่ได้อ้างอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนแคชเมียร์ทั้งหมด เขตสหภาพลาดักของอินเดียจะมีเส้นเขตแดน (boundary) กับอัฟกานิสถานคิดเป็น 106 กิโลเมตร ชายแดนอินเดีย-บังคลาเทศที่ครอบคลุมรัฐเบงกอลตะวันตก เมฆาลัย มิโซรัม ทริปุระและอัสสัมของอินเดียที่ติดกับบังคลาเทศจะมีความยาว 4096.7 กิโลเมตร โดยมีแม่น้ำพรหมบุตรและแม่น้ำคงคาเป็นเส้นเขตแดนธรรมชาติ ส่วนพื้นที่ของรัฐเบงกอลตะวันตก อรุณาจัลประเทศและอัสสัมที่เป็นชายแดนอินเดีย-ภูฏานมีความยาว 699 กิโลเมตร ชายแดนอินเดีย-จีนจะมีพื้นที่สหภาพลาดัก รัฐหิมาจัลประเทศ รัฐอุตตรขันธ์ รัฐสิกขิมและรัฐอรุณาจัลประเทศที่มีชายแดนติดกับสาธารณรัฐประชาชนจีนและมีความยาว 3,488 กิโลเมตรโดยมีแม่น้ำพรหมบุตรบริเวณทิเบตและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียเป็นเส้นแบ่งเขตแดนทางธรรมชาติ ชายแดนอินเดีย-เนปาลบนเทือกเขาหิมาลัยมีความยาวทั้งหมด 1,751 กิโลเมตรโดยครอบคลุมพื้นที่ของรัฐพิหาร รัฐอุตตรขันธ์ รัฐอุตตรประเทศ รัฐสิกขิมและรัฐเบงกอลตะวันตก ชายแดนอินเดีย-เมียนมามีความยาวทั้งหมด 1,643 กิโลเมตร โดยรัฐของอินเดียที่ติดกับเมียนมาประกอบไปด้วยอรุณาจัลประเทศ รัฐนากาแลนด์ รัฐมิโซรัมและรัฐมณีปุระ ส่วนชายแดนอินเดีย-ปากีสถานมีความยาว 3,323 กิโลเมตรโดยมีแม่น้ำสินธุเป็นเส้นเขตแดนธรรมชาติที่ครอบคลุมพื้นที่รัฐจัมมูและแคชเมียร์ สหภาพลาดัก รัฐปันจาบ รัฐราชาสถานและรัฐคุชราท

นักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ หากจะกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงลงไป

เลยก็คือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในฐานะสาขาวิชาได้มีแนวคิดที่มีลักษณะของกัณฑ์เส้นเขตแดน เมื่อได้วิเคราะห์ถึงประเด็นชายแดนระหว่างอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่มีปัญหาอย่างพื้นที่ชายแดนอินเดีย-ปากีสถาน เช่นในงานของ Narendra Singh Sarila (2009) โดยได้วิเคราะห์ประเด็นการแบ่งอินเดีย (Partition of India) จนเป็นจุดกำเนิดของชายแดนอินเดีย-ปากีสถานในปี ค.ศ. 1947 ในกรณีนี้มุมมองของ Sarila (2009) รวมถึง Craig Jeffrey (2017) ที่เขียนหนังสือเรื่อง Modern India: A Very Short Introduction ได้ผลิตซ้ำฐานคิดที่ได้รับการยอมรับในการเมืองระหว่างประเทศที่มีการบันทึกในหน้าประวัติศาสตร์คือการแยกพื้นที่ภายในออกจากภายนอกรัฐเมื่อปากีสถานทั้งตะวันตกและตะวันออกต้องแยกออกเป็นรัฐอธิปไตย และในกรณีของปากีสถานตะวันตกซึ่งกลายมาเป็นปากีสถานในปัจจุบันมีประเด็นความขัดแย้งที่ตามมากกว่าหลายทศวรรษ Sarila (2009) วิเคราะห์ตัวแสดงในการเมืองระหว่างประเทศหลากหลายกลุ่มซึ่งประกอบไปด้วยจักรวรรดิอังกฤษในช่วงปลดปล่อยอาณานิคมและในยุคสงครามเย็นที่การเมืองระหว่างประเทศในระดับโลกเป็นการต่อสู้กันระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเสรีนิยมประชาธิปไตยภายใต้การนำของสหรัฐอเมริกาและสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียตเอง มหาอำนาจทั้งสองก็มีบทบาทในความขัดแย้งบริเวณชายแดนปากีสถานและอินเดียอีก ในการนี้กัณฑ์เส้นเขตแดนในลักษณะของการมองรัฐโดยใช้ฐานคิดว่าเป็นภาชนะบรรจุปรากฏอยู่โดยตลอดตั้งแต่การวิเคราะห์การเมืองในศตวรรษที่ 19 มาจนถึงยุคสงครามเย็นดังจะปรากฏได้จากงานเขียนของ Pant (2008) ที่ระบุว่าอินเดียนั้นมีปัญหาลูกชายแดนที่เรื้อรังและปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อแผนการนำเข้าน้ำมันจากอิหร่าน และแม้ยุคหลังสงครามเย็นที่ Kugiel (2017) ได้วิเคราะห์ประเด็นเรื่องอำนาจละมุน (soft power) ที่อินเดียมีต่อประเทศเพื่อนบ้านอย่างปากีสถานก็ยังถือว่าไม่สามารถหลีกเลี่ยงฐานคิดที่ว่ารัฐเปรียบเสมือนภาชนะไปได้ กล่าวคือหากจะอ้างอิงตามข้อเสนอของ Joseph Nye (2004) อำนาจละมุนหมายถึงอำนาจที่ไม่ใช่การที่รัฐได้รัฐหนึ่งแสดงศักยภาพทางการทหาร หรือทางการ

เงินในการบีบบังคับให้รัฐอื่นปฏิบัติการใด ๆ หรือไม่ปฏิบัติการใด ๆ ตามที่ตนต้องการ แต่เป็นอำนาจในการดึงดูดให้รัฐอื่นคล้อยตามจนมีการดำเนินการหรือไม่ดำเนินการใด (Nye 2004) ในประเด็นนี้สื่อบันเทิงจากอินเดีย (Bollywood) ถือว่ามีบทบาทสำคัญที่นำรายได้ให้กับอินเดียเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีผู้บริโภคจากปากีสถานจำนวนมาก ขณะนี้ Kugiel (2017) อธิบายเรื่องอำนาจละมุนของอินเดียที่มีต่อปากีสถานกับดักเส้นเขตแดนก็ปรากฏอยู่แม้ว่าจะไม่ได้กล่าวถึงปฏิบัติการทางการทหารหรือการป้องกันอำนาจอธิปไตยก็ตาม

ในทำนองเดียวกันประเด็นพิพาทด้านชายแดนอินเดียบกับสาธารณรัฐประชาชนจีน นั้นปรากฏกับดักเส้นเขตแดนครบทั้ง 3 ประการ คือมีแนวคิดที่เชื่อว่าพื้นที่ภายในและภายนอกรัฐแยกออกจากกันเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เมื่อ Sawhney และ Wahab (2017) เสนอแนะให้รัฐบาลอินเดียมีท่าทีที่แข็งกร้าวในการพัฒนาสมรรถนะทางทหารมากขึ้นเพื่อรับมือกับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเป็นเช่นนี้กับดักเส้นเขตแดนอีกสองประการคือฐานคิดว่ารัฐเป็นภษณะบรรจุกและการตีความชายแดนที่ผูกขาดโดยชนชั้นนำจึงปรากฏตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในประเด็นเรื่องการมองว่าพื้นที่ภายในและภายนอกรัฐต้องแยกออกจากกันปรากฏเมื่อผู้แต่งเสนอว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนพยายามจะข้ามมาที่มีอิทธิพลเหนือเส้นแบ่งอำนาจอธิปไตยจีน-อินเดียภายใต้ชื่ออย่างเป็นทางการว่าเส้นควบคุมที่แท้จริง (Line of Actual Control) ที่นายกรัฐมนตรีจีนเมื่อปี ค.ศ.1959 คือโจ เอินไหลได้ใช้อธิบายในการปักปันอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนระหว่างทั้งสองรัฐซึ่งแม้กระนั้นก็ยังมีการตีความที่ไม่ตรงกันของจากรัฐบาลปักกิ่งและนิวเดลีว่าจุดใดควรอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของจีนและอินเดีย และในการมองว่ารัฐเป็นเสมือนภษณะบรรจุกปรากฏเมื่อ Davendra Nath Panigrahi (2016) ได้กล่าวถึงความทะเยอทะยานและไม่เป็นมิตรของจีนที่มีต่ออินเดียโดยการพยายามสนับสนุนปากีสถานและการครอบครองพื้นที่แคชเมียร์ของปากีสถาน ในที่นี้จีนปากีสถานและอินเดียถูกมองเป็นเหมือนรัฐซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดว่าชายแดนคือขอบ

ภาชนะที่ใช้บรรจุทรัพยากรและการสนับสนุนปากีสถานก็เพื่อเป็นการคานอำนาจกับอินเดียในภูมิภาค เช่นเดียวกันกับ Craig Jeffrey (2017) ที่กล่าวถึงการกระทบกระทั่งบริเวณชายแดนเมื่อจีนผนวกทิเบตในปี ค.ศ.1950 และประธานาธิบดีชวาหะร์ลาล เนห์รูเดินทางเยือนจีนในปี ค.ศ.1954 และยอมรับว่าจีนมีอำนาจอิทธิพลเหนือทิเบต ในการนี้ผู้ที่มิบทบาทในการเจรจาต่อรองการเมืองระหว่างรัฐสามรัฐย่อมจะเป็นผู้นำทางการเมืองซึ่งได้มีการกล่าวถึงบทบาทของนายกรัฐมนตรีหวัง อี้ของจีนและนายเรนทรา โมตี ประธานาธิบดีอินเดีย (Panigrahi, 2016) ในทำนองคล้ายกันทั้ง Pant (2008) เสนอว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้นมีความทะเยอทะยานที่จะเข้ามามีอิทธิพลในมหาสมุทรอินเดีย Sawhney และ Wahab (2017) จึงได้พยายามมีอิทธิพลผ่านเส้นควบคุมที่แท้จริง อินเดียจึงต้องพยายามพัฒนาศักยภาพทางการทหารเพื่อรับมือกับความก้าวร้าวของจีนที่อาจจะรุกรานในอนาคต ในที่นี้ชนชั้นนำทางการเมืองจึงมีบทบาทเป็นอย่างมากในการกำหนดนโยบายการพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ

ในบริเวณชายแดนอินเดีย-เมียนมา Thant Myint-U (2007) ได้อรรถาธิบายถึงประวัติศาสตร์การเป็นรัฐของเมียนมาทั้งการตกเป็นอาณานิคมของจักรวรรดิอังกฤษร่วมกับอินเดียและในช่วงประกาศเอกราชที่นายพล

อองซานมีบทบาทเป็นอย่างมาก ถึงอย่างนั้นก็ดีในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างเมียนมากับอินเดีย แม้ว่าประเด็นด้านชายแดนจะไม่ได้มีการพูดถึงเป็นจุดสำคัญแต่เนื่องจากชนชั้นนำในยุคอาณานิคมอย่างนายพลอองซาน และความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นจุดวิเคราะห์หลัก จึงสามารถอนุมานได้ว่าการตีความเรื่องชายแดนอินเดีย-เมียนมาถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำของทั้งสองรัฐซึ่งก็เป็นหนึ่งในสามประเด็นกับดักเส้นเขตแดน ในกรณีนี้ Kugiel (2017, 49) ได้นำเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำทางการเมืองของอินเดียบกับเมียนมา เมื่อรัฐบาลทหารในกรุงย่างกุ้งได้มีการปราบปรามการประท้วงของนักศึกษาเมียนมาอย่างรุนแรงเมื่อ ค.ศ.1988 ผู้นำในรัฐบาลอินเดียได้แสดงท่าทีวิพากษ์วิจารณ์นโยบายภายในของเมียนมา

นำมาโดยถือว่าเป็นการแทรกแซงอย่างสร้างสรรค์ (constructive engagement) ของรัฐบาลอินเดีย และฐานคิดการมองรัฐซึ่งชนชั้นนำผูกขาดการตีความพื้นที่นำมาซึ่งการมองรัฐว่าเป็นเหมือนภาชนะบรรจุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในความสัมพันธ์สามฝ่ายระหว่างอินเดีย เมียนมาและบังคลาเทศ เมื่ออินเดียเสนอแผนการวางท่อขนส่งแก๊สธรรมชาติไปยังเมียนมาโดยใช้ดินแดนบังคลาเทศเป็นทางผ่านและอินเดียยินดีเสียค่าธรรมเนียม 125 ล้านดอลลาร์สหรัฐให้กับบังคลาเทศ บังคลาเทศเองก็ปรารถนาในทำนองเดียวกันที่ต้องการการอำนวยความสะดวกจากอินเดียในการขนส่งพลังงานน้ำจากเนปาลและภูฏาน (Pant, 2008) ในกรณีเช่นนี้ทั้งอินเดีย เมียนมา บังคลาเทศ เนปาลและภูฏานถูกบรรยายในลักษณะที่เปรียบเสมือนเป็นวัตถุไม่ต่างไปจากลูกบิลเลียดที่เป็นความเปรียบเปรยที่ใช้กับรัฐในระบบระหว่างประเทศตามภาษาของนักคิดสังคมนิยมใหม่อย่าง Mearsheimer (2001)

ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ชายแดนระหว่างอินเดียกับภูฏานรวมถึงเนปาล มีการนำประเด็นเรื่องลักษณะเฉพาะของภูมิประเทศซึ่งเป็นพื้นที่ที่เทือกเขาหิมาลัยมาวิเคราะห์ ดังจะเห็นได้จากงานของ K. Warikoo (2009) ที่วิเคราะห์ชายแดนอินเดียบกับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่บริเวณเทือกเขาหิมาลัยอาทิเช่น ภูฏานและเนปาล โดยใช้ประเด็นทางประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์เกี่ยวกับกรณีพิพาทในเรื่องชายแดน การจัดการชายแดนและการเจรจาทางการทูต ในกรณีเช่นนี้แม้ว่าจะมีประเด็นเรื่องลักษณะของภูมิประเทศที่เป็นพื้นที่สูงเข้ามาประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับภูฏานเช่นการจัดการเรื่องน้ำและการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศรวมถึงกล่าวถึงความร่วมมือกันทางด้านสาธารณสุขภาคพื้นพื้นฐานเช่นการก่อสร้างถนนเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างอินเดียบกับภูฏาน แต่เป็นที่สังเกตว่ากับटकเส้นเขตแดนในการมองรัฐว่าเป็นภาชนะและการผูกขาดอำนาจการตัดสินใจในหมู่ชนชั้นนำทางการเมืองยังปรากฏอยู่เมื่อความร่วมมือนั้นผูกขาดอยู่กับการเจรจากันในหมู่ผู้นำรัฐไม่ว่าจะเป็นอินเดีย จีน เนปาลและภูฏาน ซึ่งลักษณะทั้งสามประการก็ยังปรากฏในบทความว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่าง

อินเดีย-เนปาลไม่ว่าจะเป็นของ Lok Raj Baral (1992) ที่ระบุถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างอินเดียและเนปาลที่มีชายแดนติดกันตามแนวเทือกเขาหิมาลัย และ Nirmala Singh (2011) ที่เสนอว่าความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียในสหัฐวรรษใหม่ก็ยังคงเป็นเช่นที่เคยเป็นคือมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแม้ว่า Singh (2011) จะเสนอว่าเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศตามหลักเสรีนิยมจะยิ่งได้รับการยอมรับและเติบโตมากขึ้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเส้นเขตแดนระหว่างประเทศของอินเดียและเนปาลจะถูกลบออกไป ในทางตรงกันข้ามฐานคิดที่มองว่าอินเดียและเนปาลเป็นรัฐที่มีชายแดนเป็นเหมือนขอบภาชนะก็ยังคงปรากฏอยู่ในประเด็นชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นยังไม่ปรากฏงานวิชาการทางสังคมศาสตร์ของชายแดนศึกษาและเมืองชายแดนศึกษาที่มีลักษณะกับดักเส้นเขตแดนชัดเจนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ กล่าวคือในพื้นที่ชายแดนอินเดียกับอัฟกานิสถาน ยังไม่มีงานวิชาการใดศึกษาอย่างเป็นชิ้นเป็นอันเนื่องจากพื้นที่ซึ่งรัฐบาลอินเดียอ้างว่าติดกับอัฟกานิสถานนั้นยังอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นกรณีพิพาทกับปากีสถานอยู่

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อประเด็นชายแดนอินเดีย-บังคลาเทศถูกยกขึ้นมาถกเถียงในวงวิชาการทางสังคมศาสตร์ ส่วนใหญ่บทความที่น่าสนใจจะกล่าวถึงผลกระทบของการปักปันเขตแดนระหว่างบังคลาเทศกับอินเดียอันเป็นมรดกตกทอดมาจากยุคอาณานิคมซึ่งส่งผลต่อผู้คนในรัฐเบงกอลตะวันตกและบังคลาเทศ นอกจากนี้ยังงานวิชาการว่าด้วยแรงงานข้ามชาติบังคลาเทศที่เข้ามาทำงานในอินเดีย เมื่อมีงานวิชาการในสองลักษณะ ย่อมหมายความว่าภาวะกับดักเส้นเขตแดนเริ่มได้รับการตระหนักรู้และรับมือทางวิชาการ โดยมีการเสนอทางเลือกอื่นในการวิเคราะห์จุดกำเนิดของชายแดนอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้าน การมีอยู่และการที่ผู้คนเคลื่อนย้ายข้ามเส้นเขตแดนดังกล่าว

คนข้ามรัฐ: ชายแดนบนร่างกายมนุษย์

หนึ่งในลักษณะกับดักเส้นเขตแดนที่สำคัญก็คือการที่บทความทางด้านวิชาการให้ความสำคัญกับเสียงของชนชั้นนำทางการเมืองที่มีบทบาทในการตีความและกำหนดนโยบายการจัดการชายแดนมากกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เป็นถืออำนาจรัฐเช่นพลเมืองของรัฐต้นทางที่เดินทางไปยังรัฐปลายทางและต้องผ่านกระบวนการตรวจค้นเข้าเมืองหรือแม้กระทั่งกลุ่มที่อยู่ในสถานะชายขอบเช่นแรงงานที่ไม่ได้มีการจดบันทึก อย่างไรก็ตามแม้ว่าความพยายามที่จะศึกษาปรากฏการณ์คนข้ามรัฐจะดูประหนึ่งว่าไม่ได้ยึดติดกับการลากเส้นเขตแดนลงบนดินแดนอธิปไตย (territory) โดยย้ายการวิเคราะห์การใช้อำนาจอธิปไตยลงบนร่างกายของมนุษย์ดังที่ Nick Vaughan-Williams (2009) ได้เสนอไว้ว่าเป็น “ชายแดนแบบชีวะการเมือง” แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่ากับดักเส้นเขตแดนในประเด็นเรื่องฐานคิดที่แยกพื้นที่ภายในและภายนอกรัฐนั้นจะถูกปล่อยออกไปโดยสิ้นเชิง ในทางตรงกันข้ามฐานคิดดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในงานวิชาการที่วิเคราะห์คนข้ามรัฐในยุคแรก ๆ ที่นักวิชาการจะนิยามว่าคนข้ามแดนว่าเป็นผู้อพยพ (migration) ดังที่ปรากฏในงานเขียนของ Pravin M. Visaria (1969) ที่รายงานว่าระหว่างปี ค.ศ. 1951-1961 มีผู้อพยพที่เกิดในปากีสถานไปยังอินเดีย รวมถึงได้มีการวิเคราะห์เส้นทางการอพยพเช่นชาวฮินดูที่เกิดในปากีสถานตะวันออก (ภายหลังกลายเป็นบังกลาเทศ) เข้ามายังอินเดียและได้กลายเป็นคนพลัดถิ่น (displaced persons) อยู่ในอินเดีย รัฐบาลอินเดียได้บังคับใช้สามะโนคร้วเพื่อนิยามผู้พลัดถิ่นจากปากีสถานตะวันตกในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1948 และจากปากีสถานตะวันออกในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1949 ในทางกลับกันก็มีชาวมุสลิมที่เกิดในอินเดียและย้ายถิ่นไปยังปากีสถานที่เรียกว่า Muhajirs (Visaria 1969, 323) ประเด็นนี้กลายมาเป็นปัญหาระหว่างประเทศของทั้งอินเดียและปากีสถาน

อินเดียเป็นรัฐที่รับผู้อพยพเป็นจำนวนมหาศาลและส่วนใหญ่ก็มาจากประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ในเอเชียใต้ด้วยกัน Khadira และ Kumar (2015) ได้เสนอความเห็นว่ารัฐบาลอินเดียควรใส่ใจปัญหาผู้อพยพมากขึ้นโดยการแยกแยก

กลุ่มและการเคลื่อนย้ายของประชากรที่เป็นผู้อพยพเพื่อผลประโยชน์ของอินเดีย ในฐานะรัฐปลายทางเอง แต่ถึงอย่างนั้นก็ดีรัฐบาลอินเดียก็ควรใส่ใจประเด็นเรื่อง มนุษยธรรมในกลุ่มที่เข้ามาแสวงหางานทำในอินเดียด้วย แม้ว่าจะพยายามทำความเข้าใจและรับฟังเสียงของกลุ่มคนที่อยู่ในสถานะชายขอบอย่างแรงงานพลัดถิ่น แต่ถึงอย่างนั้นก็ดีต้องประกอบว่าด้วยกับटकเส้นเขตแดนก็ยังปรากฏอยู่ในงานเขียน ของ Khadira และ Kumar (2015) กล่าวคือฐานคิดที่ว่าแรงงานที่เข้ามาหางาน ทำในอินเดียมีแนวโน้มที่จะเป็นภัยคุกคามต่อผลประโยชน์ของรัฐ รัฐจึงจำเป็นต้อง ทำความเข้าใจเพื่อควบคุมดูแลผู้คนเหล่านี้ ย่อมมีนัยยะถึงการให้อำนาจต่อเจ้า หน้าทีรัฐในการจัดการแรงงานกลุ่มดังกล่าว แม้ว่าจะมีความพยายามในการรับฟัง ความต้องการของกลุ่มผู้ใช้แรงงานปรากฏขึ้นมาบ้างก็ตาม

ในกรณีแรงงานชาวบังคลาเทศที่เข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจใน อินเดีย (Jamwal, 2004) ซึ่งในกรณีของบังคลาเทศกับรัฐเบงกอลตะวันตก รัฐมิโซ รัม รัฐตรีปุระ รัฐเมฆาลัย และรัฐอัสสัมนั้นเป็นประเด็นทางประวัติศาสตร์ในเรื่อง การปักปันเขตแดนนับตั้งแต่ครั้งอินเดียได้รับเอกราชในปี ค.ศ. 1947 แต่อย่างไร ก็ดี แรงงานชาวบังคลาเทศไม่ได้เข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจแต่เฉพาะ ในพื้นที่ซึ่งมีชายแดนบังคลาเทศ-อินเดียเท่านั้น แต่ยังมีแรงงานชาวบังคลาเทศ จำนวนไม่น้อยที่เข้าไปทำงานในรัฐที่ไกลออกไปและไม่ได้รับการจดบันทึกอย่างถูก ต้องตามกฎหมายทางฝั่งตะวันตกของมหาสมุทรอินเดียคือมุมไบในรัฐมหาราษฏ ระ (Banjan, 2009) ในการเลือกตั้งอินเดียในปลายทศวรรษที่ 2000 รัฐเบงกอล ตะวันตกและรัฐอัสสัมที่มีชายแดนติดกับบังคลาเทศได้พยายามนำนโยบายส่งตัว แรงงานที่ผิดกฎหมายกลับประเทศต้นทาง รัฐมหาราษฏระแม้จะอยู่ไกลออกไป ก็ได้เข้าร่วมกับนโยบายดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองท้องถิ่น อย่างพรรค Shiv Sena ที่มีลักษณะชาตินิยมขวาจัดและพยายามปลุกกระแสข่าว ว่าแรงงานที่ไม่ได้รับการจดบันทึกจากบังคลาเทศหรือแม้กระทั่งชาวมุสลิมเหล่านี้ อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มก่อการร้ายที่ถือว่าเป็นภัยคุกคามของอินเดียในช่วง

เวลานั้น Banjan (2009) เสนอว่าควรมีการทำความเข้าใจประเด็นแรงงานที่ไม่ได้รับการจัดบันทึกเสียใหม่นับตั้งแต่ในตัวแรงงานเอง ในระดับเจ้าหน้าที่ตำรวจของรัฐและนักการเมือง ว่ามนุษย์มีการย้ายถิ่นฐานเพื่อโอกาสที่ดีขึ้นของชีวิตมาตลอด ประวัติศาสตร์จนกระทั่งที่มีการลงนามในสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียในปี ค.ศ.1648 ในยุโรปที่แยกผู้คนและพื้นที่ออกจากกัน เมื่อผู้คนที่ต้องการจะเดินทางข้ามรัฐก็จะต้องขออนุญาตจากรัฐปลายทางเสียก่อนจนบ่อยครั้งทำให้เสียโอกาสในพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งข้อจำกัดในประเด็นนี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความมั่นคงของมนุษย์ในทัศนะของ Banjan (2009)

เมืองชายแดนศึกษา: เมื่อชีวิตประจำวันมีปฏิสัมพันธ์กับเส้นเขตแดน

เป็นเรื่องยากที่จะหลุดพ้นไปจากกับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) เมื่อใดก็ตามที่รัฐชาติยังคงเป็นตัวแสดงในการเมืองระหว่างประเทศ (Wisaijorn 2017) ในกรณีของอินเดียนกับประเทศเพื่อนบ้านก็ไม่มีข้อยกเว้น ฉะนั้นการตระหนักรู้ถึงการมีอยู่ของเส้นเขตแดน การตระหนักรู้ว่าบางครั้งผู้คนข้ามแดนอาจจะปฏิบัติตามข้อบังคับของรัฐชาติที่ต้องการควบคุมการเคลื่อนย้ายข้ามแดนของพวกเขาหรือบางครั้งพวกเขาก็อาจจะไม่ปฏิบัติตามขึ้นอยู่กับบริบท ณ เวลานั้นและการตระหนักรู้ถึงชีวิตประจำวันของผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในสถานะชนชั้นนำทางการเมืองในขณะที่พวกเขาและเธอกำลังมีปฏิสัมพันธ์กับเส้นแบ่งเขตแดนจึงเป็นแนวทางที่ประนีประนอมและเปิดโอกาสให้มีตัวแสดงเพิ่มมากขึ้นในการเมืองระหว่างประเทศ

ประเด็นเรื่องเมืองชายแดน (Borderland) ถูกพัฒนาต่อ ยอดขึ้นมาในทางวิชาการดังที่ปรากฏในงานของ Jonathan Goodhand (2005, 2008) ได้เสนอแนวคิดที่ว่าแม้ทฤษฎีรัฐศาสตร์กระแสหลักรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมักจะตั้งฐานคิดที่ยึดรัฐเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นชายแดนจึงอยู่ในฐานะพื้นที่ชายขอบของรัฐเพื่อรอให้ส่วนกลางเข้าไปทำความเข้าใจและดำเนินการจัดการรักษา

อำนาจอธิปไตย แต่ถึงอย่างนั้นในหลาย ๆ กรณีพื้นที่ชายแดนก็มีอำนาจในการตัดสินใจด้วยตัวเองและบ่อยครั้งการดำเนินนโยบายในท้องถิ่นที่เป็นชายแดนก็มีอิทธิพลต่อนโยบายของส่วนกลางของรัฐด้วย เช่นบริเวณชายแดนอัฟกานิสถานกับอุซเบกิสถานซึ่งพื้นที่ชายแดนนั้นรัฐบาลกลางมีอิทธิพลอยู่ไม่มาก หากจะเทียบกับอิทธิพลของผู้ปกครองในระดับท้องถิ่น จนหลายครั้งรัฐบาลกลางต้องฟังเสียงจากผู้มีอำนาจที่อยู่ติดกับชายแดนอุซเบกิสถาน ด้วยเหตุนี้ Goodhand (2005, 2008) จึงเสนอแนวคิดที่ว่าด้วยเมืองชายแดน กล่าวคือไม่ได้มองว่าพื้นที่ชายแดนต้องรอให้ส่วนกลางของรัฐเข้าไปทำความเข้าใจหรือเข้าไปจัดการเสมอไป และในทางวิชาการเองก็เช่นกัน การทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนไม่จำเป็นต้องอาศัยการตีความโดยยึดรัฐเป็นศูนย์กลาง หากแต่ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่บริเวณเมืองชายแดนสามารถส่งเสียงของตน สื่อประสบการณ์ของตนที่มีปฏิสัมพันธ์กับเส้นอาณาเขตรัฐในชีวิตในบริเวณชายแดน ในชีวิตประจำวันได้ด้วยเช่นกัน ในกรณีนี้แม้ว่าเส้นเขตแดนระหว่างประเทศจะไม่ได้ถูกลบออกไปทั้งในทางปฏิบัติและในทางทฤษฎี แต่การตระหนักรู้ถึงชีวิตผู้คนที่มีการสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนซึ่งอำนาจอธิปไตยของรัฐสองรัฐเป็นอย่างน้อยมาบรรจบก็ถือว่าเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะทำให้ผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในฐานะผู้ถืออำนาจรัฐได้ส่งเสียงของตนทั้งในทางการกำหนดนโยบายและในวงวิชาการเองก็ตาม

เมื่อกล่าวถึงการใช้มุมมองเมืองชายแดนศึกษาเข้าไปอธิบายพื้นที่ชายแดนดินแดนบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียอันประกอบไปด้วยรัฐมิโซรัม รัฐอัสสัม รัฐมณีปุระ รัฐอรุณาจัลประเทศและรัฐนากาแลนด์เป็นพื้นที่ซึ่งนักวิชาการอย่าง Pachuau และ Van Schendel (2016) ให้ความสนใจด้วยเหตุผลสี่ประการดังต่อไปนี้ ประการแรกพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียนั้นเป็นพรมแดน (frontier) ในความหมายของพื้นที่ซึ่งบรรจบกับอดีตอาณาจักรของพม่าที่ภายหลังถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดียและก็บรรจบกับจักรวรรดิจีน คำว่าพรมแดน (frontier) ความหมายแตกต่างจากชายแดน

(border) ในแง่ที่ว่าพรมแดนเป็นเป็นเส้นที่แยกส่วนอำนาจอธิปไตยของรัฐที่ไม่ได้มีความเคร่งครัดตามตรรกะของรัฐแบบเวสต์ฟาเลียนัก ซึ่งประจวบเหมาะกะกับสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศก่อนที่จักรวรรดิอังกฤษจะสามารถผนวกอาณาจักรพม่าโบราณเข้าไว้เป็นอาณานิคมได้ การบังคับใช้เรื่องเส้นอาณาเขตในยุคนั้นก็ไม่ได้มีความเข้มข้นนักทำให้การเคลื่อนย้ายถ่ายเทของผู้คนเกิดขึ้นได้โดยตลอด และความหมายของคำว่าพรมแดนในบริบทของพื้นที่ที่เป็นจุดตัดระหว่างอินเดีย จีนและเมียนมาในอดีตก็ปรากฏอิทธิพลของรัฐอยู่น้อยมากแต่ทว่าอิทธิพลของชนพื้นเมืองจะปรากฏอยู่เด่นชัดกว่า (Leach 1954) ซึ่งส่งผลสืบเนื่องต่อลักษณะประการที่สองเมื่ออินเดียประกาศเอกราชจากอังกฤษ พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียเองก็ยังถือว่าเป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากส่วนกลางของรัฐ และเหตุผลประการที่สามคือดินแดนบริเวณนี้กลายเป็นจุดตัดของสองภูมิภาคใหญ่ ๆ คือเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งตัวแสดงที่หลากหลายตั้งแต่ผู้คนในท้องถิ่นในบริเวณชายแดนเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้อพยพและแรงงานที่ไม่ได้มีการบันทึกหลายประเทศเข้ามามีบทบาททั้งจากเมียนมา บังคลาเทศ เนปาล จีน และอินเดีย (Pachau and Van Schendel 2016)

ชีวิตประจำวันที่อยู่ในบริเวณชายแดนได้ถูกกล่าวถึงในงานของ Nitish Sen-gupta (2011) โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดนอินเดีย-บังคลาเทศที่กินพื้นที่บริเวณแม่น้ำพรหมบุตรและแม่น้ำคงคา ผู้คนที่อยู่ในบังคลาเทศจำนวนมากมีอัตลักษณ์ที่เป็นชาวเบงกอล หลายต่อหลายครั้งการใช้เส้นแบ่งอาณาเขตรัฐตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เป็นแผนที่ทางกฎหมาย (juridical mapping) กับแผนที่ทางวัฒนธรรมไม่สอดคล้องกันกับแผนที่วัฒนธรรม (cultural mapping) ของผู้คนที่ม้อัตลักษณ์เป็นชาวเบงกอล เมื่อแบ่งอินเดียในปี ค.ศ.1947 และเกิดการสถาปนาปากีสถานตะวันออกขึ้น หลายต่อหลายครั้งแผนที่ที่เป็นผลมาจากการเจรจาต่อรองของชนชั้นนำทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นอินเดีย ปากีสถานหรืออังกฤษกลับส่งผลมาสู่ชีวิตประจำวันของผู้คน ส่วนในกรณีของชายแดนของอินเดียกับประเทศ

เพื่อนบ้านปรากฏงานวิชาการที่วิเคราะห์ชีวิตประจำวันของผู้คนในบริเวณชายแดน อินเดีย-บังคลาเทศของ Reece Jones (2010) เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้ในยุคที่ ตกอยู่ภายใต้การปกครองของจักรวรรดิอังกฤษในอินเดีย ผู้คนมีการตั้งถิ่นฐาน กระจุกกระจายไปทั่วอาณาบริเวณอ่าวเบงกอล และเมื่อมีการปักปันอาณาเขต หลังจากการประกาศเอกราชของอินเดียและปากีสถานตะวันออกเมื่อ ค.ศ. 1955 และภายหลังกลายเป็น

บังคลาเทศ จนเกิดดินแดนส่วนแยก (enclave) ของรัฐสองรัฐต้องมีการ ปักปันตามศาสนาของผู้คนระหว่างชาวมุสลิมของปากีสถานตะวันออกและชาว ฮินดูของอินเดีย ชุมชนของชาวปากีสถานตะวันออกในบางจุดจึงถูกล้อมรอบด้วย พื้นที่ของชาวฮินดูของอินเดียและชุมชนของอินเดียบางจุดถูกล้อมรอบด้วยชุมชน ของชาวปากีสถานตะวันออก ซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นบังคลาเทศเมื่อ ค.ศ. 1971 ทำให้พื้นที่อินเดียหลาย ๆ เขตถูกตัดขาดออกจากรัฐบาลกลางของของตน นอกจากนี้แล้วเขตแดนอินเดีย-บังคลาเทศหลายจุดก็ยังไม่เป็นที่ชัดเจน ในทศวรรษ ที่ 1980 ถึง 1990 กลุ่มก่อการร้ายและอาชญากรหลายกลุ่มได้ใช้พื้นที่ในดินแดน ส่วนแยกเป็นแหล่งกบดาน Reece Jones (2010) ได้ระบุถึงความสำคัญของชีวิต ประจำวันของพลเมืองอินเดียที่มีภูมิลำเนาอยู่ในดินแดนส่วนแยกที่ห้อมล้อมไป ด้วยพื้นที่บังคลาเทศหลายครั้งเรือนมีฐานะยากจนเกินไปที่จะย้ายภูมิลำเนา ชาว อินเดียเหล่านั้นจึงจำเป็นต้องพึ่งพาตนเองและก็เป็นเรื่องลำบากเมื่อพวกเขาต้อง เผชิญกับอาชญากรรม ทว่าไม่สามารถแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจอินเดียให้ดำเนินการได้ อย่างสะดวกเพราะพื้นที่ของพวกเขาถูกตัดขาดจากรัฐบาลกลาง ในขณะที่เดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจของบังคลาเทศก็ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ได้ในพื้นที่ใต้อำนาจ อธิปไตยของอินเดีย แม้ว่าจะจะเป็นดินแดนส่วนแยกก็ตาม

บทสรุป: ข้อคิดในการพัฒนาการวิจัยในด้านชายแดนและเมืองชายแดน

ศึกษาของอินเดียและประเทศเพื่อนบ้าน

บทความนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมในประเด็นเรื่องชายแดน (Border Studies) และชายแดนศึกษา (Borderland Studies) โดยใช้กรณีศึกษาของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนภาคพื้นดินติดกับอินเดียทั้งเจ็ดอันประกอบไปด้วย อัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน ปากีสถาน เนปาลและเมียนมาโดยสังเขป โดยใช้แนวคิดของ John Agnew (1994) ว่าด้วยกับดักเส้นเขตแดน (Territorial Trap) มาอธิบายถึงบทความทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์ในภาพรวมซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยาและภูมิศาสตร์ ที่กล่าวถึงพื้นที่ชายแดนของอินเดียเป็นสำคัญ บทความฉบับนี้เป็นเพียงจุดตั้งต้นเพื่อการศึกษาค้นคว้าในประเด็นเรื่องชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเจ็ดต่อไปในอนาคต

นับตั้งแต่การประกาศเอกราชของอินเดียจากจักรวรรดิอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1947 มีความสำคัญต่อการกำเนิดขึ้นของเส้นเขตแดนตามตรรกะของโลกตะวันตกซึ่งเป็นที่รู้จักในนามของเส้นเขตแดนตามแบบอาณาเขตของสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียในยุโรปที่มีการลงนามเมื่อ ค.ศ. 1648 และค่อย ๆ ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในยุโรปก่อนจนแพร่หลายไปทั่วโลกผ่านกระบวนการล่าอาณานิคม บทความฉบับนี้ได้นำเสนอว่าการศึกษาพื้นที่ชายแดนของรัฐอันเป็นจุดที่เส้นอาณาเขตลากเพื่อแยกส่วนพื้นที่อธิปไตยของรัฐสองรัฐออกจากกันนั้นควรมีลักษณะเป็นสหสาขาตามแนวทางของชายแดนศึกษาและเมืองชายแดนศึกษาที่มีความเป็นสหวิทยาการและใช้ประเด็นการสร้างความรู้ว่าด้วยเรื่องชายแดนเป็นตัวตั้ง

บทความนี้ได้นำเสนอฐานคิดของชายแดนผ่านการศึกษาทางสังคมศาสตร์และนำเสนอว่าส่วนใหญ่ติดกับดักเส้นเขตแดนตามแนวคิดของ John Agnew (1994) ที่มีอยู่สามประการ คือประการที่หนึ่ง มองว่ารัฐเป็นภาชนะ ประการที่สอง คือ ฐานคิดที่ว่าพื้นที่ภายในกับภายนอกแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด และประการ

ที่สามารถตีความพื้นที่ชายแดนนั้นถูกผูกขาดโดยชนชั้นนำทางการเมือง บทความฉบับนี้ได้นำเสนอว่าตราบไคที่รัฐยังเป็นตัวแสดงหลักในการเมืองระหว่างประเทศกับดักเส้นเขตแดนก็ไม่มีวันหายไป สิ่งที่เราจะทำได้ก็คือการพยายามสนับสนุนให้ผู้คนที่ไม่ได้ถืออำนาจรัฐรวมไปจนถึงผู้คนที่อยู่ในสถานะชายขอบของสังคมได้มีพื้นที่ในการแสดงวิธีการตีความทั้งในพื้นที่ของวงวิชาการและมีส่วนในการกำหนดนโยบายของรัฐว่าด้วยการควบคุมชายแดนและผู้อพยพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขาต้องเดินทางข้ามเขตแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเจ็ด บทความนี้จะได้ใช้การสรุปกรณีศึกษาของประเด็นชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเจ็ดรัฐ จากนั้นจัดเอกสารวิชาการตามหมวดหมู่ออกเป็นสามประการ โดยจะได้จัดลำดับการอธิบายความดังต่อไปนี้ คือ ประการแรกจะเริ่มต้นด้วยบทนำอันพูดถึงความสำคัญของชายแดนอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้าน ในลำดับถัดไปความเป็นสหวิทยาการของชายแดนศึกษา และเมืองชายแดนศึกษา ตลอดจนการเข้าไปตีความพื้นที่ชายแดนที่ยึดมุมมองจากเมืองหลวง มุมมองจากคนเมืองชายแดน และการอธิบายปรากฏการณ์คนข้ามรัฐ โดยใช้กรณีศึกษาที่สำคัญอื่นของโลก จากนั้นในลำดับที่สามบทความฉบับนี้จะได้กล่าวถึงงานเขียนเชิงวิชาการที่กล่าวถึงเมืองชายแดนอินเดียกับอัฟกานิสถาน บังคลาเทศ ภูฏาน จีน ปากีสถาน เนปาลและเมียนมา เพื่อให้มีการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนของอินเดียกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเจ็ดโดยละเอียด ในอนาคตบทความฉบับนี้เสนอให้มีการค้นคว้าวิจัยในประเด็นเรื่องชายแดนและเมืองชายแดนศึกษาของอินเดียกับประเทศทั้งเจ็ดโดยแยกเป็นชายแดนอินเดีย-ปากีสถาน อินเดีย-ภูฏาน อินเดีย-เนปาล อินเดีย-บังคลาเทศ อินเดีย-เมียนมา และอินเดีย-จีน ส่วนอินเดีย-อัฟกานิสถานยังไม่มีคามจำเป็นเนื่องจากพื้นที่ซึ่งรัฐบาลอินเดียอ้างว่าติดกับชายแดนอัฟกานิสถานนั้นยังเป็นพื้นที่พิพาทกับปากีสถานและการปักปันเขตแดนยังไม่ลงตัว โดยใช้การวิจัยภาคสนามที่มีความเป็นสหวิทยาการทางสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์เพื่อให้ฐานคิดเรื่องชายแดนในเชิงวิชาการมีมุมมองของผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนมากยิ่งขึ้นและผูกขาดน้อยลงจากชนชั้นนำซึ่งยึดมุมมองจากศูนย์กลางของรัฐน้อยลง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

จักษกริช สังขมณี. 2551. พรหมแดนศึกษาและมานุษยวิทยาชายแดน: การเปิดพื้นที่สร้างเขตแดนและการข้ามพรหมแดนของความรู้. วารสารสังคมศาสตร์ 20 (2): 209-266. เข้าถึงเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2561. http://www.polsci.chula.ac.th/jakkrit/anthro/Home_files/Border%20Studies%20and%20Anthropology%20of%20Border.pdf

ภาษาต่างประเทศ

Agnew, John. 1994. "The Territorial Trap: The Geographical Assumption of International Relations Theory." *Review of International Political Economy* 1(1): 53-80. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09692299408434268>.

Alvarez. Robert. 1995. "The Mexican-US Border: The Making of an Anthropology of Borderlands." *Annual Review of Anthropology* 24: 447-470. <https://www.jstor.org/stable/2155945.swA>.

Anzaldúa, Gloria. 2007. *Borderlands = La frontera: The New Mestiza*. 3rd Ed. San Francisco: Aunt Loot Books.

Banjan, Vanita. 2009. "Illegal Bangladeshi Migrants in Mumbai." *The Indian Journal of Political Science* 70, no.4: 1007-1020. <https://www.jstor.org/stable/42744016>.

Balibar, Etienne. 1998. "The Borders of Europe." Translated by James Swenson. In *Cosmopolitics: Thinking and Feeling beyond the Nation*, edited by Pheng Cheah and Bruce Robbins, 216-220. London

and Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Baral, Lok R. 1992. "India-Nepal Relations: Continuity and Change." *Asian Survey* 32(9): 815-829. <https://www.jstor.org/stable/2645073>.
- Deudney, Daniel. 2007. *Bounding Power: Republican Security Theory from the Polis to the Global Village*. Princeton: Princeton University Press.
- Flynn, Donna, K. 1997. "'We are the Border': Identity, Exchange, and the State along the Bénin-Nigeria Border." *American ethnology* 24(2): 311-330. <http://www.jstor.org/stable/646753>.
- Goodhand, Jonathan. 2005. "Bringing the Borderlands back in: A commentary on 'Selfish Determination'." *Ethnopolitics* 4(1): 94-97. <http://dx.doi.org/10.1080/17449050500072531>.
- Goodhand, Jonathan. 2008. "War, Peace and Places in between: Why Borderlands are Central." In *Whose Peace? Critical Perspective on the Political Economy of Peacebuilding*, edited by Michael Pugh, Neil Cooper and Mandy Turner, 225-244. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Hartshorne, Richard. 1936. "Suggestions on the Terminology of Political Boundaries." *Annals of the Association of American Geographers* 26: 56-57.
- Herz, John. 1959. *International Politics in the Atomic Age*. New York: Columbia University Press.
- Herz, John. 1968. "The Territorial State Revisited: Reflection on the Future of the Nation-State." *Polity* 1(1): 11-34. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.2307/3233974?journalCode=pol>
- Herz, John. 1975. "Korea and Germany as Divided Nations: The Sys-

- temic Impact.” *Asian Survey* 15(1): 857-970. <https://www.jstor.org/stable/2643550?seq=1>.
- Heywood, Andrew. 2013. *Politics*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Martinez, Oscar. 1994. *Border People: Life and Society in the US-Mexico Borderlands*. University of Arizona Press.
- Jamwal, Nirmal, S. 2004. “Border Management: Dilemma of Guarding the India-Bangladesh Border.” *Strategic Analysis* 28(1): 4-26. https://idsa.in/system/files/strategicanalysis_Jamwal_0304.pdf.
- Jeffrey, Craig. 2017. *Modern India: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, Reece. 2010. “The Border Enclaves of India and Bangladesh: The Forgotten Lands.” In *Borderliness and Borderlands: Political Oddities at the Edge of the Nation-State*, edited by Alexander C. Diner and Josh Hagen, 15-32. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Kennan, George. 1947. “The source of the Soviet conduct.” *Foreign Affairs* 25, no.4, 566-582. <https://www.jstor.org/stable/20030065>
- Kugiel, Patryk. 2017. *India’s Soft Power: A New Foreign Policy Strategy*. London & New York: Routledge.
- Khadira, Binod, and Kumar, Perveen. 2015. “Immigrants and Immigration in India: A Fresh Approach.” *Economic and Political Weekly* 50(8): 65-71. <https://www.jstor.org/stable/24481427>.
- Leach, Edmund. 1954. *Political Systems of Highland Burma: A Study of Kachin Social Structure*. Boston: Beacon Press.
- Mearsheimer, John. 2001. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W.W. Norton & Company.
- Megoran, Nick. 2010. “The Uzbekistan-Kyrgyzstan Boundary: Stalin’s

Cartography, Post-Soviet Geography. In *Borderliness and Borderlands: Political Oddities at the Edge of the Nation-State*, edited by Alexander C. Diner and Josh Hagen, 33-52. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.

Morgenthau, Hans, J. 1947. *Scientific Man vs. Power Politics*. London: Latimer House Limited.

Morgenthau, Hans., J. 1948. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. 1st ed. New York: Alfred A. Knopf.

Morgenthau, Hans., J. 1965. *Vietnam and the United States*. Washington D.C.: Public Affairs Press.

Myint-U, Thant. 2007. *The River of Lost Footsteps: Histories of Burma*. London: Faber & Faber.

Nye, Joseph. S. Jr. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. New York: Public Affairs.

Paasi, Anssi. 1996. *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Chichester: John Wiley & Sons.

Pachau, Joy, L.K. and Van Schendel, Willem. 2016. "Borderland Histories, Northeastern India: An Introduction." *Studies in History* 32(1): 1-4. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0257643015615989>.

Panigrahi, Davendra, N. 2016. *The Himalayas and India-China Relations*. Oxon: Routledge.

Pant, Harsh, V. 2008. *Contemporary Debates in Indian Foreign and Security Policy: India Negotiates its Rise in the International System*. New York: Palgrave Macmillan.

Prescott, John, R.V. 1965. *The Geography of Frontiers and Boundaries*.

- London: Hutchinson.
- Ruggie, John, G. 1998. *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. London and New York: Routledge.
- Sarila, Narendra, S. 2009. *The Untold Story of India Partition: The Shadow of the Great Game*. New Delhi: Harper Collins.
- Sawhney, Pravin and Wahab, Ghuzala. 2017. *Dragon on our Doorstep: Managing China through Military Power*. New Delhi: Aleph Book Company.
- Semple, Ellen, C. 1911. *Influences in Geographic Environment: On the Basis of Ratzel's System of Anthro-geography*. New York: Holt.
- Sengupta, Nitish. 2011. *Land of Two Rivers: A History of Bengal from the Mahabharata to Mujib*. New Delhi: Penguin Books.
- Singh, Nirmala. 2011. "India-Nepal Economic Relations in New Millennium: Problems and Prospect." *The Indian Journal of Political Science* 72(1): 273-282. <https://www.jstor.org/stable/42761827>.
- Vaughan-Williams, Nick. 2009. *Border Politics: The Limits of the Sovereign Power*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Visaria, Pravin, M. 1969. Migration between India and Pakistan, 1951-61. *Demography* 6(3): 323-334. <https://www.jstor.org/stable/2060400>.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley Pub, Co.
- Warikoo, Kulbushan. 2009. "India's Gateway to Central Asia: Trans-Himalayan Trade and Cultural Movement through Kashmir and Ladakh, 1846-1947." In *Himalayan Frontiers of India: Historical, Geopolitical and Strategic Perspectives* edited by Kulbushan Warikoo, 1-22. London & New York: Routledge.

Wisaijorn, Thanachate. 2017. "The Inescapable Territorial Trap in IR: Thai-Lao Border from 1954 to the Present." *Geopolitics* 24(1): 1-36. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2017.1358166>.

Wisaijorn, Thanachate. 2021. *Riverine Border Practices: People's Everyday Lives on the Thai-Lao Mekong Border*. Singapore: Palgrave Macmillan.

มองคู่เจรจาชาวอินเดียอย่างเข้าใจด้วยมุมมองด้านวัฒนธรรม¹

Understanding Indian Negotiators from a Cultural Perspective

ญาณี เพชรรัตน์²

1 บทความนี้ได้รับการสนับสนุนโดย โครงการการสร้างความร่วมมือทางวิชาการด้านเอเชียศึกษา ระดับชาติและนานาชาติ แผนงานอาเซียนในกระแสแห่งความพลิกผัน (N31A650820) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2 อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

บทคัดย่อ

มองคู่แข่งจากชาวอินเดียอย่างเข้าใจด้วยมุมมองด้านวัฒนธรรม

ถึงแม้ว่าประเทศอินเดียกำลังเจริญเติบโตทั้งด้านธุรกิจและเศรษฐกิจ แต่การศึกษาเกี่ยวกับการเจรจากับผู้แทนจากอินเดียยังมีค่อนข้างจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย อาทิ ประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น บทความชิ้นนี้จึงศึกษาผลงานวิจัยในอดีตที่เกี่ยวข้องและเรียบเรียงข้อค้นพบต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคู่แข่งจากชาวอินเดียผ่านมุมมองด้านวัฒนธรรม ซึ่งพบว่านักเจรจาชาวอินเดียนั้นได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ จึงให้ความสำคัญกับลำดับชั้นการบังคับบัญชาในองค์กร ค่อนข้างยึดมั่นกับคตินิยมหมู่ (collectivism) เป็นผู้ถ่อมตน และมีความอดทน การที่จะประสบความสำเร็จในการเจรจากับคู่แข่งจากชาวอินเดียนั้น ผู้เจรจาชาวต่างชาติควรมีความเข้าใจและเคารพในวัฒนธรรมอินเดียและแสดงออกอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: วัฒนธรรม, การเจรจา, ประเทศอินเดีย, ผู้เจรจาชาวอินเดีย, การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม

ABSTRACT

Understanding Indian Negotiators from a Cultural Perspective

Even though India is growing in businesses and the economy, there are a limited number of works concentrating on negotiation with Indians compared to other Asian countries such as China and Japan. This article aimed to provide an understanding of Indian negotiators on cultural aspects by reviewing scholarly works. Influenced by Hinduism and Buddhism, Indian negotiators are hierarchical-oriented, moderate-collectivist, modest, and patient. Foreign counterparts should understand and respect Indian culture and act accordingly to be successful in the negotiation.

Keywords: *Culture, Negotiation, India, Indian negotiators, Intercultural communication*

บทนำ

เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีด้านการคมนาคม ย่นย่อโลกในปัจจุบันให้แคบลง การเดินทาง การเจรจาระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทด้านธุรกิจจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและพบเห็นได้ทั่วไป ทั้งนี้ ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการเจรจานั้นมีหลายด้านด้วยกัน ปัจจัยด้านวัฒนธรรมอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จบนเวทีการเจรจา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจรจาระหว่างวัฒนธรรม (Zhang, 2013).

ถึงแม้ประเทศอินเดียจะเป็นประเทศที่มีประชากรมากทีสุดเป็นอันดับสองของโลก (census.gov, 2023) และเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับห้าของโลก (wi-sevoter.com, 2023) แต่งานวิจัยที่ศึกษาด้านการเจรจาของผู้เจรจาชาวอินเดียยังมีอยู่อย่างจำกัดเมื่อเทียบกับงานวิจัยที่ศึกษาผู้เจรจาชาวจีนหรือชาวญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสองและสามของโลกตามลำดับ บทความวิชาการชิ้นนี้จึงมุ่งเสนอข้อมูลเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียและช่วยให้ผู้เจรจาสามารถเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเข้าร่วมการเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียและสามารถประสบความสำเร็จจากการเจรจาดังกล่าว ในการนี้ ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยข้อมูลทางวัฒนธรรมและการเจรจา ต่อด้วยพินหลังด้านวัฒนธรรมของอินเดีย อิทธิพลด้านวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเจรจาของชาวอินเดีย โดยประมวลจากข้อค้นพบในงานวิจัยของ Hoefstede และ Salacuse รวมถึงข้อค้นพบจากงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาของชาวอินเดีย

วัฒนธรรมกับการเจรจา

คำว่า “วัฒนธรรม” นั้น ถูกแปลความหมายและให้คำจำกัดความแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละบุคคล อาทิ Hofstede (2011, หน้า 3) นิยามคำว่า

“วัฒนธรรม” ไว้ว่าเป็นชุดความคิดที่สมาชิกกลุ่มหนึ่งมีส่วนร่วมกันและสร้างความแตกต่างจากสมาชิกกลุ่มอื่น (“the collective programming of the mind that distinguishes the members of one group or category of people from others”) ในขณะที่ Salacuse (1998, หน้า 222) อธิบายคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็นรูปแบบพฤติกรรม บรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยมทางสังคมที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาในสังคมนั้น ๆ” จากคำจำกัดความเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่า ผู้คนสามารถตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวได้โดยอาศัยกรอบวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองสังกัดหรืออาศัยอยู่

ในขณะเดียวกัน การเจรจาอาจกล่าวได้ว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาที่เห็นได้จากคำจำกัดความของนักวิชาการต่าง ๆ อาทิ Lax และ Sebenius (1986, หน้า 11) ให้คำจำกัดความคำว่า “การเจรจา” ไว้ว่า เป็น “กระบวนการมีปฏิสัมพันธ์เพื่อแสวงหาโอกาสที่เป็นไปได้ของผู้เจรจาอย่างน้อยสองฝ่ายขึ้นไป ในการเจรจานั้นอาจมีความขัดแย้ง ความพยายามที่จะหาทางออกที่สุจริตร่วมกัน” คำจำกัดความนี้สอดคล้องกับคำจำกัดความของ Rogoveanu (2010, หน้า 10) ที่ว่า การเจรจาจะเกิดขึ้นเมื่อสองฝ่ายต่างพยายามที่จะบรรลุข้อตกลงในสิ่งที่สนใจร่วมกัน” ส่วน Naghavi และ Mubarak (2019, หน้า 488) ได้เชื่อมโยงวัฒนธรรมเข้ากับการเจรจา โดยให้มุมมองว่า “การเจรจาเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพราะในการเจรจานั้นแฝงไปด้วยข้อปฏิบัติบางประการที่มุ่งไปสู่การยุติข้อขัดแย้งอย่างมีอารยะ”

เมื่อพิจารณาจากคำจำกัดความข้างต้น การที่ผู้เจรจาจะประสบความสำเร็จบนเวทีเจรจาระหว่างวัฒนธรรมได้นั้น ผู้เจรจาควรให้ความสำคัญและยอมรับในความแตกต่างขั้นพื้นฐานด้านวัฒนธรรมของคู่เจรจาด้วย ทั้งนี้ เป็นเพราะคู่เจรจามีแนวโน้มที่จะตั้งข้อสันนิษฐาน ใช้ดุลยพินิจ และตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ ยังมีความเป็นไปได้ว่า ผู้เจรจาอาจตีความอากัปกิริยา ท่าทาง หรือพฤติกรรมของคู่เจรจาแตกต่างไปจากเจตนาที่แท้จริงของ

คู่แข่งอีกทั้งอาจจะแสดงปฏิกิริยาตอบโต้ที่นำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันด้วยดีหรือนำไปสู่ความล้มเหลวก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้ ความเข้าใจในคู่แข่งจึงเป็นเสมือนข้อได้เปรียบเนื่องจากทำให้สามารถคาดเดาได้ว่าคู่แข่งต้องการหรือคาดหวังสิ่งใด เขาจะแสดงออกเช่นไรบ้างในเวทีการเจรจาที่จะเกิดขึ้น หากผู้เจรจาสามารถเตรียมการรับมือได้เป็นอย่างดี ก็มีแนวโน้มจะนำไปสู่การบรรลุข้อตกลงที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ประโยชน์

โลกขับเคลื่อนด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศในซีกโลกตะวันออกแตกต่างจากวัฒนธรรมของประเทศในซีกโลกตะวันตกอย่างไม่ต้องสงสัย (Benoliel, 2013) แต่บรรดาประเทศในทวีปเอเชียด้วยกันก็ไม่ได้มีกรอบวัฒนธรรมด้านค่านิยม ความเชื่อ และรูปแบบพฤติกรรมที่เป็นชุดเดียวกันเสมอไป (Salacuse, 1999) ผลการศึกษาในอดีตของนักวิชาการหลายท่านยืนยันว่าแต่ละประเทศล้วนแตกต่างกัน (Benoliel & Kaur, 2014; Gray, 2012; Naghavi & Mubarak, 2019; Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2013).

รากวัฒนธรรมของอินเดียโดยย่อ

ในการที่จะทำความเข้าใจวิถีคิดและลีลาการเจรจาของชาวอินเดียนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะเข้าใจรากวัฒนธรรมของพวกเขาด้วย ประเทศอินเดียมีความหลากหลายทั้งในแง่ของศาสนาและภาษา (Benoliel, 2013). วัฒนธรรมอินเดียถูกหล่อหลอมจากศาสนาฮินดูมาอย่างยาวนานกว่า 5,000 ปี ผสมผสานกับศาสนาพุทธที่อยู่คู่อินเดียมากกว่า 3,000 ปี ศาสนาฮินดูเชื่อว่าการทำความดีจะช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและมุ่งสู่การหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ (Benoliel, 2013; Naghavi & Mubarak, 2019) Naghavi และ Mubarak ยังเน้นย้ำอีกว่ารากทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมากต่อแนวคิดแบบความเป็นคณาธิปไตย (collectivism) ชาวอินเดียมองเห็นตนเองเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม มีความ

สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม จึงให้ความสำคัญกับ “ความเป็นกลุ่ม” มากกว่า “ตัวเอง” แต่อย่างไรก็ดี การตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในระหว่างปี ค.ศ. 1858-1947 ประกอบกับการก้าวเข้าสู่โลกในยุคโลกาภิวัตน์ทำให้อินเดียได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตกมากขึ้น สังคมของชาวอินเดียสมัยใหม่จึงค่อยๆ ขยับออกจาก “สังคมนวมกลุ่ม” และโน้มเอียงเข้าหา “สังคมแบบปัจเจก” ที่ละน้อย สังคมของอินเดียจึงถูกจัดว่าเป็นกลุ่มที่น่าสนใจ เพราะมีการผสมผสาน สลับไปมาระหว่าง “ความเป็นกลุ่ม” และ “ความเป็นปัจเจก” (Nagavi & Mubarak, 2019)

ค่านิยมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับองค์กรสัญชาติอินเดีย

จากงานวิจัยของ Zhang (2013) สามารถสรุปคุณค่าขององค์กรในบริบทของประเทศอินเดียเอาไว้ 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

1. การให้ความร่วมมือถือเป็นสิ่งที่ชาวอินเดียให้คุณค่าค่อนข้างมาก ชาวอินเดียเคารพและให้ความสำคัญของครอบครัวและกลุ่มของตนเป็นสำคัญ การให้ความร่วมมือจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้สถานภาพความเป็นครอบครัวและกลุ่มมีความมั่นคงและยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ เราจะไม่ค่อยพบว่ามีการแข่งขันกันเองภายในครอบครัวหรือภายในกลุ่ม

2. ชาวอินเดียให้ความสำคัญกับค่านิยมเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน ชาวอินเดียค่อนข้างที่จะถ่อมตัวมากกว่าที่จะคุยโม้โอ้อวดความสำเร็จของตนเอง

3. ชาวอินเดียให้คุณค่าเรื่องความมีศักดิ์ศรี ชาวอินเดียเคารพและสนับสนุนสิทธิแต่ละบุคคล ด้วยเหตุนี้ ชาวอินเดียจึงจะไม่เสนอความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำโดยปราศจากการร้องขอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องส่วนตัว ในขณะที่เดียวกัน อินเดียก็จะต่อต้านการเข้าแทรกแซงกิจการภายในประเทศจากภายนอกด้วย

4. ความอดทนถือเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของชาวอินเดีย ความอดทนนี้ถูกฉายชัดผ่านความละเอียดและการใช้เวลาในการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานศิลปะหรืองาน

ในภาคธุรกิจ ดังนั้น การเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียจึงจำเป็นต้องใช้ความอดทน
ค่อนข้างสูงเช่นกัน

5. ความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มหรือองค์กร หากมองว่า
ประเทศอินเดียมีแนวคิดแบบรวมกลุ่ม ชาวอินเดียจะให้ความร่วมมือร่วมใจ ความ
จงรักภักดี และความใส่ใจห่วงใยต่อสมาชิกในกลุ่มหรือองค์กรของตน ชาวอินเดีย
มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับความต้องการของกลุ่มมากกว่าความต้องการของ
ตนเอง

อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีต่อการเจรจาของชาวอินเดีย (Gray, 2012; Hofstede, 2001, 2011; Hofstede Insight, n.d.; Nagavi & Mubarak, 2019; Salacuse, 1998, 2005, 2015; Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2013)

การทำความรู้จักและเข้าใจการเจรจาของชาวอินเดียผ่านมิติด้านวัฒนธรรม
นั้น สามารถมองได้จากหลายมุม หลายแนวคิดด้วยกัน บทความฉบับนี้เลือกนำ
เสนอมิติด้านวัฒนธรรมที่เสนอโดย Salacuse (1998, 2005, 2015) เป็นแกน
หลัก เนื่องจากเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการเจรจาโดยตรง ผสมผสานด้วยมุมมองมิติ
ด้านวัฒนธรรมที่เสนอโดย Hofstede (2001, 2011; Hofstede Insight, n.d.)
ซึ่งเก็บข้อมูลรายประเทศเอาไว้อย่างหลากหลาย อีกทั้งยังสามารถนำมาประยุกต์
ใช้ในบริบทด้านการเจรจาได้ และมุมมองวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการเจรจา
โดยตรงที่รวบรวมมาจากงานวิจัยในอดีต (Gray, 2012; Nagavi & Mubarak,
2019; Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2019)

Jeswald W. Salacuse ศาสตราจารย์ด้านกฎหมายระหว่างประเทศ
รวบรวมข้อมูลลีลาการเจรจาระหว่างคู่เจรจาที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม
โดยเก็บข้อมูลจากผู้เจรจา 12 ประเทศ พบข้อเสนอมิติด้านวัฒนธรรม 10 ด้านที่มัก
ปรากฏในเวทีการเจรจาระหว่างประเทศและสามารถใช้เป็นแนวทางในการสังเกต
ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของคู่เจรจา ผู้เจรจาสามารถอาศัยกรอบแห่งมิติ

วัฒนธรรมนี้ในการทำความเข้าใจคู่เจรจาจากต่างวัฒนธรรมให้ดียิ่งขึ้น และสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าถึงความเข้าใจผิดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ด้วย

1. เป้าหมายของการเจรจา: สัญญาทางธุรกิจ หรือ ความสัมพันธ์

ผู้เจรจาจากแต่ละประเทศอาจจะมีเป้าหมายในการเจรจาที่แตกต่างกัน สำหรับผู้เจรจาในบางประเทศนั้น เป้าหมายสูงสุดเพียงอย่างเดียวในการเจรจา คือการได้ลงนามเซ็นสัญญาตกลงที่จะทำธุรกิจร่วมกัน ในขณะที่หลายประเทศให้ความสำคัญกับการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคู่เจรจาทั้งสองฝ่าย มากกว่า ประเทศอินเดียนั้นถูกจัดให้อยู่กลุ่มหลัง กล่าวคือผู้เจรจาชาวอินเดียจะใช้เวลาค่อนข้างมากในการทำความรู้จัก พัฒนาความสัมพันธ์กับคู่เจรจา เนื่องจากพวกเขาเล็งเห็นว่าความสัมพันธ์ที่ดีจะเป็นรากฐานไปสู่การเจรจาในลำดับต่อไป เมื่อเปรียบเทียบกับผู้เจรจาจากประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชีย ผู้เจรจาชาวอินเดียให้ความสำคัญกับการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์มากกว่าผู้เจรจาชาวจีนและญี่ปุ่น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อค้นพบจากการศึกษาของ Zhang (2013) ที่ว่าผู้เจรจาชาวอินเดียมักใช้เวลาค่อนข้างมากในการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์กับคู่เจรจา และมุ่งหวังที่สร้างความร่วมมือกันในระยะยาว

2. ทักษะคติในการเจรจา: มีผู้แพ้ ผู้ชนะ หรือ ชนะด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมประกอบกับความแตกต่างทางด้านบุคลิกภาพ จะนำไปสู่ทัศนคติในการเจรจาที่แตกต่างกัน ผู้เจรจาที่มีทัศนคติในการเจรจาที่มุ่งมั่นว่าจะต้องมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ชนะ จะมองการเจรจาเป็นเสมือนการเผชิญหน้า มีการต่อสู้ มีผลแพ้ชนะ ในขณะที่ผู้เจรจาที่มีทัศนคติว่าในการเจรจานั้นสามารถมีผู้ชนะได้มากกว่าหนึ่ง มองว่าการเจรจาคือการแสวงหาความร่วมมือ ในมิติวัฒนธรรมด้านนี้ ผู้เจรจาชาวอินเดียร้อยละ 78 ที่เข้าร่วมในงานวิจัยของ Salacuse ระบุว่า พวกเขามองว่าการเจรจาธุรกิจสามารถมีผู้ชนะได้มากกว่าหนึ่งฝ่าย

ทั้งนี้ หากพิจารณาร่วมกับมิติด้านวัฒนธรรมของ Hofstede ในด้านสังคม

แห่งความเป็นชาย-ความเป็นหญิง โดยสังคมแห่งความเป็นชาย หมายถึงสังคมของผู้ที่กล้าแสดงออกและรักการแข่งขัน ผู้คนมีความกระตือรือร้นที่จะเป็นผู้ชนะหรืออยู่ในทีมที่ชนะ และสังคมแห่งความเป็นหญิงคือสังคมที่มุ่งใส่ใจซึ่งกันและกัน ห่วงใยกัน จะพบว่า อินเดียได้คะแนนในมิตินี้ 56 คะแนน (Hofstede Insight, n.d.; Nagavi & Mubarak, 2019; Vindry & Gervais, 2019) ทำให้อินเดียจัดอยู่เป็นประเทศในกลุ่มสังคมแห่งความเป็นชาย แต่คะแนนที่เกินครึ่งมาเพียงเล็กน้อยนี้ สามารถอธิบายได้ว่ามาจากที่ชาวอินเดียได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูจึงทำให้ผู้เจรจาชาวอินเดียมีความรู้สึกเป็นห่วงเป็นใยผู้อื่น และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน (Vindry & Gervais, 2019) สังคมอินเดียจึงอยู่ในจุดที่มีความสมดุลระหว่างสังคมแห่งความเป็นชายและหญิง นำไปสู่ทัศนคติในการเจรจาที่ผู้ชนะสามารถมีได้มากกว่าหนึ่งฝ่าย

3. ลีลาการเจรจา: เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ

มิติทางวัฒนธรรมด้านนี้พิจารณาการเจรจาในแง่วิธีการพูด การใช้คำเรียกขานคู่สนทนา การแต่งกาย การมีปฏิสัมพันธ์กับคู่เจรจา จากการสังเกตของนักวิจัยพบว่า ผู้เจรจาที่มีลีลาการเจรจาเป็นทางการนั้น จะเรียกขานคู่สนทนาด้วยตำแหน่งมากกว่าชื่อของบุคคล พยายามหลีกเลี่ยงที่จะพูดคุยกหรือกล่าวถึงเรื่องส่วนตัว เรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ในทางตรงกันข้าม ผู้เจรจาที่มีลีลาแบบไม่เป็นทางการนั้นจะเรียกขานคู่สนทนาด้วยชื่อต้น พร้อมทั้งจะริเริ่มและพัฒนาความสัมพันธ์ส่วนตัวนับตั้งแต่การพบปะกันในครั้งแรก และจะลดความเป็นทางการลงให้ได้มากที่สุด ผลการวิจัยเฉพาะกลุ่มผู้เจรจาชาวอินเดียพบว่า ร้อยละ 78 ประเมินตนเองว่าเป็นผู้ที่เจรจาด้วยลีลาการเจรจาแบบไม่เป็นทางการ เมื่อเปรียบเทียบกับผู้เจรจาจากทวีปเอเชียด้วยกันที่มีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ พบว่าสัดส่วนของผู้เจรจาชาวอินเดียที่เลือกเจรจาอย่างไม่เป็นทางการนั้น สูงกว่าผู้เจรจาชาวญี่ปุ่นและผู้เจรจาชาวจีน

อย่างไรก็ดี ข้อมูลที่ได้การสัมภาษณ์นักธุรกิจชาวอินเดีย (Gray, 2012) พบว่า

นักธุรกิจชาวอินเดียยืนยันว่าพวกเขาเรียกขานคู่สนทนาด้วยตำแหน่งหรือคำนำหน้าชื่อ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพและให้เกียรติคู่สนทนา เว้นเสียแต่ว่าคู่สนทนา ยืนยันให้เรียกขานด้วยชื่อ

4. วิธีการสื่อสารในการเจรจา: ตรงไปตรงมา หรือ อ้อมค้อม

วิธีการสื่อสารเป็นอีกมิติที่มีความแตกต่างกันระหว่างผู้เจรจาจากต่างวัฒนธรรม ผู้เจรจาจากบางประเทศเลือกที่จะเจรจาอย่างตรงไปตรงมา ไม่ซับซ้อน ในขณะที่ผู้เจรจาจากบางประเทศเลือกวิธีการเจรจาที่อ้อมค้อม เลือกแสดงออกทางสีหน้า ภาษากาย มากกว่าที่จะพูดออกมาตรงๆ หากในเวทีเจรจานั้นคู่เจรจามีวิธีการสื่อสารที่แตกต่างกัน อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ อาทิ ผู้เจรจาจากวัฒนธรรมหนึ่งไม่กล้าที่จะสื่อสารอย่างตรงไปตรงมาว่าข้อเสนอไม่ได้รับการอนุมัติ อาจจะทำให้คู่เจรจาเข้าใจผิดคิดว่าข้อเสนอที่ยื่นไปกำลังอยู่ในขั้นตอนของการพิจารณา และต้องเสียเวลาในการรอคอย ในมิตินี้ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่เข้าร่วมการวิจัย พบว่า ผู้เจรจาชาวอินเดียมีวิธีการสื่อสารที่ตรงไปตรงมามากกว่าผู้เจรจาชาวญี่ปุ่นและจีน แต่ในขณะเดียวกัน วิธีการสื่อสารในการเจรจาของชาวอินเดียนั้นจะถูกลมองว่ามีความอ้อมค้อมเมื่อเปรียบเทียบกับผู้เจรจาจากสเปน สหรัฐอเมริกา และเยอรมนี

5. การให้ความสำคัญเรื่องเวลา: มากหรือน้อย

ผู้คนจากแต่ละประเทศให้ความสำคัญกับเรื่องเวลาแตกต่างกัน บางประเทศให้ความสำคัญมาก บางประเทศให้ความสำคัญน้อย เมื่อพิจารณาในบริบทของการเจรจา เวลาที่กล่าวถึงนั้นหมายรวมถึงเวลาที่ใช้ในการเจรจา เวลาที่ใช้จนกว่าจะบรรลุข้อตกลง รวมไปถึงเรื่องการตรงต่อเวลา ผลการศึกษาของ Salacuse ยืนยันความแตกต่างในมิตินี้ อาทิ ผู้เจรจาชาวอเมริกันให้ความสำคัญกับเวลามาก เวลาทุกนาทีมีค่า พวกเขาจึงพยายามลดความเป็นทางการเพื่อลดอุปสรรคในการทำงาน และเพื่อให้ใช้เวลาในการบรรลุข้อตกลงให้ได้เร็วที่สุด ผู้เจรจาชาวเยอรมันเป็นผู้

เจรจาที่ตรงต่อเวลา ผู้เจรจาเชื้อสายละตินมักจะล่าช้าอยู่เสมอ ส่วนผู้เจรจาชาวอินเดียให้ความสำคัญกับเวลาน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับผู้เจรจาจากประเทศอื่น ๆ พวกเขาให้ความสำคัญกับการรักษาความสัมพันธ์เป็นหลัก ซึ่งกระบวนการสร้างและรักษาความสัมพันธ์เป็นกระบวนการที่ใช้เวลานาน การเร่งรัดการเจรจาให้สำเร็จรวดเร็วอาจจะถูกมองว่าเป็นการเร่งรีบเพราะมีวาระซ่อนเร้น และในท้ายที่สุดอาจจะสร้างความไม่พอใจ จนนำไปสู่การยกเลิกการเจรจาได้

ทั้งนี้ เราสามารถพิจารณาประเด็นนี้เพิ่มเติมได้โดยอาศัยกรอบมิติวัฒนธรรมของ Hofstede (2001, 2011) ในมิติด้านการมองการณ์ไกลหรือใกล้ (Long-Term Orientation vs. Short-Term Orientation) ซึ่งกล่าวถึงการจัดลำดับความสำคัญของเวลาร่วมอยู่ด้วย กล่าวคือ สังคมที่ได้รับคะแนนในมิติด้านนี้ต่ำคือ สังคมที่มีความพึงพอใจกับการให้ความสำคัญเรื่องเวลา ในขณะที่สังคมที่ได้รับคะแนนในมิติด้านสูงคือสังคมที่มีความยืดหยุ่นเรื่องเวลา สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ (Nagavi & Mubarak, 2019) ประเทศอินเดียได้รับคะแนนในมิตินี้ 51 คะแนน ถึงแม้จะไม่สามารถบ่งชี้ได้อย่างชัดเจนว่าสังคมอินเดียโอนเอียงไปด้านใดเป็นพิเศษ แต่การที่ประเทศอินเดียได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูนั้น ทำให้คนอินเดียมองว่า “เวลา” เป็นเสมือนวัฏจักร ไม่ใช่เส้นตรง (Hofstede Insight, n.d.; Nagavi & Mubarak, 2019) เวลาจึงเป็นสิ่งที่ยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์

6. การแสดงออกทางอารมณ์: สูงหรือต่ำ

วัฒนธรรมของแต่ละประเทศมองความเหมาะสมของการแสดงออกทางอารมณ์แตกต่างกัน ผลการวิจัยของ Salacuse พบว่ากลุ่มประเทศละตินอเมริกา มักจะแสดงอารมณ์ ความรู้สึกอย่างชัดเจนบนเวทีการเจรจา ในขณะที่ผู้เจรจาเชื้อสายเอเชียมักจะไม่แสดงออกทางอารมณ์มากนัก การศึกษาของ Salacuse พบว่าผู้เจรจาชาวอินเดียและญี่ปุ่นแสดงอารมณ์ในการเจรจาน้อยกว่าผู้เจรจาชาวจีน

7. รูปแบบของข้อตกลง: แบบกว้าง ๆ หรือเฉพาะเจาะจง

ในการเจรจานั้น ไม่ว่าจะเป้าหมายจะอยู่ที่ข้อตกลงหรือความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่เจรจาก็ตาม ทุกการเจรจาจะมีการบันทึกข้อตกลงเสมอ รูปแบบการเขียนข้อตกลงก็สามารถสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ผู้เจรจาจากประเทศตะวันตก เช่น อังกฤษ หรือ สหรัฐอเมริกา จะเขียนข้อตกลงอย่างละเอียด เนื่องจากพวกเขาถือข้อตกลงเหล่านั้นเปรียบเสมือนพันธสัญญาที่จะถูกใช้อ้างอิงไปตลอด ในขณะที่ประเทศแถบเอเชีย เช่น อินเดีย มักจะเขียนข้อตกลงแบบกว้าง ๆ เพราะพวกเขายึดถือเรื่องความสัมพันธ์เป็นหลัก หากในอนาคตมีเหตุการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้น แนวทางการแก้ไขปัญหาจะไม่ได้ยึดอยู่กับสิ่งที่ระบุไว้ในสัญญาหรือข้อตกลง แต่จะพิจารณาจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเป็นหลัก ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้อาจจะนำไปสู่ความไม่เข้าใจกันได้ เนื่องจากกลุ่มที่เขียนข้อตกลงอย่างกว้างจะมองว่ากลุ่มที่เขียนข้อตกลงหรือสัญญาแบบเฉพาะเจาะจงนั้นไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันจึงต้องเขียนระบุทุกสิ่งเอาไว้อย่างละเอียด รัตกุม

คุณลักษณะเช่นนี้ของผู้เจรจาชาวอินเดียสามารถยืนยันได้จากมุมมองมิติวัฒนธรรมของ Hofstede ด้านการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Uncertainty Avoidance) ประเทศอินเดียได้รับคะแนนในมิติด้านนี้ 40 คะแนน (Hofstede Insight, n.d.) ซึ่งหมายความว่า ชาวอินเดียตระหนักดีว่าสิ่งต่าง ๆ อาจจะไม่สมบูรณ์หรือเป็นไปตามแผนเสมอไป กฎ กติกา ข้อตกลงต่าง ๆ จึงสามารถปรับเปลี่ยนไปได้ตามสถานการณ์

8. กระบวนการสร้างข้อตกลง: อุปนัยหรือนิรนัย

มิติด้านนี้สืบเนื่องมาจากมิติก่อนหน้านี้ กล่าวคือ นอกเหนือไปจากรูปแบบของข้อตกลงแล้ว กระบวนการร่างข้อตกลงนั้นอาจจะมาจากทิศทางที่ต่างกัน บางวัฒนธรรมสร้างข้อตกลงโดยเริ่มต้นจากภาพรวมแล้วจึงค่อย ๆ ระบุอย่างเฉพาะเจาะจง แต่ในบางวัฒนธรรมอาจจะเริ่มต้นจากข้อตกลงย่อยในแต่ละด้าน อาทิ ราคา ระยะเวลาในการจัดส่งสินค้า ฯลฯ เมื่อนำข้อตกลงย่อยนี้มาเรียบเรียงเข้า

ด้วยกันจะได้ข้อตกลงที่ภาพรวมของทั้งหมด ผลการวิจัยของ Salacuse พบว่า ผู้เจรจาชาวอินเดียจะสร้างข้อตกลงด้วยวิธีนัย คือเริ่มต้นจากข้อตกลงกว้าง ๆ ในเชิงภาพรวมก่อนที่จะลงรายละเอียดในแต่ละด้าน

9. โครงสร้างของกลุ่ม: อำนาจอยู่ที่ผู้นำเพียงคนเดียว หรือ มติจากสมาชิกในกลุ่ม

ในการเจรจาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจรจาระหว่างวัฒนธรรมนั้น ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจของกลุ่มมีความสำคัญมาก ผู้เจรจาควรรู้ว่าในทีมคู่เจรจานั้นใครคือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ การตัดสินใจขึ้นอยู่กับผู้นำกลุ่มเพียงคนเดียวหรือการตัดสินใจยึดตามมติของสมาชิกในกลุ่ม ผลการวิจัยของ Salacuse พบว่าในการเจรจากับผู้เจรจาชาวอินเดียนั้น ข้อตกลงจะมีแนวโน้มว่ามาจากมติของกลุ่มมากกว่าที่จะมาจากผู้นำกลุ่มเพียงคนเดียว ซึ่งแตกต่างไปจากกลุ่มผู้เจรจาจากประเทศบราซิลหรือประเทศจีนที่อำนาจการตัดสินใจจะอยู่ที่ผู้นำกลุ่มเท่านั้น

เมื่อพิจารณามิติด้านวัฒนธรรมของ Hofstede ด้านสังคมแห่งความเป็นปัจเจกร่วมด้วย พบว่า ประเทศอินเดียมีคะแนนในมิติสังคมปัจเจกนิยม 48 คะแนนสะท้อนถึงความเป็นสังคมผสมผสาน แต่ก็สามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า ชาวอินเดียชอบความรู้สึกของการได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม การตัดสินใจหรือการกระทำมักจะได้รับอิทธิพลมาจากความเห็นของหลายฝ่าย (Hofstede Insight, n.d.; Nagavi & Mubarak, 2019)

10. ความกล้าที่จะเสี่ยง: สูงหรือต่ำ

Salacuse เสนอว่าวัฒนธรรมแต่ละประเทศมีอิทธิพลต่อความกล้าที่จะเสี่ยงของผู้เจรจา ผู้เจรจาบางประเทศเปิดรับข้อมูลใหม่ ๆ มองหาทางเลือกเพิ่มเติม และมีความอดทนต่อความไม่แน่นอนได้ค่อนข้างสูง ในขณะที่บางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น จะค่อนข้างระมัดระวังและรอบคอบ พยายามหลีกเลี่ยงความเสี่ยงให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ สำหรับผู้เจรจาจากประเทศอินเดียจัดอยู่ในกลุ่มผู้เจรจาที่มีใจเปิดกว้าง

ยอมรับความไม่แน่นอนได้มาก ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินด้วยมิติวัฒนธรรมของ Hofstede ด้านการหลีกเลี่ยงความไม่แน่นอน (Uncertainty Avoidance) โดยประเทศอินเดียได้รับคะแนนในด้านนี้ 40 คะแนน หมายความว่าผู้เจรจาชาวอินเดียสามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่เคยประสบมาก่อน สถานการณ์ที่ไม่เป็นไปตามความคาดหมาย หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดคิดได้ นอกจากนี้ พวกเขายังยอมรับได้ว่าบางสิ่งบางอย่างอาจจะไม่เป็นไปตามแผน การปรับ เปลี่ยน กฎ กติกา สามารถยอมรับได้ หากเป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การบรรลุข้อตกลงหรือแก้ไข ปัญหาและอุปสรรค

ข้อค้นพบที่สำคัญในกระบวนการเจรจากับชาวอินเดีย

ในช่วงระยะเวลาไม่เกิน 15 ปีที่ผ่านมา นักวิชาการกลุ่มหนึ่ง (Benoliel & Kaur, 2014; Gray, 2012; Naghavi & Mubarak, 2019; Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2013) ศึกษาวิจัย วิเคราะห์พฤติกรรมในการเจรจาระหว่างวัฒนธรรมของผู้เจรจาชาวอินเดีย โดยศึกษาทั้งจากมุมมองของชาวอินเดียเอง (Gray, 2012; Naghavi & Mubarak, 2019) และจากมุมมองของคู่เจรจาต่างวัฒนธรรม (Benoliel & Kaur, 2014; Gray, 2012; Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2013) งานวิชาการเหล่านั้นเสนอข้อค้นพบที่น่าสนใจที่เป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้เมื่อต้องเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียดังต่อไปนี้

การทักทายและการพบปะครั้งแรก

การทักทายและการพบปะในครั้งแรกมีความสำคัญยิ่งต่อการเจรจาในครั้งต่อ ๆ ไป และอาจจะมีผลไปถึงการบรรลุเป้าหมายในการเจรจาด้วย เพราะความประทับใจรวมทั้งการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างคู่เจรจาที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้เจรจาชาวอินเดียนั้น มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายในการเจรจา และอาจจะนำไปสู่การเปิดโอกาสทางธุรกิจในอนาคตด้วย

จากการศึกษาของ Gray (2012, หน้า 28) ผู้เจรจาชาวอินเดียรายหนึ่งได้ยืนยันถึงความสำคัญของการพบปะในครั้งแรกไว้ดังนี้

“การพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้ที่กำลังจะทำธุรกิจเป็นเรื่องสำคัญมาก ๆ การสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นจะช่วยกระตุ้นยอดขายได้เพราะคู่ค้ารายนี้จะแนะนำเรากับผู้อื่นต่อ ๆ ไป แต่หากคู่เจรจาเร่งรีบในการเจรจาธุรกิจมากเกินไปอาจจะทำให้เราเกิดความลังเลใจที่ร่วมทำการค้าด้วย”

ผู้เจรจาชาวฝรั่งเศสที่เคยมีประสบการณ์ในการเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียก็ได้ยืนยันว่าการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์เป็นสิ่งสำคัญ (Vindry & Gervais, 2019, หน้า 761)

“ในช่วงเริ่มต้น พวกเราทำความรู้จักซึ่งกันและกัน เราแนะนำตัวเอง จากนั้นพยายามมองหาว่ามีอะไรที่ทั้งสองฝ่ายสนใจร่วมกันบ้าง การพูดคุยด้านธุรกิจและราคาจะค่อยถูกนำมาพูดคุยในโอกาสต่อ ๆ ไป ถ้าหากพวกเราเร่งรัดการเจรจาเสียตั้งแต่ช่วงต้น มันไม่มีประโยชน์และการเจรจาจะไม่มีทางคืบหน้าไปไหน ในฐานะชาวต่างชาติ ทักษะที่คุณแสดงให้เห็นว่าคุณรู้จักประเทศและวัฒนธรรมของเขาอย่างแท้จริง คุณก็จะได้รับความสนใจและการปฏิบัติด้วยเป็นอย่างดีจากคู่เจรจาชาวอินเดีย”

นอกจากนี้ ผู้เจรจาจากต่างชาติสังเกตว่าชาวอินเดียทั้งเพศชายและหญิงจะแสดงความเคารพคู่สนทนาด้วยอากัปกริยาที่คล้ายการ “ไหว้” ของไทย (ชาวอินเดียเรียกว่า นมัสเต Namaste) ผู้ชายชาวอินเดียอาจจะทักทายด้วยการจับมือแบบตะวันตก แต่จะทำเฉพาะกับคู่เจรจาที่เป็นเพศเดียวกันเท่านั้น ผู้หญิงชาวอินเดียอาจจะทักทายด้วยการจับมือกับเด็กเล็ก (Zhang, 2013) ทั้งนี้ ในการพบปะกันครั้งแรก ผู้เจรจาชาวอินเดียจะแลกนามบัตรกับคู่เจรจา แต่จะยังไม่มีธรรมเนียมของที่ระลึกไปมอบให้จนกว่าจะมีการพัฒนาความสัมพันธ์และรู้สึกว่าจะมีความคุ้นเคยกันมากเพียงพอแล้ว

ส่วนการแต่งกายโดยเฉพาะในการพบปะกับคู่เจรจาเป็นครั้งแรกนั้น ผู้เจรจาชาวอินเดียมักจะแต่งกายอย่างเป็นทางการ เพราะพวกเขาเห็นว่าการแต่งกายให้ดูดี ภูมิฐาน มีความน่าเชื่อถือ นั้น เป็นการสร้างความประทับใจแรกซึ่งมีความสำคัญ (Gray, 2012)

การแสดงความเคารพคู่เจรจาก่อนการรักษาระยะห่าง

จากมุมมองของผู้เจรจาต่างชาติที่ปรากฏเป็นข้อค้นพบจากงานวิจัยของ Zhang (2013) พบว่า ชาวอินเดียให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวมาก ระยะห่างที่เหมาะสมในระหว่างพูดคุยเจรจากับคู่เจรจาชาวอินเดียคือระยะห่างประมาณหนึ่ง ช่วงแขน การเว้นระยะห่างน้อยหรือประชิดตัวคู่เจรจาชาวอินเดียจนเกินไป อาจจะทำให้พวกเขา รู้สึกหงุดหงิดหรือโกรธได้ ลักษณะดังกล่าวอาจนำไปสู่บรรยากาศการเจรจาที่ไม่ราบรื่นและผลการเจรจาที่ล้มเหลวได้

การให้ความสำคัญเรื่องเวลา

ผู้เจรจากจากต่างชาติมีความเห็นว่าชาวอินเดียตระหนักดีถึงความสำคัญของการตรงต่อเวลา (Gray, 2012) แต่พวกเขาก็ไม่ค่อยจริงจังในแง่ของการปฏิบัติมากนัก นอกจากนี้ พวกเขายังไม่ให้ความสำคัญกับตารางการนัดหมายของผู้อื่นด้วย (Naghavi & Mubarak, 2019) ผู้เจรจาชาวอินเดียให้สัมภาษณ์ไว้ในงานวิจัยของ Gray (2012 หน้า 32) ดังนี้

“การตรงต่อเวลาเป็นสิ่งสำคัญ โดยทั่วไป การประชุมที่กำหนดไว้ว่าจะใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมงมักจะถูกขยายออกไปเป็นสองชั่วโมง เพราะเวลาไม่ใช่สิ่งที่สำคัญอยู่เสมอ เราอยากที่จะใช้เวลาในการทำงานให้มากที่สุด พวกเรามองว่าการเจรจาเป็นเรื่องกระบวนการที่ต้องใช้เวลานาน” ผู้เจรจาชาวอินเดียให้สัมภาษณ์ไว้ในงานวิจัยของ Gray (2012, 32)

คำกล่าวข้างต้นนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากผู้เจรจากจากต่างชาติได้สะท้อนมุมมอง

มองเกี่ยวกับการให้ความสำคัญกับเวลาของชาวอินเดียที่ว่าผู้เจรจาชาวอินเดียอาจจะเข้าประชุมช้าอย่างต่ำครึ่งชั่วโมง (Zhang, 2013) อีกทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการเจรจากับชาวอินเดียมักจะยาวนานกว่าที่กำหนดเอาไว้ (Vindry & Gervais, 2019; Zhang, 2013) เนื่องจากผู้เจรจาชาวอินเดียจะใช้เวลามากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ใช่เฉพาะในประเด็นข้อตกลงทางธุรกิจเท่านั้น พวกเขายังใช้เวลาค่อนข้างมากในการพัฒนาความสัมพันธ์ด้วยเช่นกัน ผู้เจรจาชาวอินเดียประเมินความสำเร็จของการเจรจาที่ผลลัพธ์มากกว่าประสิทธิภาพของกระบวนการเจรจา

ส่วนเรื่องของกำหนดเวลาต่าง ๆ นั้น กำหนดเวลาของแผนธุรกิจและกิจกรรมทางการค้าของบริษัทอินเดียมักจะล่าช้าออกไปอย่างน้อยหนึ่งสัปดาห์ โดยส่วนใหญ่พนักงานชาวอินเดียมักส่งงานล่าช้าเสมอ (Zhang, 2013)

เป้าหมายและการมุ่งสู่เป้าหมาย

มุมมองเกี่ยวกับเป้าหมายและการมุ่งสู่เป้าหมายของผู้เจรจาชาวอินเดียมีความสอดคล้องกันทั้งมุมมองจากชาวอินเดียเองและต่างชาติ (Benoliel & Kaur, 2014; Naghavi & Mubarak, 2014; Zhang, 2013) กล่าวคือ ชาวอินเดียมีความทะเยอทะยานสูง ทันทีที่การเจรจาเริ่มขึ้น ผู้เจรจาชาวอินเดียจะเริ่มต้นบทสนทนาด้วยความมั่นใจ ใช้กลยุทธ์เชิงบวก มองโลกในแง่ดีในการเจรจา หากเมื่อใดก็ตามที่การเจรจาถึงราคาและต้นทุน ผู้เจรจาชาวอินเดียจะมุ่งมั่นเจรจาให้บรรลุข้อตกลงในราคาต่ำสุด ต้นทุนต่ำสุด ข้อมูลทุกอย่างจะถูกรวบรวมเพื่อให้มั่นใจว่าพวกเขา รู้ทุกอย่างเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังเจรจาอยู่

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม

1. การมีผู้ประสานงานเป็นชาวอินเดียร่วมในที่มเจรจา

จากมุมมองของผู้เจรจาต่างชาติที่เคยมีประสบการณ์เจรจารุกิจกับชาว

อินเดีย (Vindry & Gervais, 2019) พวกเขาค้นพบว่าการมีชาวอินเดียเข้าร่วมทีมเพื่อเป็นผู้ช่วยประสานงานนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ว่าหลายคนอาจจะมองว่าชาวอินเดียสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษซึ่งเป็นภาษาสากลได้ดีอยู่แล้ว ภาษาจึงไม่น่าจะเป็นอุปสรรคในการเจรจาก็ตาม แต่การพูดจาด้วยภาษาเดียวกันเพียงอย่างเดียวไม่อาจยืนยันได้ว่าการเจรจานั้นจะราบรื่นหรือประสบความสำเร็จได้ด้วยดี ผู้เจรจาชาวฝรั่งเศสให้ข้อเสนอแนะว่าผู้ประสานงานชาวอินเดียนั้นจะช่วยเหลือทีมผู้เจรจาจากต่างชาติได้หลายด้านด้วยกัน กล่าวคือ การมีผู้ประสานงานชาวอินเดียอยู่ในคณะของผู้เจรจาจากต่างชาติจะสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจที่ผู้เจรจาต่างชาติมีต่อวัฒนธรรมและบริบททางสังคมของอินเดีย ช่วยป้องกัน ลดจำกัดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดจากการสื่อสารหรือการตีความที่ผิดพลาดได้ รวมทั้งเป็นตัวกลางในการสื่อสารในบางช่วงเวลาและผู้เจรจาชาวอินเดียอาจจะรู้สึกสะดวกที่สื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นมากกว่าภาษาสากล

2. ข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับผู้เจรจาชาวอินเดียในมุมมองของความเป็นปัจเจกคือ ชาวอินเดียใช้วิธีคิดแบบวิเคราะห์แยกแยะ (Benoliel & Kaur, 2014; Nagavi & Mubarak, 2014) พวกเขาจะเก็บรวบรวมข้อมูลทุกอย่างที่ต้องการและวิเคราะห์ทุกทางเลือกอย่างละเอียดก่อนที่จะตัดสินใจ ด้วยเหตุนี้ผู้เจรจาชาวอินเดียจึงใช้เวลาในการเจรจานานกว่าที่จะบรรลุข้อตกลง

3. การเจรจากับชาวอินเดียต้องใช้ความอดทนสูง สืบเนื่องมาจากการใช้เวลายาวนานในการเจรจา ประกอบกับวิธีการคิด วิเคราะห์อย่างละเอียดที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ผู้เจรจาต่างชาติให้ข้อมูลไว้ว่า หากต้องการที่จะประสบความสำเร็จในการเจรจากับชาวอินเดีย พวกเขาจะต้องอดทนให้เวลาผู้เจรจาชาวอินเดียได้คิดพิจารณาอย่างเต็มที่ ไม่ควรแสดงอาการเบื่อหน่าย ใจร้อน (Vindry & Gervais, 2019 หน้า 761)

“ในท้ายที่สุดปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการแก้ไข เราต้องให้เวลาผู้เจรจาชาว

อินเดียได้คิด สื่อสารถึงกันอยู่เสมอ และแสดงให้คู่เจรจาเห็นว่าเราสนใจในข้อเสนอของเขา”

“ห้ามหมดความอดทนโดยเด็ดขาด เราต้องยืมแยมและเป็นมิตรอยู่เสมอ ไม่ควรแสดงอาการให้คู่เจรจาชาวินเดียรับรู้ได้ว่าเราตื่นเต้น ซึ่งอาจจะส่งผลเสียต่อการเจรจาได้”

สรุป

วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อวิธีคิด การรับรู้ การตัดสินใจ และการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้น การทำความเข้าใจคู่เจรจาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ประเทศอินเดียจะอยู่ในทวีปเอเชีย แต่ผู้เจรจาชาวินเดียก็มีวิธีคิด มุมมอง วิถีปฏิบัติที่แตกต่างจากผู้เจรจาชาวจีน ชาวญี่ปุ่น ชาวเกาหลีใต้ หรือแม้แต่กระทั่งชาวไทยที่มาจากทวีปเอเชียเหมือนกัน ผู้เจรจาต่างชาติควรมีความเข้าใจวิธีคิด พฤติกรรมของผู้เจรจาชาวินเดียด้วย อาทิ คู่เจรจาชาวินเดียให้คุณค่ากับความสัมพันธ์มาก ผู้เจรจาควรมีความอดทนเป็นพิเศษเพราะกระบวนการเจรจาอาจใช้เวลานานมากกว่าที่วางแผนไว้แต่แรก ผู้เจรจาชาวินเดียจะใช้ทักษะคิดวิเคราะห์ในการพิจารณาข้อเสนอต่าง ๆ พวกเขาจึงใช้เวลานานทั้งในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้าน และที่สำคัญที่สุดคือ ผู้เจรจาจากต่างชาติจำเป็นต้องเข้าใจและเคารพในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงประเพณี ภูมิปัญญา กับชาวินเดียอย่างสอดคล้องและเหมาะสม

รายการอ้างอิง

ภาษาต่างประเทศ

- Benoliel, M. 2013. "Negotiating successfully in Asia." *Eurasian Journal of Social Sciences*, 1(1): 1-18.
- Benoliel, M., & Kaur, A. 2014. "Indian negotiation styles: A cultural perspective". In M. Benoliel (Ed). *Negotiation Excellence: Successful Deal Making* (2nd, ed.). ebook collection
- Gray, S. 2012. "A study of negotiation styles: Between business managers from UK and Indian cultural backgrounds." Unpublished Undergraduate Dissertation, University of Wolverhampton Business School, Wolverhampton. Accessed on June 15th, 2023. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/48611/Culture%20Dissertation%20by%20Sasha%20Gray.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hofstede, G. 2001. *Culture's Consequences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hofstede, G. 2011. *Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context*. *Online readings in psychology and culture, unit 2*. Accessed on June 14th, 2023 <http://scholarworks.gvsu.edu?orpc/vol2/iss1/8>
- Hofstede Insight. n.d. "Country comparison tool." Accessed on June 14th, 2023. <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/india/>
- Lax, D. A., & Sebenius, J. K. 1986. *The manager as negotiator: Bargaining for cooperation and competitive gain*. New York, NY: Free Press.

- Naghavi, N., & Mubarak, M. S. 2019. "Negotiating with managers from South Asia: India, Sri Lanka, and Bangladesh". In *The Palgrave Handbook of Cross-Cultural Business Negotiation*, edited by M. A. Khan and N. Ebner. Accessed on June 14th, 2023. http://doi.org/10.1007/978-3-030-00277-0_21
- Rogoveanu, R.-N. 2010. "Intercultural negotiation: A cultural approach." *Professional Communication and Translation Studies*, 3(1-2): 9-14.
- Salacuse, J. W. 1998. "Ten ways that culture affects negotiating styles: Some survey results." *Negotiation Online*, 14, 221-240.
- Salacuse, J. W. 1999. "Intercultural negotiation in international business." *Group Decision and Negotiation*, 8, 217-236.
- Salacuse, J. W. 2005. "Negotiating: The top ten ways that culture affects your negotiation." *Ivey Business Journal*, 69(4): 1-6.
- Salacuse, J. W. 2015. *The global negotiator: Making, managing, and mending deals around the world in the twenty-first century*. New York, NY: Palgrave MacMillan. Kindle eBook.
- United States Census Bureau, The. 2023. *U.S. and World population clock*. Accessed on June 14th, 2023. <https://www.census.gov/popclock/>
- Vindry, B., & Gervais, F. 2019. "The influence of Indian culture on negotiation from a French perspective." *Journal of Management Development*, 38(9): 755-770.
- Wisevoter. 2023. *Largest economies in the world*. Accessed on June 14th, 2023. <https://wisevoter.com/country-rankings/largest-economies-in-the-world/>
- Zhang, Y.-X. 2013. "A study of Sino-Indian business negotiations from

a cross-cultural perspective.” *Journal of Asian Business Strategy*,
3(10): 278-291.

โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้¹

Opportunities and Challenges of Creative Tourism in South Asia

ลักษณีย์ นัยน์ ทรงเสียงไชย² และ วราภรณ์ ฉัตรชาติ³

1 บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความเชี่ยวชาญเอเชียใต้ศึกษา” (RDG6210056) ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

2 นักวิจัยประจำศูนย์เอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: Luxsnai.S@chula.ac.th

3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย E-mail: Waraporn.Cha@chula.ac.th

บทคัดย่อ

โอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในภูมิภาคเอเชียใต้

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้ มีกรอบการศึกษาประเทศอินเดีย เนปาล และศรีลังกา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ด้วยการศึกษาค้นคว้าเชิงเอกสาร สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งในเชิงนโยบาย วิชาการและการปฏิบัติงาน จำนวน 6 คน ร่วมกับการศึกษาเชิงปริมาณจากผู้ตอบแบบสอบถามชาวไทยที่มีความสนใจจะเดินทางไปเที่ยวในภูมิภาคเอเชียใต้ จำนวน 391 คน

ผลการศึกษาพบว่าแม้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังไม่ปรากฏอย่างแพร่หลายนักในภูมิภาคนี้ แต่มีการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ในการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นที่คล้ายคลึงกัน อาทิ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Tourism) การท่องเที่ยวชนบท (Rural Tourism) การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Responsible Tourism) หน่วยงานท้องถิ่นโดยเฉพาะ ปัญญาภูมิ (Panchayats) เป็นตัวแปรสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ นโยบายเชิงรุกจากรัฐบาลเพื่อดึงคนพลัดถิ่นกลับสู่ภูมิลำเนา ความได้เปรียบของตลาดแรงงานวัยรุ่นขนาดใหญ่ และเทรนด์การท่องเที่ยวหลังการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ที่เน้นเศรษฐกิจเชิงประสบการณ์ ผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีแนวโน้มเป็นที่นิยมมากขึ้น

การสร้างประสบการณ์เรียนรู้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ชุมชนนำเสนอ เป็นปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวไทยทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวหน้าใหม่และกลุ่มผู้เคยมีประสบการณ์เดินทางแล้วตัดสินใจออกเดินทาง รวมถึงมีแนวโน้มในการจับจ่ายที่สูงขึ้นและใช้เวลาในท้องถิ่นนานขึ้น

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, เอเชียใต้, นักท่องเที่ยว

ABSTRACT

Opportunities and Challenges of Creative Tourism in South Asia

This research article uses mixed research methodology to study opportunities and challenges in creative tourism in South Asia, with a focus on India, Nepal, and Sri Lanka. Qualitative data was collected from related documents and in-depth interviews with 6 experts in policy, academia, and operations, while quantitative data was collected from 391 Thai respondents interested in traveling to South Asia.

The study found that although the concept of creative tourism is not yet widely recognized in the region, similar forms of tourism, such as cultural heritage tourism, rural tourism, and responsible tourism, have already been applied. Panchayats, local authorities, play an essential role in promoting this tourism concept. Proactive policies from the government are needed to bring diaspora back to their hometowns. The significant youth labor market and tourism trends after the outbreak of COVID-19 that emphasize the experience economy are driving creative tourism's popularity.

Designing learning experiences based on the creative tourism activities suggested by the community is a compelling factor that attracts Thai tourists—both newcomers and experienced travelers to any country in South Asia—who are inclined to spend more time in the area and engage in higher levels of local shopping.

Keywords: *creative tourism, South Asia, tourists*

บทนำ

การส่งเสริมการท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจแล้วยังเป็นแนวทางการพัฒนาสังคมและลดปัญหาความยากจนของประเทศในแถบเอเชียใต้ จากข้อมูลทางเศรษฐกิจบ่งชี้ว่ามีการพึ่งพามูลค่าทางเศรษฐกิจจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวด้วยมูลค่ารวมกันกว่า 2 แสนล้านเหรียญสหรัฐฯในปี 2021 (Ganbold, 2022) หากย้อนกลับไประหว่างปี 2015 - 2019 พบว่ามีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมายังภูมิภาคเอเชียใต้เพิ่มขึ้นทุกปี โดยปี 2019 (ก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19) มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวประมาณ 34 ล้านคน คิดเป็นส่วนแบ่งตลาดอยู่ที่ร้อยละ 2.3 ของจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลก เฉลี่ยค่าใช้จ่ายต่อหัวอยู่ที่ 1,380 เหรียญสหรัฐฯ ต่อคน (UNWTO, 2020) ทำให้ประชากรถึง 47.7 ล้านคนในภูมิภาคมีรายได้จากการขายสินค้าและบริการ การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงมีนัยสำคัญต่อรายได้ที่มั่นคงของประชากรในชุมชนท่องเที่ยว

ทั้งนี้เมื่อมองภาพรวมเศรษฐกิจโดยใช้ข้อมูลการเปรียบเทียบ GDP ของแต่ละประเทศ (Twining Ward & McComb, 2020) จะพบว่ามีระดับการพึ่งพาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน โดยประเทศศรีลังกามีการพึ่งพาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูงมาก ขณะที่เนปาลจัดอยู่ในการพึ่งพาระดับสูง และอินเดียพึ่งพาการท่องเที่ยวในระดับรอง

การพึ่งพาการท่องเที่ยวอย่างมากทำให้ภูมิภาคเอเชียใต้ต้องเผชิญความท้าทายที่สำคัญ โดยเฉพาะการเสื่อมโทรมของทรัพยากร ผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ มลพิษ รวมไปถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ สถานที่ท่องเที่ยวถูกใช้แสวงหาผลประโยชน์อย่างเต็มรูปแบบ ไม่เพียงแต่การที่ UNESCO ออกมาแสดงความกังวลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ว่า “World Heritage in Danger” หรือ “มรดกโลกกำลังอยู่ในอันตราย” สะท้อนถึงความเสี่ยงของแหล่งท่องเที่ยวที่ขาดการดูแล

รักษา แต่ผู้ประกอบการและตัวนักท่องเที่ยวเองก็ยังคงขาดการปลูกฝังจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ ชุมชนท่องเที่ยวต้องรับภาระปัญหาที่ตามมาจากการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเผชิญกับผลพวงของการรองรับนักท่องเที่ยวมากเกินไปจนก่อให้เกิดข้อจำกัดในพื้นที่ (Birundha, 2003)

ที่ผ่านมาจึงมีความตื่นตัวของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวที่หันมาส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหลายมิติ โดยเนื้อหาสำคัญมุ่งเน้นหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และความยั่งยืนทางสังคมวัฒนธรรม แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่ทำให้ทั้งนักเดินทางและชุมชนท่องเที่ยวปรับตัวสอดคล้องกับแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

Richards & Raymond (2000 cited in Richards, 2013: 300) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้ว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่ให้โอกาสนักท่องเที่ยวในการพัฒนาศักยภาพ (Potential) ทางสร้างสรรค์ผ่านการมีส่วนร่วมในคอร์สหรือประสบการณ์การเรียนรู้ ที่เป็นลักษณะพิเศษ (ลักษณะเฉพาะ) (Characteristic) ของจุดหมายปลายทางของการพักผ่อนที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไป” จากนิยามดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ 4 ประการ ดังนี้ 1) ศักยภาพทางการสร้างสรรค์ (Creative Potential) โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพทางการสร้างสรรค์ของพวกเขา และกลับบ้านไปพร้อมกับอะไรบางอย่างที่เป็นมากกว่าของที่ระลึก 2) การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (Active Involvement) นั่นคือ ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวจะต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเชิงสร้างสรรค์อย่างกระตือรือร้น ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ที่จะมีการแลกเปลี่ยนและมีปฏิสัมพันธ์อย่างแท้จริงกับคนท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ 3) ประสบการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ (Characteristic Experience) โดยจะต้องมีการเชื่อมกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Process) กับจุดหมายปลายทางและยึดติดกับวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์และอัตลักษณ์ของ

ท้องถิ่นนั้น ๆ 4) การสร้างสรรค์ร่วมกัน (Co-creation) นั่นคือ ผลิตภัณฑ์ บริการ และประสบการณ์ ต้องเกิดจากการสร้างหรือลงมือทำร่วมกันระหว่างผู้ผลิต (คนในท้องถิ่น) และผู้บริโภค (นักท่องเที่ยว) นอกจากนี้ ในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ยังหมายรวมถึงการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น คนในชุมชนจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว คนในชุมชนก็จะกลายเป็นทั้งครู และเพื่อนร่วมงานที่สอนนักท่องเที่ยวให้มีทักษะในการทำงานในกิจกรรมนั้น ๆ

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้ มีกรอบการศึกษาประเทศอินเดีย เนปาล และศรีลังกา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ซึ่งประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) และ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) ผสมผสานกัน

ในการศึกษาเชิงคุณภาพ เป็นการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คนจากประเทศอินเดีย เนปาล ศรีลังกา และไทย ผู้ให้ข้อมูลหลักของการศึกษานี้ จึงมี 2 ส่วน คือ นักวิชาการในสถาบันการศึกษาที่มีความรู้ด้านการท่องเที่ยวทั้งในภาพรวมและในพื้นที่ที่ศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง และ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหาร หรือผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ได้สังกัดสถาบันการศึกษา แต่เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเชิงนโยบายและการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ยังติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวในประเด็นความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อศึกษาด้านนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมถึงการปรับตัวของแต่ละประเทศหลังการระบาดของเชื้อโควิด-19

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก จะใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive) โดยผู้ให้ข้อมูลหลักจะต้องเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียใต้ ทั้งใน

ด้านนโยบาย วิชาการ หรือผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้งจะคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยวิธีการ สโนว์บอลล์ (Snowball) โดยให้ผู้ให้ข้อมูลหลักแนะนำผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นที่คิดว่า เหมาะสมกับงานวิจัยนี้

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็น เครื่องมือในการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยคำถามปลายเปิดครอบคลุมประเด็นที่กำหนด ไว้ โดยการสร้างข้อคำถามอ้างอิงกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกัน ก็เอื้อให้ผู้สัมภาษณ์สามารถปรับลำดับคำถามของประเด็นหลักต่าง ๆ และสามารถ ขยายประเด็นย่อย ๆ เพื่อให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากหน่วยตัวอย่างได้ครบ ถ้วนสมบูรณ์ เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลหลักได้เพิ่มเติมข้อมูล ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้อง ได้รอบด้าน

สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบสำรวจ (Survey Research) ด้วยแบบสอบถามปลายปิด โดยมีประชากรคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เคยเดินทาง ไปท่องเที่ยวในประเทศใดประเทศหนึ่งของภูมิภาคเอเชียใต้ และนักท่องเที่ยวชาว ไทยที่ยังไม่เคยเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศใดประเทศหนึ่งของภูมิภาคเอเชียใต้แต่มี ความตั้งใจหรือสนใจที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวในอนาคตอันใกล้ แต่เนื่องจากไม่ทราบ จำนวนประชากรที่แน่นอน จึงใช้สูตรการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ทราบขนาด ของประชากรตามวิธีของ ทาโร

ยามาเน่ (Yamane) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2550, หน้า 48) ดังนั้น งานวิจัยนี้ จะมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 385 คน ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยยินยอมให้ เกิดความคลาดเคลื่อนได้ไม่เกิน ± 5

การสุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน คือ การสุ่มแบบเจาะจง คือ ต้องเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยตามลักษณะประชากรที่กำหนดไว้ และการสุ่มแบบ สะดวก นักวิจัยได้ใช้การกระจายแบบสอบถามผ่านทางออนไลน์ ซึ่งได้รับแบบสอบถาม สมบูรณ์เพื่อนำไปประมวลผล จำนวน 391 ชุด

สำหรับเครื่องมือวิจัยนั้น แบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงของการวัด จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อวิเคราะห์ค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม หรือค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหา (IOC : Index of item objective congruence) หลังจากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ปรับแก้ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 30 คน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย ผลการตรวจสอบพบว่า ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.929 ซึ่งหมายความว่าเครื่องมือวัดนั้นมีคุณภาพอยู่ในระดับที่ดีมาก

งานวิจัยชิ้นนี้ผ่านการขอจริยธรรมวิจัยในคน การมีส่วนร่วมในการวิจัยจะไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงทางร่างกาย ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและความเสี่ยงต่ออันตรายทางกฎหมายใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลที่ได้จากสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเก็บไว้เพื่อนำมาใช้ศึกษาในโครงการวิจัยนี้เท่านั้น

การนำเสนอผลการศึกษานี้เน้นองค์ประกอบด้านการจัดการการท่องเที่ยวอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยชี้ให้เห็นถึงต้นทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยงานผู้รับผิดชอบ นโยบายที่โดดเด่น รวมถึงจนการสำรวจศักยภาพของพื้นที่และบุคลากรภาคการบริการในปัจจุบัน ตลอดจนการสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวชาวไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงโอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้

โอกาสของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

นิยามของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แม้จะดูเหมือนว่าเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่สำหรับชาวเอเชียใต้ แต่โดยพื้นฐานแล้วถูกพัฒนาจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวอีกทั้งภาครัฐของแต่ละประเทศก็ได้พยายามส่งเสริมอยู่แล้ว หากพิจารณาตามนิยามการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Richards, 2010; 2013) ซึ่งเน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเจ้าของ

พื้นที่กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ภูมิภาคเอเชียใต้จึงมีความได้เปรียบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวจากการเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณของโลก มีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ความรู้มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อีกทั้งมีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา ฯลฯ องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากนี้การสื่อสารทางด้านภาษาและวัฒนธรรมก็มีความแตกต่างกันในทุก ๆ 200 กิโลเมตร (DUBnSUB, 2020) ผู้คนจึงกล่าวกันว่าทุก ๆ การเดินทาง 50 กิโลเมตรในภูมิภาคนี้ นักท่องเที่ยวจะได้เห็นวิถีชีวิตรวมถึงภูมิปัญญาของผู้คนที่มีความแตกต่างกันไป

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญ เช่นเดียวกับแหล่งทรัพยากรทางการเกษตร และแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่มากกว่าทิวเขา สายลม แสงแดดและชายทะเล ทรัพยากรเหล่านี้สามารถต่อยอดไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของพื้นที่และนักท่องเที่ยวที่มาเยือนได้มากกว่าแค่การมาเที่ยวชมถ่ายภาพ (seeing) เพียงอย่างเดียว

ลักษณะสังคมแบบพหุวัฒนธรรมที่โดดเด่นประกอบกับภูมิประเทศที่หลากหลายถือเป็นจุดแข็งที่สร้างโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สำคัญ อย่างไรก็ตามการสืบค้นอัตลักษณ์ท้องถิ่นยังมีความจำเป็นสำหรับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ไม่ซ้ำใคร ไม่เกิดการแย่งตลาดกันเอง เป็นจุดหมายที่สามารถสร้าง “ประสบการณ์” ใหม่ให้แก่ักเดินทางทั่วโลก หากพิจารณาตามรูปแบบของการสร้างสรรค์อันเป็นพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Richards, 2010) จะพบว่าภูมิภาคเอเชียใต้มีต้นทุนในการสร้างรูปแบบประสบการณ์ที่หลากหลาย ทั้งทางด้านการใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของนักท่องเที่ยว (creativity as activity) และการใช้การสร้างสรรค์เป็นฉากหลังของการท่องเที่ยว (creativity as background)

การใช้การสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมของนักท่องเที่ยว สามารถจัดการได้ไม่ยาก

ในพื้นที่ที่ชุมชนมีอาชีพทำงานสร้างสรรค์อยู่ก่อนแล้ว หรือหากเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ต้องเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น แหล่งผลิตเครื่องจักสาน การย้อมผ้า เจียรระไนอัญมณี การทำเครื่องปั้นดินเผา ต้องมีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำอาจเป็นการทำร่วมกับชุมชนหรือสร้างสรรค์ด้วยตนเองทั้งหมดก็ได้ นอกจากนี้อาจเป็นการรู้ทักษะเพิ่มเติมอย่างการทำอาหาร การทำสมุนไพรจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และฝึกฝนการเต้นการแสดงแบบพื้นเมือง ข้อดีของการมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลกอยู่แล้วทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม และทางศาสนา สามารถดึงดูดให้ผู้คนเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวไม่ยากนัก แต่การจะจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมลงมือทำกิจกรรมยังต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ที่จะสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นออกมาให้มีความโดดเด่นไม่ซ้ำใคร

การใช้การสร้างสรรค์เป็นฉากหลังของการท่องเที่ยวจะเน้นไปที่การสร้างบรรยากาศ เพื่อดึงเสน่ห์ของพื้นที่ซึ่งมีชื่อเสียงมาแต่เดิมให้สามารถสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น นักท่องเที่ยวอาจหลงใหลในธรรมชาติ การโอบล้อมในปราสาท ป้อมปราการ โบราณสถาน อนุสาวรีย์ ฯลฯ การสร้างบรรยากาศยังรวมไปถึงเทศกาลเฉลิมฉลองเฉพาะท้องถิ่น หรืออาจเป็นพื้นที่ซึ่งมีชื่อเสียงในการทำการสินค้าหัตถกรรมและเกษตรกรรมก็ได้ แม้ในปัจจุบันการใช้การสร้างสรรค์มาเป็นฉากหลังของการท่องเที่ยวอาจยังไม่แพร่หลายนัก แต่มีแนวโน้มว่าการสร้างบรรยากาศจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น และมีโอกาสในการสร้างกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างครบวงจร ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ซึ่งมีชื่อเสียงในการเพาะปลูกชา สามารถจัดให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้การคัดแยกประเภทใบชา (Learning) การเก็บใบชา (Workshops) การชมกระบวนการผลิต (Seeing) ไปจนถึงการชิมชา (Tasting) ซื้อผลิตภัณฑ์ใบชาท้องถิ่นกลับไป (Buying) รวมไปถึงการเข้าพักในชุมชนรอบแหล่งเพาะปลูกชา

ตัวอย่างการท่องเที่ยวที่เน้นกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อแบ่งปันประสบการณ์

มากกว่าการสังเกตที่

โดดเด่น ได้แก่ การเรียนรู้ในกระบวนการทำอุตสาหกรรมไวน์ในนาสิก รัฐมหา
ราชฐระ การทำกิจกรรมเด็ด

สตอเบอร์รี่ในสวนสตอเบอร์รี่ที่มหาบาเลซวาร์ การจับปลาแบบชาวประมงโดย
ใช้แหปลาแบบจีน (Chinese Fishing Nets) ในเมืองโคชิน รัฐเกรละ เรียนเทคนิค
การทำเครื่องประดับแบบดั้งเดิมด้วยตัวเองที่เมืองกอลล์ ศรีลังกา เรียนการตีกลอง
และการเต้นพื้นเมืองในปานาดูรา ฝึกสมาธิท่ามกลางธรรมชาติและจัดการฟาร์มเชิง
นิเวศในเมืองโพคารา เนปาล เรียนรู้วัฒนธรรมเนวาร์ด้วยการทำอาหารและฝึกเขียน
ตัวอักษรรันจานาลีในลิตปูร์ เป็นต้น



ภาพที่ 1: กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เรียนรู้วิถีประมงชายฝั่งที่เมือง
โคชิน รัฐเกรละ ประเทศอินเดีย



ภาพที่ 2: กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อฝึกทักษะทางการแสดง

ห้องถิ่นที่เมืองปานาดูรา ประเทศศรีลังกา



ภาพที่ 3: กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานวัฒนธรรมเนวาร์ที่เมืองลลิตปุร์ ประเทศเนปาล

การเติบโตของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเฉพาะกระทรวงการท่องเที่ยว (Ministry of Tourism) ของอินเดีย กระทรวงการท่องเที่ยวและที่ดิน (Ministry of Tourism & Lands) ของศรีลังกา กระทรวงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และการบินพลเรือน (Ministry of Culture, Tourism and Civil Aviation) ของประเทศเนปาล ผู้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านแผนพัฒนาระดับชาติโดยมีกรอบระยะเวลาครั้งละ 5 ปี โดยอินเดียเป็นประเทศแรกที่เริ่มวางแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่ปี 1951 และเริ่มเล็งเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 1985 เป็นต้นมา (Ministry of Tourism Government of India, 2022).

ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ทั้งอินเดีย ศรีลังกา และเนปาล ต่างออกแคมเปญส่งเสริมการท่องเที่ยวประชาสัมพันธ์ออกมาเป็นวาระแห่งชาติ ในอินเดียมีแคมเปญอินเดียสะอาด (Clean India) ลดภาพจำเรื่องความสกปรกและความไม่ปลอดภัยในการท่องเที่ยว ต่อยอดไปสู่แคมเปญมหัศจรรย์อินเดีย (Incredible India) ที่ส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่สายตาชาวต่างชาติให้มากขึ้น

เนปาลมีแคมเปญการท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างประสบการณ์ชีวิต (Lifetime Experience) ข้อได้

เปรียบคือการเป็นแหล่งทางธรรมชาติซึ่งเป็นที่หมายปองของคนทั่วโลก การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยยังเป็นการนำนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังพื้นที่ห่างไกล สำรวจเส้นทางที่ใกล้ชิดกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กิจกรรมที่นิยม อาทิ การเดินป่า ปีนเขา สกีหิมะ

สำหรับศรีลังกาซึ่งมีการพึ่งพาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูงมาก มีการพึ่งพาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาค่อนข้างมาก และเริ่มหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในช่วงหลัง โดยการออกแคมเปญ “One island, A Thousand Treasures” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดเผยเรื่องราวเบื้องหลังทางมรดกวัฒนธรรม และความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นเอกลักษณ์ของศรีลังกาสู่โลกแห่งการเดินทาง

ภาพรวมการท่องเที่ยวของอินเดียมีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวไปไกลกว่าศรีลังกาและเนปาลที่ยังมุ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวจากการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องอาศัยการเกาะเกี่ยวกันนโยบายด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งปัจจุบันยังคงเน้นหนักไปที่การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในสถานที่สำคัญ ๆ รองลงมาคือการจัดสรรการพัฒนาเพื่อประโยชน์ของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แล้วจึงตามมาด้วยแผนงานที่ตอบสนองความต้องการส่วนท้องถิ่น (AIDCSC, 2018) ภาครัฐวางบทบาทของตนเองไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว สำรวจตลาด สร้างกลุ่มนักท่องเที่ยวใหม่ โดยหวังว่าการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุนทรียะทางศิลปะจะสามารถช่วยกระจายการท่องเที่ยวให้เติบโตตามส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ไม่กระจุกอยู่เพียงเมืองหลวงและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญแหล่งเดิม

หน่วยงานอื่น ๆ ที่สำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยว ได้แก่ Tourism Finance Corporation of India Ltd. (TFCI) เป็นสถาบันทางการเงินที่จัดหาช่องทางการลงทุนให้กับภาคบริการการท่องเที่ยว พัฒนาศูนย์นักท่องเที่ยว มีส่วนช่วยในการจัดทำแผนการท่องเที่ยวหลัก การส่งเสริมการขาย รวมถึงการสำรวจตลาดการท่องเที่ยว TFCI มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดบริการท่องเที่ยวบนรถไฟแบบหรูหราของอินเดีย (Luxury Train Services) ซึ่งได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างมาก อาทิ Maharajas' Express, Palace on Wheels, The Deccan Odyssey, Golden Chariot เป็นต้น หน่วยงานนี้ถือเป็นกระดูกสันหลังของระบบการจัดหาเงินทุนหมุนเวียนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นับเป็นแหล่งทุนสำคัญของกลุ่ม MSMEs ของอินเดีย แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวไม่ควรรอหวังพึ่งงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐเพียงอย่างเดียวแต่ควรกำหนดบทบาทของเอกชนในการลงทุนให้มากขึ้น เพื่อให้เม็ดเงินไหลลงสู่การพัฒนาท้องถิ่นได้โดยตรงและรวดเร็ว

ในทางปฏิบัติจะพบว่าหน่วยงานการปกครองท้องถิ่นกลับเป็นตัวแปรสำคัญต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว รัฐบาลท้องถิ่น เทศบาลเมือง หมู่บ้าน ปันจายัตตี⁴ (Panchayats) ต่างมีส่วนร่วมในการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เนื่องจากมีความใกล้ชิดกับชุมชนท่องเที่ยวมากกว่ารัฐบาลกลาง ความกระตือรือร้นของชุมชนมักจะเกิดขึ้นกับพื้นที่ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวอยู่เป็นทุนเดิม จะเห็นได้ว่าพื้นที่อย่างรัฐเกรละของอินเดียจึงกลายเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการประสานงานอย่างจริงจังเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนท่องเที่ยวที่มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้สมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวปรับตัวเข้ากับการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้

4 สภาผู้นำชุมชน หรือเรียกว่า สภาผู้เฒ่า ที่มาจากการเลือกตั้งของชุมชน เป็นระบบประชาธิปไตยที่มีมาตั้งแต่อดีตกาล เป็นรูปแบบการกระจายอำนาจของรัฐสู่หมู่บ้าน ปัจจุบันเป็นหน่วยงานที่มีอิทธิพลสูงทางสังคมโดยเฉพาะในอินเดีย เนปาล และปากีสถาน มีอำนาจต่อรอง รับผิดชอบและดำเนินกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

สำหรับผู้ประกอบการ อาทิ ผู้บริการนำเที่ยว บริษัททัวร์ ผู้ให้บริการที่พัก ไกด์ ผู้จัดกิจกรรม รวมถึงภาคส่วนอื่น ๆ ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องหาเม็ดเงินลงทุนไปกับการการจัดกิจกรรมนัก เพียงแต่ต้องพัฒนาศักยภาพของคนในท้องถิ่นให้สามารถสื่อสารและเปิดใจต้อนรับกลุ่มนักท่องเที่ยวจากต่างวัฒนธรรม พร้อมกับการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสถาบันการศึกษาที่เน้นผลิตบุคลากรด้านธุรกิจท่องเที่ยว ควรบรรจุแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนควบคู่กับการทำงานวิจัยทางการตลาดท่องเที่ยวเพื่อเสนอแนะแนวทางปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพทางการท่องเที่ยว

เมื่อมองตลาดแรงงานจะพบว่าอัตราการเพิ่มของประชากรที่ลดลงทำให้หลายประเทศทั่วโลกกำลังเดินหน้าเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แต่ภูมิภาคเอเชียใต้กลับมีพลังของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี ในสัดส่วนที่มากกว่า 500 ล้านคน (UNWTO, 2020) ทั้งยังมีอัตราการรู้หนังสือเพิ่มขึ้นอยู่ที่ร้อยละ 91 (World Bank, 2020) ส่งผลให้เกิดความได้เปรียบของตลาดแรงงานรองรับภาคบริการในอนาคต การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเปิดโอกาสให้รัฐบาลได้ดำเนินการเชิงรุกเกี่ยวกับการดึงคนพลัดถิ่นให้กลับมาสู่ภูมิภาค โดยเสนอสิ่งจูงใจต่าง ๆ ทั้งการจ้างงาน แม้กระทั่งการพิจารณาสองสัญชาติและสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง (Bapat, n.d.) คนรุ่นใหม่ที่เคยทิ้งบ้านเกิดสู่การจ้างงานในต่างถิ่นจะได้หวนคืนสู่รากเหง้าของตนเอง มีส่วนร่วมในการปกป้องชุมชนด้วยความรู้สึกความเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเฉพาะของตน ด้วยความเต็มใจและภาคภูมิใจ

การมีประชากรวัยรุ่นจำนวนมากยังส่งผลต่อโครงสร้างทางการตลาดให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวหน้าใหม่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นก็เพิ่มจำนวนชนชั้นกลางที่มีความสามารถในการใช้จ่ายเดินทางจำนวนมากขึ้นไปด้วย ความพร้อมในการเดินทางทั้งด้านร่างกายและเศรษฐกิจส่งผลต่อพฤติกรรม การท่องเที่ยวของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีมองหาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่

สามารถสร้างคุณค่า เพิ่มพูนประสบการณ์ให้กับชีวิต และพัฒนาศักยภาพตนเอง จากการท่องเที่ยว แนวโน้มคนรุ่นใหม่จึงสนใจการท่องเที่ยวแบบการทำกิจกรรม มากกว่าเพียงเยี่ยมชมตัวแหล่งท่องเที่ยวอย่างเดียว

ที่สำคัญทิศทางการท่องเที่ยวได้เอนเอียงจากการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น พิพิธภัณฑสถาน โบราณสถาน ฯลฯ ไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) เช่น ศิลปะการแสดง เรื่องเล่า ทักษะและภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว จึงสนใจกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม มีแนวโน้มที่จะกระโจนเข้าไปสู่สิ่งใหม่ ๆ บนพื้นฐานความแตกต่างทางวัฒนธรรม พร้อมลงมือทำและปรับตัวเองให้เข้ากับท้องถิ่น การท่องเที่ยวจึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน การสร้างประสบการณ์ตรงนับเป็นกระบวนการพัฒนากลุ่มนักท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ เป็นที่ต้อนรับของคนในท้องถิ่นอีกด้วย

ท้ายที่สุดปัจจัยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้คนรุ่นใหม่คุ้นเคยกับแพลตฟอร์มออนไลน์มากขึ้น ทำให้การรับข่าวสารง่ายขึ้น และตัดสินใจเกี่ยวกับจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวรวดเร็วขึ้น มีแนวโน้มที่จะเที่ยวบ่อยครั้งขึ้น และเลือกเดินทางด้วยกำหนดการของตนเองเป็นกลุ่มขนาดเล็กหรือเดินทางตามลำพัง (Free Individual Traveler, FIT) จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรทำให้แนวโน้มของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะได้รับความนิยมมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวทั้งภายนอกและภายในภูมิภาคเอเชียใต้

ความท้าทายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จุดอ่อนสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้เกิดจากการขาดความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวยังยึดติดกับตลาดท่องเที่ยวกลุ่มเดิม ๆ ยังไม่เห็นความสำคัญว่าการท่องเที่ยว

เที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเชิงรูปธรรมได้อย่างไร ความท้าทายประการแรกจึงต้องอาศัยการผลักดันจากหน่วยงานรัฐซึ่งมีหน้าที่วางแผนเชิงนโยบาย ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ประกอบการเล็งเห็นความสำคัญ สร้างการปรับตัวในทิศทางการจัดการการท่องเที่ยว พัฒนายุทธศาสตร์เพื่อยกระดับชุมชนท่องเที่ยว พร้อมกับให้เม็ดเงินสนับสนุนระยะยาว เพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อม ๆ กัน

ความท้าทายที่สำคัญที่จะผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เติบโตไปในวงกว้าง และสร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่เชื่อมภูมิภาคท่องเที่ยวของแต่ละประเทศสมาชิกเข้าด้วยกันก็คือการพัฒนาาระบบโครงสร้างพื้นฐานให้มีมาตรฐาน สะดวกและปลอดภัย เนื่องจากการเติบโตของการท่องเที่ยวล้วนเชื่อมโยงกับความก้าวหน้าในการขนส่งที่ทันสมัย โดยเฉพาะด้านการบินและระบบสื่อสาร (Ballabh, 2005) ปัจจุบันปัญหาของการคมนาคม การผลิตไฟฟ้า การติดต่อสื่อสาร และการให้บริการอินเทอร์เน็ต ยังไม่สามารถครอบคลุมจากเมืองหลักสู่แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนได้ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ ทั้งนี้หากคำนึงถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นนักท่องเที่ยวแบบกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมและเยี่ยมชุมชนท้องถิ่น ความยากลำบากในการเดินทางอาจไม่ใช่อุปสรรคสำคัญ หากแต่เป็นความไม่เชื่อมั่นในความปลอดภัยซึ่งมาจากปัจจัยความแตกต่างด้านเชื้อชาติ เพศ อายุ และการสื่อสารภาษาท้องถิ่น การออกนอกเส้นทางเพื่อแสวงหากิจกรรมใหม่ ๆ ด้วยตนเองอาจนำมาซึ่งการถูกเอาเปรียบอย่างไม่เป็นธรรม รวมถึงความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินระหว่างการท่องเที่ยว ซึ่งหากองค์กรความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียใต้ (The South Asian Association for Regional Cooperation หรือ SAARC) มีความร่วมมือที่จะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างเป็นรูปธรรมโดยเฉพาะการเชื่อมเครือข่ายด้านพลังงาน เชื่อมต่อถนน รางรถไฟ เทียบินโดยสาร รวมถึงกรอบความร่วมมือเรื่องการลดข้อจำกัดท่องเที่ยว อย่างการออกวีซ่า ขยายระยะเวลาพำนักได้นานขึ้น สามารถเข้า-ออกประเทศได้

หลายครั้ง ความสะดวกในการตรวจคนเข้าเมืองและข้ามเขตแดนระหว่างกัน ก็จะช่วยลดเวลาดำเนินการให้น้อยลงที่สุดและเพิ่มระยะเวลาในการท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุด

ทางด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์พบว่ากิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สามารถเข้าถึงนักเดินทางได้ในวงกว้าง กิจกรรมซึ่งเป็นที่นิยมเกิดมักจากการประชาสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว (โดยเฉพาะจากชาวตะวันตก) มากกว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวท้องถิ่นเอง นักท่องเที่ยวทั่วไปจึงรู้จักกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์จากแหล่งข้อมูลไม่กี่แห่ง อาทิ เว็บไซต์ TripAdvisor ซึ่งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวระดับชาติต้องเป็นตัวหลักในการนำเสนอข้อมูลเหล่านี้สู่สายตาชาวโลก เช่น การออกงานท่องเที่ยวบนเวทีระดับนานาชาติ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวที่มีมิติใกล้เคียงกันในภูมิภาค เพิ่มการประชาสัมพันธ์โดยอาศัยสื่อที่มีอำนาจละมุน (Soft Power) อย่างภาพยนตร์ มิวสิคเพลง คลิปการท่องเที่ยว และภาพถ่ายจากบรรดาผู้มีชื่อเสียง (Influencers) เพื่อสร้างแรงจูงใจในการออกเดิน ปรับปรุงศักยภาพการสื่อสารที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้รู้จักการใช้พื้นที่ในสังคมออนไลน์ (Social Network) นอกจากนี้จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักเชื่อมโยงไปสู่การเสนอขายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นการซื้อขายสินค้าและบริการยังเป็นพื้นที่ของการบอกต่อที่สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มักเดินทางตามคำแนะนำของญาติและคนรู้จัก

การจัดการแรงงานด้วยความเป็นธรรมและวิธีการแบบประชาธิปไตยถือเป็นอีกแก่นสำคัญ การหวังพึ่งประชากรรุ่นใหม่กลุ่มอายุ 15-24 ปีในอนาคต จำเป็นต้องมีการสร้างแรงจูงใจ ป้องกันการออกนอกพื้นที่ การบริหารจัดการที่เป็นธรรม หลีกเลี่ยงการค้ามนุษย์และการเอาเปรียบแรงงานผู้หญิงและเด็ก ซึ่งปัจจุบันยังเป็นปัญหาสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น นอกจากนี้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวต้องเตรียมพัฒนาทักษะแรงงาน (Capacity Building) ด้วยการฝึกอบรมระยะสั้นอย่างมีประสิทธิภาพ เพิ่มพูนความรู้ในการจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์

สร้างความยืดหยุ่นในการบริการอาหาร การดูแลที่พัก การนำเที่ยว เพื่อรองรับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป

การส่งเสริมความรู้ควบคู่กับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบจะช่วยลดความขัดแย้งในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมและการจัดการมลพิษที่อาจเกิดจากการท่องเที่ยว เช่น ขยะ การทำลายระบบนิเวศ การรุกรานแหล่งทรัพยากรที่อยู่อาศัยของคนพื้นเมือง เพื่อสร้างเป็นโรงแรม เส้นทางสัญจร และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น (ดูเพิ่มใน Chanchani, 2008) การไม่มีแผนการจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพจะก่อให้เกิดการต่อต้านโครงการท่องเที่ยวทั้งจากผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชนที่อยู่อาศัย รวมไปถึงนักเคลื่อนไหวทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

แม้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน แต่ท้ายที่สุดนโยบายด้านการดำเนินโครงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องออกแบบอย่างรอบคอบเพื่อปกป้องพื้นที่เปราะบางทางนิเวศวิทยาจากการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต้องทำหน้าที่เป็น “ทูตสันติภาพ” มากกว่าจะสร้างความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกับชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว การดำเนินนโยบายหรือการสร้างสรรค์กิจกรรมต้องเอื้อประโยชน์แก่คนในท้องถิ่น ไม่เบียดเบียนชุมชนสร้างมลพิษจากการท่องเที่ยว ปกป้องไม่ให้คนในถูกตัดวงผลประโยชน์จากนายทุน (Honey & Gilpin, 2009) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่อาจวัดความสำเร็จจากตัวเลขด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ชุมชนต้องเป็นผู้เล่นหลักในการพัฒนาโดยเข้ามาเป็น “เจ้าภาพ” ผู้มีส่วนร่วมกับการจัดการอย่างแท้จริง

การทับซ้อนทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเป็นอีกหนึ่งความท้าทาย ชุมชนท่องเที่ยว จะมีกระบวนการอย่างไรที่จะสอดแทรกอัตลักษณ์ท้องถิ่นเข้าไปในกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยมีความแตกต่าง ป้องกันการลอกเลียนแบบไม่ให้เกิดการทำซ้ำจนเป็นการแข่งขันกันเอง

ผลกระทบของสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ไม่เพียงแต่ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลกต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอย แหล่งท่องเที่ยวเกิดความเสื่อมโทรม วิกฤตดังกล่าวส่งผลกระทบต่อให้นักท่องเที่ยวลดลง 42-60 เปอร์เซ็นต์ (Makun and Jayaraman, 2022) รายได้ที่ลดลงทำให้เกิดผลกระทบลูกโซ่ เกิดการสลายตัวขององค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว ทั้งผู้ให้บริการ แหล่งท่องเที่ยว และระบบสาธารณสุข นโยบายการหันกลับมาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวจึงถูกให้ความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของการพัฒนาการท่องเที่ยวมากกว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ความตระหนักด้านสาธารณสุขได้กลายเป็นมาตรฐานการใช้ชีวิตแบบใหม่ (New Normal) ที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญ โดยเฉพาะโรคระบาดที่เกิดขึ้นต่อจากโควิด-19 เช่น โรคฝีดาษลิง (Monkeypox) เชื้อราดำ (Black Fungus) ไข้หวัดมะเขือเทศ (Tomato Flu) ฯลฯ ปัญหาการขาดแคลนสถานพยาบาล มาตรฐานความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสุขอนามัยของผู้ให้บริการ กลายเป็นสิ่งที่ต้องวางมาตรการเรียกความเชื่อมั่นกลับมาในภูมิภาคเอเชียใต้ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมจะกลายเป็นตัวเลือกอันดับแรก ๆ ในการตัดสินใจเข้ารับบริการแม้ว่าจะมีค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นก็ตาม ดังนั้นปัจจัยด้านคุณค่า คุณภาพ และความปลอดภัยจะเข้ามาเป็นมาตรฐานใหม่ต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวมากกว่าการแข่งขันด้านราคา

ความสนใจของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในภูมิภาคเอเชียใต้ของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย

เมื่อสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทยต่อความสนใจรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ต้องการเข้าร่วม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ มีความต้องการเข้าร่วมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบ “ไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เป็นอันดับ 1

คิดเป็นร้อยละ 42.4 ตามมาด้วย “ชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์ งานฝีมือต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น” เป็นอันดับ 2 และ 3 คิดเป็นร้อยละ 39.8 และ 31.6 ตามลำดับ โดยมีความต้องการในรูปแบบของการ “ซื้อผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน” เป็นอันดับสุดท้าย คิดเป็นร้อยละ 52.4

ในขณะที่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีประสบการณ์ ความต้องการเข้าร่วมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบ “ไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์” เป็นอันดับ 1 คิดเป็นร้อยละ 45.0 ตามมาด้วย “ชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์ งานฝีมือต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น” เป็นอันดับ 2 คิดเป็นร้อยละ 39.8 และอันดับ 3 คือ “เรียนรู้ร่วมกับชุมชน ร่วมออกแบบจากองค์ความรู้ของชุมชน/ท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรม ลงเรียนคอร์สต่าง ๆ” คิดเป็นร้อยละ 27.5 โดยมีความต้องการในรูปแบบของการ “ซื้อผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน” เป็นอันดับสุดท้าย คิดเป็นร้อยละ 55.0

ผลการวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวไทย ไม่ว่าจะมีความต้องการการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียใต้หรือไม่ มีความต้องการรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ไม่แตกต่างกัน โดยให้ความสนใจกับรูปแบบการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หรือ Seeing เป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นฉากหลัง (Background) และการมีส่วนร่วม (Involvement) ของนักท่องเที่ยวกับชุมชนหรือท้องถิ่นก็ค่อนข้างน้อย ตามรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เสนอโดย Richards (2010)

รูปแบบที่ได้รับความสนใจเหมือนกันของทั้ง 2 กลุ่มเป็นอันดับที่ 2 คือ การชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์ งานฝีมือต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น หรือ Tasting ซึ่งรูปแบบนี้ถือว่าความคิดสร้างสรรค์หรือการสร้างสรรค์

ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม และนักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่นมากขึ้น

สำหรับการ “ซื้อผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน” หรือ Buying เป็นรูปแบบที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวไทยน้อยที่สุด ซึ่งการซื้อผลิตภัณฑ์นี้ก็ในรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นักท่องเที่ยวจะมีส่วนร่วมกับชุมชนน้อยที่สุด

ผลการวิจัย สามารถสรุปได้ว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีประสบการณ์ให้ความสนใจรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตามการจำแนกของ Richards (2010) จากอันดับ 1-4 จากมากที่สุดไปน้อยที่สุด นั่นคือ การเยี่ยมชม (Seeing) การชิมชม เปิดรับประสบการณ์ด้านต่าง ๆ (Tasting) การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน (Learning) และการซื้อผลิตภัณฑ์ (Buying) ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ มีความสนใจเรียงลำดับจากมากที่สุดไปน้อยที่สุด นั่นคือ การเยี่ยมชม (Seeing) การชิมชม เปิดรับประสบการณ์ด้านต่าง ๆ (Tasting) และการซื้อผลิตภัณฑ์ (Buying)

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ต้องการเข้าร่วม ของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ต้องการเข้าร่วม	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3	อันดับ 4
เรียนรู้ร่วมกับชุมชนร่วมออกแบบจากองค์ความรู้ของชุมชน/ท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมลงเรียนคอร์สต่าง ๆ	68 (29.4%)	49 (21.2%)	62 (26.8%)	52 (22.5%)
ชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์ งานฝีมือต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น	38 (16.5%)	92 (39.8%)	73 (31.6%)	28 (12.1%)

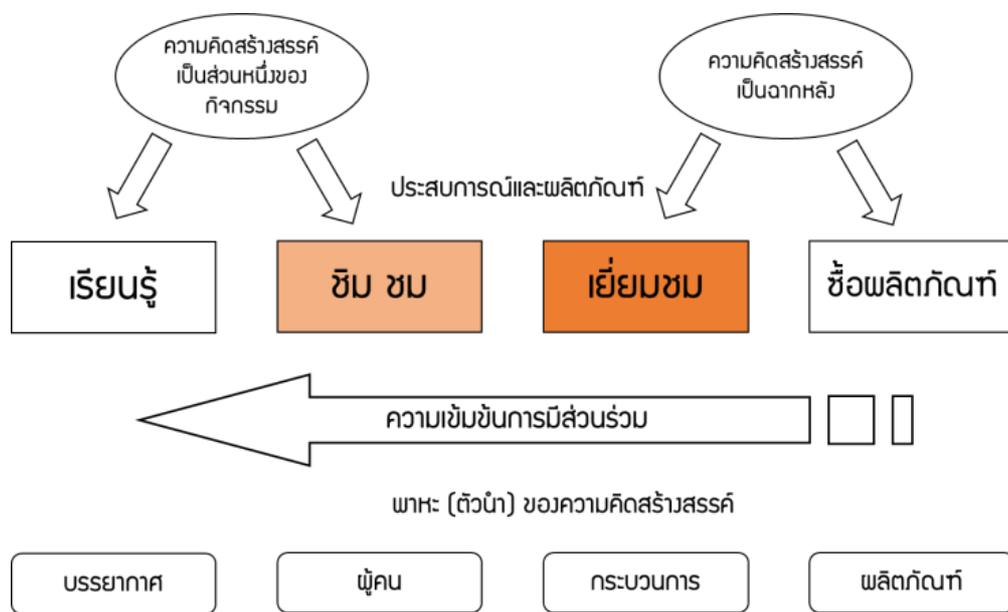
ไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	98 (42.4%)	50 (21.6%)	53 (22.9%)	30 (13.0%)
ซื้อผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน	27 (11.7%)	40 (17.3%)	43 (18.6%)	121 (52.4%)
รวม	231 (100.0%)	231 (100.0%)	231 (100.0%)	231 (100.0%)

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ต้องการเข้าร่วม ของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีประสบการณ์

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ต้องการเข้าร่วม	อันดับ 1	อันดับ 2	อันดับ 3	อันดับ 4
เรียนรู้ร่วมกับชุมชนร่วมออกแบบจากองค์ความรู้ของชุมชน/ท้องถิ่น เข้าร่วมกิจกรรมลงเรียนคอร์สต่าง ๆ	41 (25.6%)	24 (15.0%)	44 (27.5%)	51 (31.9%)
ชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์ งานฝีมือต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น	37 (23.1%)	74 (46.3%)	38 (23.8%)	11 (6.9%)
ไปเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	72 (45.0%)	39 (24.4%)	39 (24.4%)	10 (6.3%)
ซื้อผลิตภัณฑ์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชน	10 (6.3%)	23 (14.4%)	39 (24.4%)	88 (55.0%)
รวม	160 (100.0%)	160 (100.0%)	160 (100.0%)	160 (100.0%)

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมีความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่แล้วในระดับหนึ่ง แม้นักท่องเที่ยวชาวไทยอาจจะยังไม่พร้อมที่จะมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น รวมไปถึงพัฒนาศักยภาพทางการสร้างสรรค์ของตนเองอย่างจริงจัง ตามนิยามแนวคิดเชิงสร้างสรรค์ของ Richards

& Raymond (2000 อ้างถึงใน Richards, 2013: 300) แต่นักท่องเที่ยวชาวไทย ทั้งที่มีประสบการณ์และไม่มีประสบการณ์เดินทางไปยังภูมิภาคเอเชียใต้ ก็พร้อมที่จะมีส่วนร่วมในประสบการณ์ด้าน “เยี่ยมชม” (Seeing) และ “ชิม ชม” (Tasting) ซึ่งเป็นประสบการณ์เชิงสร้างสรรค์ที่มีความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับ “กลาง” ตามภาพที่ 4 อันแสดงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย



ภาพที่ 4: รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สนใจและพร้อมที่จะเข้าเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามเส้นทางที่ชุมชนนำเสนอ หรือการไปเที่ยวเมืองสร้างสรรค์ (Creative City) ต่าง ๆ เพื่อชิมช้บรรยากาศ ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นฉากหลังหรือบรรยากาศให้นักท่องเที่ยว

ได้ ซึ่งก็สอดคล้องกับเหตุผลของการเดินทางไปเยือนภูมิภาคเอเชียใต้ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวชาวไทย เดินทางเพื่อชมเมืองหรือเปิดรับประสบการณ์ในวัฒนธรรมใหม่เป็นอันดับแรก ดังนั้นนักท่องเที่ยวชาวไทยจึงให้ความสนใจที่จะเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนเป็นอันดับแรกเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวชาวไทยก็ให้ความสนใจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบของ “ชิม ชม” เพื่อเปิดรับประสบการณ์ด้านอาหาร งานศิลป์หรืองานฝีมือรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชน/ท้องถิ่น ซึ่งรูปแบบนี้ถือว่าคุณค่าความคิดสร้างสรรค์หรือการสร้างสรรค์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม และนักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนหรือท้องถิ่นมากขึ้น ความสนใจด้านอาหารของภูมิภาคเอเชียใต้ของนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้นมีมากขึ้น ดังเห็นได้จากจำนวนสมาชิกของกลุ่มเฟซบุ๊ก “อาหารอินเดียไปเรื่อย” ที่มีถึง 53,762 คน (ข้อมูล ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2564) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มสาธารณะสำหรับผู้ที่ชอบและสนใจในอาหารจากประเทศอินเดียและอนุทวีป รวมไปถึงอาหารจากเอเชียใต้และเอเชียกลาง ก่อตั้งขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 กลุ่มนี้จะมีทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับอาหารอินเดียและเอเชียใต้ การสอบถามคำแนะนำร้านอาหารหรือรายการอาหารจากผู้ที่ไม่เคยได้ลองรับประทานอาหารอินเดียหรือเอเชียใต้มาก่อน โดยมีสมาชิกใหม่เข้ามาร่วมกลุ่มในทุกเดือน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความสนใจอาหารอินเดียและเอเชียใต้ในกลุ่มชาวไทย อาจส่งผลต่อความสนใจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบของการชิม ชม เพื่อเปิดรับประสบการณ์อาหารและศิลปะของชุมชน/ท้องถิ่นที่ได้ไปเยือน

แม้ว่านักท่องเที่ยวจะไม่ได้สนใจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบ “เรียนรู้” (Learning) อย่างโดดเด่น แต่ก็มีนักท่องเที่ยวเกินกว่า 1 ใน 4 (ร้อยละ 29.4 ของนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์ และร้อยละ 25.6 ของนักท่องเที่ยวที่ไม่มีประสบการณ์) เลือกรูปแบบ “เรียนรู้” เป็นความต้องการที่จะเข้าร่วมเป็น

อันดับแรก จึงอาจกล่าวได้ว่า มีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งพร้อมที่จะมีส่วนร่วมและมีปฏิสัมพันธ์อย่างแท้จริง รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมกับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ผ่านกิจกรรม คอร์สเรียน หรือเวิร์กชอปต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียใต้สามารถจัดกิจกรรมหรือเวิร์กชอปให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ก็จะต้องดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวเลือกไปเยือน ส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาอยู่กับชุมชน/ท้องถิ่นนั้น ๆ มากขึ้น รวมไปถึงการใช้จ่ายเงินในชุมชน/ท้องถิ่นมากขึ้น และอาจจะพร้อมที่จะซื้อผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์กับชุมชนมากขึ้นหลังจากที่ได้รับประสบการณ์โดยตรงจากเวิร์กชอปต่าง ๆ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นี้ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อ “เปลี่ยนแปลง” (Travel ‘to change’) นักท่องเที่ยวพร้อมและพอใจที่จะใช้ชีวิตตามอย่างคนท้องถิ่น สนับสนุนผลิตภัณฑ์และบริการที่นำรายได้ไปช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังมองหาประสบการณ์มีรากฐานจากวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ รวมไปถึงยังมองหาการเปลี่ยนแปลงตัวเองจากการเดินทางท่องเที่ยวอีกด้วย

เส้นทางท่องเที่ยวที่งานวิจัยชิ้นนี้เล็งเห็นว่าสามารถใช้เป็นเส้นทางเริ่มต้นเพื่อเปิดประสบการณ์ตามแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และมีแนวโน้มดึงดูดใจนักท่องเที่ยวชาวไทยให้ไปท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียใต้ ได้แก่

1) เส้นทางวิถีชีวิตไร้ชา: เอเชียใต้ขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของโลก ซากกลายเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงภูมิภาคนี้เข้าไว้ด้วยกัน พื้นที่ซึ่งที่มีชื่อเสียงในการเพาะปลูก ได้แก่ ดาร์จีลิง อัสสัม วายานาด ในอินเดีย อิลลัม ันกูตา ในเนปาล นูวาราเอลิยา และแคนดี้ ในศรีลังกา การจัดการท่องเที่ยวจากเส้นทางเพาะปลูกขามีแนวโน้มที่จะสร้างความเชื่อมโยงเข้ากับการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ โดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย และแม่ฮ่องสอนมีแหล่งเพาะปลูกขามีชื่อเสียงเช่นเดียวกัน

การใช้เวลาเรียนรู้วิถีชีวิตผู้คนในไร้ชาเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำ

ตั้งแต่กระบวนการเก็บเกี่ยว วิธีการผลิต การแปรรูป การคัดแยกใบชาตามคุณภาพ วัฒนธรรมการดื่มชาของแต่ละท้องถิ่น การชิมชาหลากหลายสายพันธุ์ และเลือกซื้อหาสินค้า ปลุกฝังวัฒนธรรมการบริโภคชาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวหลังจากการเดินทางก็เป็นได้

2) เส้นทางศิลปะมิถิลา: มิถิลา หรือเรียกอีกอย่างว่า ศิลปะมธูบนิ (Madhubani Art) เป็นหนึ่งในงานจิตรกรรมท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงแถบรัฐพิหารและรัฐฌาร์ขัณฑ์ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย อันเป็นดินแดนซึ่งอุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ และยังมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองจันกปุร์ (Janakpur) ประเทศเนปาล หรือเป็นที่รู้จักในชื่อ เมือง “มิถิลา” ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเมืองเกิดของนางสีดาชายาของพระรามในชาดก

การเรียนรู้จิตรกรรมท้องถิ่น ลวดลายพื้นบ้าน การผลิตสีตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดแทรกเกร็ดความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าคติชนผ่านงานศิลป์ เป็นกิจกรรมที่ต้นทุนไม่สูง ไม่ต้องออกแรงมาก เหมาะกับนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย หากพิจารณาจากแหล่งท่องเที่ยวเดิมในพื้นที่แถบนี้ ถือว่าได้รับความนิยมนอกอยู่แล้ว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในหมู่ชาวไทยพุทธ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ศิลปะมิถิลาเป็นตัวนำจะขยายกลุ่มนักท่องเที่ยวให้กว้างขึ้น โดยที่ไม่กระทบกับการท่องเที่ยวรูปแบบเดิม อีกทั้งสร้างโอกาสในการเสนอขายสินค้าจากผู้ผลิตในชุมชนโดยเฉพาะแรงงานผู้หญิงได้มากขึ้นอีกด้วย

3) เส้นทางสิ่งทอและผ้าพิมพ์ลายแบบโบราณ : เครื่องนุ่งห่มและสิ่งทอเป็นเอกลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยมองว่าภูมิภาคเอเชียมีความโดดเด่นจากภูมิภาคอื่น แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลก ได้แก่ แถบเมืองชัยปุระ เมืองจ็อดปุร์ ของรัฐราชสถานในอินเดีย เมืองกัทปุร์ ในเนปาล เมืองกอลล์ ในศรีลังกา การออกแบบเส้นทางที่น่าสนใจควรมุ่งที่กิจกรรมการเรียนรู้ การสร้างประสบการณ์น่าตื่นตาตื่นใจในการลงมือทำตามกระบวนการผลิต อย่างการแกะสลักต้นแบบไม้สำหรับพิมพ์

ผ้า การพิมพ์ลวดลายลงบนผ้า การย้อมสีธรรมชาติ การทอด้วยมือ นักท่องเที่ยว จะให้คุณค่าทางใจกับสินค้าและเห็นความสำคัญของชุมชนท้องถิ่นมากกว่าการ ไปเพื่อจับจ่ายของที่ระลึกเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังอาจนำมาเชื่อมโยงเข้ากับ แหล่งท่องเที่ยวชุมชนผ้าโดยเฉพาะจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

เส้นทางท่องเที่ยวที่นำเสนอมาข้างต้นนั้น เป็นพื้นที่ซึ่งมีศักยภาพค่อนข้างพร้อม มีความสะดวกสบาย และมีความปลอดภัยสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ การผสมผสานกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เข้าไปในการเดินทางจะมอบ ประสบการณ์การใหม่และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ท่องเที่ยว จึงเหมาะทั้งกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีประสบการณ์เดินทางมายังประเทศ ในแถบเอเชียใต้แล้วและกลุ่มนักเดินทางหน้าใหม่ที่ยังไม่มีประสบการณ์เดินทางไป

สรุป

ภูมิภาคเอเชียใต้มีข้อได้เปรียบในเชิงพื้นที่ทั้งในเรื่องของความโดดเด่นทั้ง ทางธรรมชาติ ทางศิลปวัฒนธรรม และทางศาสนา สถานที่ท่องเที่ยวในอินเดีย เนปาล และศรีลังกา ต่างมีชื่อเสียงระดับนานาชาติและเป็นจุดหมายการเดินทาง ของนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกมุมโลก เหมาะกับการส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ การเปลี่ยนแนวคิดการจัดการจากสถานที่ท่องเที่ยวจากที่ “ต้อง ดู” ไปสู่การท่องเที่ยวแบบ “ต้องลงมือทำ” เพื่อสร้างประสบการณ์ จำเป็นต้อง มีการปรับตัว ผู้ประกอบการไม่ต้องลงทุนมากมาย แต่ต้องอาศัยความจริงจิงใน การสืบค้นอัตลักษณ์ทางท้องถิ่นของตนเองทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เพื่อ ออกแบบเป็นกิจกรรมสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สร้างความผูกพัน และมอบประสบการณ์อันแท้จริง ซึ่งได้มากจากการเรียนรู้ด้าน ศิลปะ สืบทอดประเพณี หรือคุณลักษณะเฉพาะพื้นที่แตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยว อื่น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังสามารถยึดโยงกับการท่องเที่ยว

เที่ยวประเภทอื่น ๆ ได้อยู่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงการเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงกีฬา รวมถึงการท่องเที่ยวทางรถไฟ ที่ได้รับการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยมาบ้างแล้ว

ในแง่ของความท้าทายโดยภาพรวมเป็นเรื่องของคุณสมบัติในการจัดการพื้นที่และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรอบด้านที่จะสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มความสะดวกสบาย สร้างภาพลักษณ์เชิงบวกและความปลอดภัยในการเดินทาง ด้านศักยภาพบุคลากรเป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน การมีจำนวนประชากรวัยรุ่นจำนวนมากจึงไม่ต้องกังวลกับตลาดแรงงาน อย่างไรก็ตามแรงงานเหล่านี้ต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อให้เป็นแรงงานคุณภาพที่สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังต้องใช้เวลาในการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์สู่ชุมชนเอเชียใต้ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การปกครองท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งล้วนเป็นกุญแจสำคัญต่อความสำเร็จเชิงกลยุทธ์และเชิงปฏิบัติ หน่วยงานเหล่านี้ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการเพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดำเนินไปได้โดยไม่ทำลายคุณค่าของชุมชน นำไปสู่สมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. 2548. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ บริษัท วี.อินเทอร์เน็ตพรินท์ จำกัด. **ภาษาต่างประเทศ**

ภาษาต่างประเทศ

AIDCSC, 2018. *Tourism under five-year plans*. Accessed June 30, 2022. <http://www.indiancommunities.org/2018/02/05/tourism-under-five-year-plans/>

Ballabh, Anand. 2005. *Fundamentals of Travel and Tourism*. New Delhi: Akansha Publishing House.

Bapat, Shripad. n.d. To Study the Scope of Creative Tourism in India. Accessed July 2, 2022. <http://dspace.vpmthane.org:8080/jspui/bitstream/123456789/8024/1/88.pdf>

Birundha, V. Dhulasi. 2003. *Environmental Challenges Towards Tourism*. New Delhi: Kanishka Publishers.

Chanchani A. 2009. *Tourism in India: Role in Conflict and Peace*. Accessed July 5, 2022. <http://archive.org/details/TourismInIndia-RoleInConflictAndPeace>

DUBnSUB. 2020. India is a country wherein every 200 km, language, and culture changes – so why not the way of dubbing?. Accessed May 10, 2022. <https://dubnsub.com/india-is-a-country-wherein-every-200-km-language-and-culture-changes-so-why-not-the-way-of-dubbing/>

Ganbold, S. 2022. APAC: “Travel and tourism GDP contribution by country 2021.” Statista. Accessed July 7, 2022. <https://www.statista.com/>

statistics/313589/travel-and-tourisms-direct-contribution-to-gdp-in-asia-pacific-countries/

Honey, Martha., and Gilpin, Raymond. 2009. "Tourism in the Developing World: Promoting Peace and Reducing Poverty." *US Institute of Peace*. <https://www.jstor.org/stable/resrep12508>.

Lindroth, Kaija, Ritalahti, Jarmo, and Soisalon Soininen, Tuovi. 2007. "Creative tourism in destination development." *Tourism Review*, 62(3/4), 53–58. <https://doi.org/10.1108/16605370780000322>.

Makun, Keshmeer, and Jayaraman, TK. 2022. Tourism and Economic Growth in South Asian Countries: Asymmetric Analysis and Lessons for Mitigating the Adverse Effects of Covid-19 Pandemic. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/111377>.

Ministry of Tourism Government of India. 2022. National Strategy for Sustainable tourism of India 2022. Accessed June 25, 2022. <https://tourism.gov.in/sites/default/files/2022-05/National%20Strategy%20for%20Sustainable%20tourism.pdf>.

Richards, Greg. 2010. "Creative Tourism and Local Development". In *Creative Tourism, A Global Conversation (Full-color First Edition)*, edited by Wurzburger, Rebecca., Aageson, Tom, Pattakos, Alex, and Pratt, Sabrina (Eds.). New Mexico: Sunstone Press.

Richards, Greg. 2013. "Tourism development trajectories: From culture to creativity?". In *The Routledge Handbook of Cultural Tourism*, edited by Melanie Smith and Greg Richards, 297-303. Oxford: Routledge.

Twining Ward, Louise, and McComb, F. Jessie. 2020. *COVID-19 and Tourism in South Asia: Opportunities for Sustainable Regional Outcomes [Brief]*. World Bank. Accessed May 15, 2022. <https://doi.org/10.1596/34050>.

UNWTO. 2020. World Tourism Barometer and Statistical Annex, Decem-

ber 2020. Volume 18 issue 7. Accessed May 18, 2022. <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.7>.

World Bank. 2020. Literacy rate, youth total (% of people ages 15-24)—South Asia | Data. Accessed June 8, 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.1524.LT.ZS?locations=8S>

อารมณ์กับชาติพันธุ์ในเรื่องสั้น "คนขายโรติจากศรี ลังกา" ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์

Emotions and Ethnicity in the Short Story "Roti Seller from Sri Lanka" by Kanokphong Songsomphan

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์¹

1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทคัดย่อ
อารมณ์กับชาติพันธุ์ในเรื่องสั้น “คนขายโรติจากศรีลังกา”
ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามิติอารมณ์กับชาติพันธุ์ที่แสดงออกผ่านเหตุการณ์ความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาในเรื่องสั้น “คนขายโรติจากศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ผลการศึกษาพบว่า ความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาเผยให้เห็นอคติและการกดทับชาติพันธุ์ผ่านมิติอารมณ์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเป็นชาติพันธุ์อื่นในแผ่นดินไทยไม่ได้ถูกควบคุมและกำกับด้วยกฎหมายของรัฐไทยเท่านั้น หากยังถูกควบคุมและกำกับการแสดงออกทางอารมณ์ด้วยเป็นสำคัญ อารมณ์จึงไม่ได้เป็นเรื่องความรู้สึกที่สามารถแสดงออกได้อย่างเสรีในฐานะปัจเจก หากแต่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรม เรื่องสั้นของกนกพงศ์แสดงน้ำหนักแห่งอารมณ์ที่ถูกกดทับคือทุกข์โศกแห่งการสูญเสียลูกชายชานไปกับการเล่าเรื่องโดยให้น้ำหนักแห่งอารมณ์ของความรู้สึกผิดและทุกข์ทรมานใจจากฝั่งที่ก่อให้เกิดการสูญเสีย น้ำหนักอารมณ์จากทั้งสองฝ่ายแทรกซอนและปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นแรงสั่นสะเทือนทางอารมณ์อย่างเข้มข้น นำไปสู่การสลายการจัดชั้นสูงต่ำด้วยการสร้างการรับรู้เรื่องชาติพันธุ์ในมุมที่ปราศจากอคติ ทำให้ความตายของชาติพันธุ์ไม่เจียบงัน หากกลับฟื้นคืนและมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง

คำสำคัญ: อคติชาติพันธุ์ อารมณ์ เรื่องเล่ากับการสร้างการรับรู้

ABSTRACT

Emotions and Ethnicity in the Short Story “Roti Seller from Sri Lanka” by Kanokphong Songsomphan

This article aims to study the dimensions of emotions related to ethnicity that is expressed for the death of the Sri Lankan boy in the short story “The Roti Seller from Sri Lanka” by Kanokphong Songsomphan. The results revealed that the passing away of the Sri Lankan boy showed the bias and oppression of ethnic groups through emotions and power relations. Being an ethnic in Thailand is not only controlled and monitored by the Thai government, but also by the emotion expressions. Therefore, emotions cannot be liberally expressed as an individual being, yet it relates to society and culture. The short story by Kanokphong represents the weight of oppressed emotions, which is the grief from losing a son, along with the narration that places the weight of guilt and sorrow from the side causing the loss. The weights of emotions from both sides intertwine and interact, creating an intense emotion tremor, leading to the fall of a hierarchy by creating the perception of ethnicity in unprejudiced view, awakening the death of ethnicity to reborn and revive.

Keywords: *Ethnic prejudice, Emotions, Narrative and Subjectivity*

บทนำ

สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมไทยยุคสังคมนิยมชาวมุสลิม คือการปรากฏเรื่องเล่าของผู้คนเล็ก ๆ ที่สังกัด สัญชาติอื่น ผู้คนที่ข้ามพรมแดนมาทำงานใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทยและเผชิญชะตากรรมในดินแดนที่ตนเองไม่ได้เป็นพลเมืองของประเทศนั้น มีชีวิตและมีความตายอยู่เสมอในชีวิตของชาติพันธุ์ การนำเสนอภาพความตายของ เด็กชาติพันธุ์ในวรรณกรรมไทยได้ขยายพรมแดนการรับรู้ ทั้งการโอบรับและการกีดกันออกด้วยอคติชาติพันธุ์ เผยให้เห็นถึงกระบวนการกดทับเชิงอำนาจที่สังคมนิยมต่อชาติพันธุ์และการเป็นจุดเริ่มต้นของการลบอคติที่มีต่อชาติพันธุ์ด้วยเช่นกัน

เรื่องสั้นเรื่อง “คนขายโรตีสานจากศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ นำเสนอเรื่องราวของคนขายโรตีสานชาวศรีลังกา ที่ถูกคนในชุมชนกีดกันออกด้วยอคติจากเรื่องเล่าและข่าวลือ อคติดังกล่าวนำไปสู่โศกนาฏกรรมและความตายของลูกชายชาวศรีลังกา สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องสั้นที่กล่าวถึงคนศรีลังกาและครอบครัวในงานของกนกพงศ์ คือการเล่าเรื่องโดยให้ความสำคัญกับบทบาทของอารมณ์และความรู้สึกของตัวละครในเรื่องที่ซับซ้อนและเผชิญหน้าอย่างเสมอกัน ทั้งจากฝั่งของชาวศรีลังกาและจากฝั่งของคนไทยในชุมชนจนนำไปสู่แรงสั่นสะเทือนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างการรับรู้เรื่องชาวศรีลังกาขึ้นมาใหม่อย่างที่พวกเขามีตัวตนอยู่ในสังคมไม่ใช่ชาวศรีลังกาที่ถูกสวมทับด้วยอคติและข่าวลือ

เรื่องเล่าและข่าวลือ : การสร้างอารมณ์แห่งความกลัวและความเกลียดชังต่อชาติพันธุ์อื่น

เรื่องสั้นของกนกพงศ์เล่าเรื่องการอยู่ร่วมกันในโลกไร้พรมแดน และความเป็นพหุชาติพันธุ์ในสังคม อย่างไรก็ตาม พหุชาติพันธุ์นั้นไม่ได้มีแต่ด้านที่อยู่รวมอย่างผสมกลมกลืนกัน แต่มีด้านที่อยู่รวมแบบคุกคามกันเกิดขึ้นด้วย เมื่อกล่าวถึงคนต่างด้าวในประเทศไทย ทั้งที่มีสัญชาติอื่นและไร้สัญชาติ มักปรากฏตัวตนผ่านข่าวสารและการ

รับรู้ของคนไทยในด้านที่เป็นอคติมากกว่าการยอมรับและอยู่ร่วม สิ่งก็ตามมากับอคติทางชาติพันธุ์คือปฏิกิริยาทางอารมณ์ความรู้สึกในด้านลบที่มีต่อบุคคลสัญชาติอื่นที่ไม่ใช่สัญชาติเดียวกับตนเอง J. R. Baldwin (อ้างใน บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2565, 49) ให้ความหมายของอคติว่า หมายถึง “ทัศนคติเชิงลบที่มีต่อกลุ่มทางวัฒนธรรมซึ่งวางอยู่บนประสบการณ์ที่มีเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลยกับกลุ่มคนที่ตนมีอคติ ในความรู้สึกอคติต่อบุคคลสัญชาติอื่น คือการเกิดความรู้สึกต่อต้าน ไม่ยอมรับ เกลียดชังและหวาดกลัว” ดังที่คนขายโรตีชาวศรีลังกาถูกตัดสินและตีตราจากคนในสังคมว่าเป็นบุคคลแปลกหน้าที่มีความเป็นไปได้ว่าจะสร้างปัญหาและความรุนแรงทางสังคม เป็นภาพเหมารวมที่ตัดสินว่าชาวศรีลังกา เป็นปีศาจร้ายพร้อมที่จะจับเด็กเพื่อเอาหัวเด็กไปถนอมสะพาน และก่อความรุนแรงอื่น ๆ ตามความนึกคิดที่แฝงฝังอยู่ในสังคม ดังตัวบท

“ตอนที่คนขายโรตีจากศรีลังกาปรากฏตัวพร้อมรถเข็น ข่าวลือเรื่องคนทมิฬออกเร่จับเด็กกำลังอึ้งมี ว่ากันว่าคนพวกนั้นต้องการหัวเด็กไปถนอมสะพานซึ่งทอดสู่เกาะสิงคโปร์ตามเหตุผลในความเชื่ออันประหลาดสักอย่างหนึ่งหรือ! ข้าพเจ้าไม่แน่ใจว่าข่าวนั้นจะเป็นความจริง ไม่แจ้งชัดแม้แต่ว่าสะพานดังกล่าวกำลังก่อสร้างอยู่จริงหรือไม่? อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้ายังจำบรรยากาศแห่งความหวั่นกลัวในห้วงเวลานั้นได้ ทุกที่ซึ่งคนขายโรตีชาวศรีลังกาเข็นรถผ่านไป พวกแม่ ๆ จะกางมือปกป้องลูกไว้ ดึงพวกแกเข้าซบแนบตัว” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 77)

จากตัวบท ข่าวลือเรื่องคนทมิฬเร่จับเด็กสร้างบรรยากาศแห่งความหวั่นกลัวให้เกิดขึ้นในความรู้สึกของผู้คน ในชุมชนและบรรยากาศแห่งความหวั่นกลัวนี้เองที่ได้สร้างอคติและแพร่กระจายข่าวลือเกี่ยวกับอันตรายและความไม่น่าไว้วางใจของคนศรีลังกาให้ไหลเวียนและมีน้ำหนักดังว่าพวกเขาเป็นอาชญากรร้ายตัวจริงในชุมชน เมื่อ

กล่าวถึงคนชายโรตีชาวศรีลังกาก็มักปรากฏตัวพร้อมคำขยายว่า “ทมิฬ” ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1

ตอนที่คนชายโรตีจากศรีลังกาปรากฏตัวพร้อมรถเข็น ข่าวลือเรื่องคนทมิฬออก
เร่จับเด็กกำลังยังมี (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 77)

ตัวอย่างที่ 2

เขาหาใช้คนร่างใหญ่อย่างยักษ์ทมิฬ แต่ก็ดูน่ากลัวด้วยผิวดำมืด ยิ่งเมื่อพยายาม
ยั้มอวดฟันขาวกลับยิ่งเพิ่มความน่ากลัว (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 78)

ตัวอย่างที่ 3

อาจเป็นความจริงที่เขาว่ากันว่า คนทมิฬจากศรีลังกาไปได้ทุกที่ ไม่เว้นแม้แต่
ในนรกของภูตผี ทุกที่ล้วนกลายเป็นสรวงสวรรค์ หากเทียบกับพื้นแผ่นดินซึ่งพวกเขา
จากมา (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 79)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายความหมายของคำ
ว่า “ทมิฬ” ไว้ว่า ทมิฬ หมายถึง “น. ชนพื้นเมืองอินเดียเผ่าหนึ่ง ปัจจุบันมีอยู่
มากทางอินเดียแถบใต้และเกาะลังกาแถบเหนือ, ชื่อภาษาของชนเผ่านี้ น. คุร้าย
ร้ายกาจ, เช่น ใจทมิฬ ยุคทมิฬ, บางทีก็ใช้เข้าคู่กับคำ หินชาติ เป็น ใจทมิฬหินชาติ.
(ป.)” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ 2546, 500)

คำว่า “ทมิฬ” ในเรื่องสั้นเรื่อง “คนชายโรตีจากศรีลังกา” ถูกนำมาวางขยาย
เมื่อบรรยายลักษณะและการปรากฏของชาวศรีลังกาเพื่อแสดงภาพลักษณ์ด้านลบ
ดังตัวอย่าง การวางเทียบคนชายโรตีจาก

ศรีลังกากับข่าวลือเรื่องคนทมิฬออกเร่จับเด็ก การใช้คำที่บ่งบอกความรู้สึกคือ

นำกลัวด้วยผิวดำมืด และในตัวอย่างที่สาม คนทมิฬจากศรีลังกาถูกนำมาเชื่อมโยงกับ “นรกของภูติผี” อันเป็นสถานที่ที่พ้นไปจากสถานะของการเป็นมนุษย์ จากตัวบท ศรี นาคกรผู้เป็นชาวศรีลังกาขายโรตีสิจึงไม่ได้เป็นแต่คนต่างด้าวในสังคมไทย หากยังถูกพ่วง กับคำว่า “ทมิฬ” ในความหมายที่สื่อถึงความดูร้าย ร้ายกาจ มากกว่าให้ความหมาย ในเรื่องการเป็นชนพื้นเมืองอินเดีย

สิ่งที่น่าสนใจในเรื่องสั้นของกนกพงศ์ คือการแสดงให้เห็นความสลับไหลของ นิยามความโหดร้ายใจทมิฬ และการไม่ติดป้ายตีตราไปที่ชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง เพียงเพราะเขาไม่ได้อยู่ในชาติพันธุ์เดียวกับเรา ด้วยเรื่องเล่ามุมกลับเพื่อสะท้อนให้เห็น ว่า หลายครั้งโศกนาฏกรรมและความรุนแรงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากอคติชาติพันธุ์ มากกว่าที่ชาติพันธุ์จะเป็นผู้ก่อความรุนแรงโหดร้ายนั่นเอง ดังเหตุการณ์ที่เด็กไทยกลุ่ม หนึ่งรุมกลั่นแกล้งเด็กชายชาวศรีลังกาจนเสียชีวิตในคืนวันเข้าพรรษาเพียงเพราะกลุ่ม เด็กชาวไทยบังเอิญเห็นลูกชายตนศรีลังกาเดินผ่านมา

ความรุนแรงเกิดขึ้นด้วยเหตุผลสำคัญประการเดียวคือเพราะเขาเป็นลูกของคน ศรีลังกา ดังตัวละครเด็กไทยผู้ร่วมก่อเหตุตอบอย่างชัดเจนเน้นย้ำเมื่อถูกถามว่าทำเรื่อง ดังกล่าวได้อย่างไรคือ *มันเป็นลูกคนศรีลังกา มันอยู่ในป่าช้ากับผี* การเป็นคนชาติพันธุ์ อื่นที่ถูกคุกคาม จำยอม ไม่ตอบโต้ ด้วยอีกฝ่ายไม่นับว่าคนศรีลังกาเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิ ในชีวิตเท่าเทียมกับตน *กระทั่งเวียนเทียนเสร็จ พวกเขาต่างล้มเชลยเสียสนิท* ในที่นี้ การเป็นลูกชายของคนศรีลังกาจึงไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของชุมชน เป็นคนที่ถูกกีดกันออก แม้ในการเล่นก็ถูกจัดวางให้เป็นเชลย และถูกปฏิบัติอย่างเชลย ทั้งยังไม่คำนึงว่าผลของการสมมติเกินเลยดังกล่าวจะส่งผลให้เชลยที่ตนเองและกลุ่ม เพื่อนจับไปมัดไว้นั้นจะรอดชีวิตหรือเสียชีวิต

ความรุนแรงสำคัญที่สั้นสะเทือนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าโศกนาฏกรรมว่าด้วยความ ตายของเด็กชายชาวศรีลังกา คือการปราศจากอารมณ์สำนึกเสียใจของเด็กชายชาว ไทยผู้ก่อเหตุ ด้วยเห็นว่าคนผู้นั้นเป็นอันตราย เป็นปีศาจ และมอง ความตายที่เกิดขึ้น

อย่างไรความรู้สึกสำนึกเสียใจได้ส่งแรงสั่นสะเทือนรุนแรงจากครอบครัวถึงสังคมไทย

“ลูกทำแบบนี้ทำไม ลูกทำแบบนี้ได้อย่างไร” เธอเหมือนรำพันมากกว่า

“ก็มันเป็นลูกคนศรีลังกา คนศรีลังกามาจับเด็ก” แยกแยะชัดชัดแล้ว แต่ในหัวยังเต็มไปด้วยเรื่องราวเหลวไหล

“โธ่...ลูกไม่รู้เลยหรือว่าทำอะไรลงไป?”

“...มันเป็นลูกคนศรีลังกา มันอยู่ในป่าช้ากับผี” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549 : 85)

คำตอบของเด็กชายที่กล่าวว่า “ก็มันเป็นลูกคนศรีลังกา คนศรีลังกามาจับเด็ก” และ “...มันเป็นลูกคนศรีลังกา มันอยู่ในป่าช้ากับผี” แสดงน้ำหนักร่างกายของอคติและความเกลียดชังที่กดทับมิตีความเป็นมนุษย์ของชาวศรีลังกาจนไม่เหลือเหตุผลอื่นใดให้กล่าวอ้างอีก โศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นอยู่นอกเหนือการดำเนินไปอย่างเป็นปกติของสังคม เป็นการย้ายฝั่งของนियามการเป็นคนทมิฬและตั้งคำถามเรื่องการตีตราตัดสินชาติพันธุ์อื่นจากอคติของตน

การปราศจากอารมณ์สำนึกเสียใจของเด็กชายชาวไทยผู้ก่อเหตุส่งแรงสั่นสะเทือนอย่างรุนแรงไปสู่การตั้งคำถามเรื่องศีลธรรมและความเป็นมนุษย์ ในเรื่องสั้นของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาถูกทำให้เป็นเรื่องไม่สำคัญในการรับรู้ของสังคม แต่ในความไม่สำคัญของผู้ตายนั้นเองก็กลับสร้างความปั่นป่วนอย่างยิ่งยวดภายในใจให้แก่พ่อแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุซึ่งอยู่ในสถานะของการเป็นครูผู้ชายและครูผู้หญิงในคำเรียกของศรีนาคร เนื่องด้วยความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาในวันเข้าพรรษาเกี่ยวข้อสัมพันธ์กับความพร่องหายและความตาย

ทางศีลธรรมของสังคมไทยเคยใช้กำกับผู้คนในสังคมผ่านศาสนาและระบบการศึกษา

อคติชาติพันธุ์ : อารมณ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เรื่องสั้นเรื่อง “คนขายโรตีสีจากศรีลังกา” เล่าเรื่องอคติชาติพันธุ์โดยใช้มิติอารมณ์เป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอการก่อความรุนแรงและการรับผลที่เกิดขึ้น เมื่อเด็กชายชาวศรีลังกาที่บังเอิญเดินผ่านกลุ่มเด็กชาวไทยที่เล่นกันอยู่ เขาจึงจำต้องเล่นบทบาทตกเป็นเชลยของกลุ่มเด็กชายชาวไทย และถูกมัดจนเสียชีวิตอย่างโดดเดี่ยวใต้โคนต้นไม้ในป่าช้า เหตุการณ์ดังกล่าวตอกย้ำอำนาจของเรื่องเล่าและข่าวลือที่เกิดขึ้นและไหลเวียนอยู่ในสังคม

“ข้าพเจ้าพยายามพูดคุย สอบถามรายละเอียด จับความคร่าว ๆ ได้ว่า พวกเขาเล่นยิงรูปติดไฟกันก่อนเวียนเทียน ผูกยางสตีกเข้ากับกัน รูป แล้วติดใส่กัน เผอิญที่พวกเขาเห็นลูกคนศรีลังกา เลยล้อมหน้าล้อมหลัง รุมกันยิงรูปเข้าใส่ ลูกคนศรีลังกาไม่คิดต่อสู้ไม่แม้แต่จะ โกรธแค้นใด ๆ พวกเขาจึงคิดหาเกมซึ่งหนักขึ้น จับตัวเชลยไปมัดไว้ในป่าช้า แล้วกลับมาเล่นกันต่อ กระทั่งเวียนเทียนเสร็จ พวกเขาต่างลี้มเชลยเสียสนิท” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 85)

ตัวบทบรรยายภาพการที่เด็กชายชาวศรีลังกาถูกรุมกระทำ จากคำว่า ล้อมหน้าล้อมหลัง รุมกันยิงรูปเข้าใส่ เด็กชายผู้ถูกกำหนดสถานะให้เป็นเชลย ถูกมัดมือมัดคอไว้กับต้นไม้จนขาดอากาศหายใจ ในสถานะของการตกเป็นเชลย ความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาจึงมิได้ถูกให้น้ำหนักเรื่องความสูญเสียในนัยยะของความเปราะบางและการตายก่อนวัยอันควร อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์การเล่นสนุกและสมมติจินเกินเลยของกลุ่มเด็กชาวไทยจนทำให้เด็กชายชาวศรีลังกาเสียชีวิตอย่าง

โดดเดี่ยวใต้โคนต้นไม้ในป่าช้าแสดงพฤติกรรมสะท้อนกลับข่าวลือเรื่องคนทมิฬจาก ศรีลังกาจับเด็กเพื่อเอาหัวเด็กไปถนอมสะพาน ต่างกันแต่คนละสัญชาติ

“ลูกชายของเขา” เธอยังพูดร้อนรน ทั้งแสดงท่าสิ้นหวัง “ถูก จับมัดไว้ในป่าช้าแต่เมื่อคืน ลูกเราอยู่ในกลุ่มเด็กนั่นด้วย” ข้าพเจ้า ไปดูศพ ร่างเด็กชายยังคงนอนอยู่ใต้โคนต้นไม้ในป่าช้า แต่เชือกซึ่งรัด ร่างโดนปลดออกหมดแล้ว ข้อมือของแกมีรอยขีด เช่นเดียวกับลำคอ ตำรวจบอกว่ารอยขีดตรงคอกงเกิดจากการที่แกตื่น หนีไปเพราะพวก เด็ก ๆ รัดแกจนตาย” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 83)

ความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาถูกทำให้ไม่มีผู้กระทำการและปราถนา เลื่อน ตำรวจบอกว่ารอยขีดตรงคอกงเกิดจากการที่แกตื่น หนีไปเพราะพวกเด็ก ๆ รัดแก จนตาย การก่อความรุนแรงถูกลดทอนให้เป็นเรื่องการเล่นของเด็ก ไม่ใช่เรื่องใหญ่ โทหรือสลักสำคัญ ดังตัวบทบรรยายให้เห็นปฏิกิริยาทางอารมณ์ของตำรวจเมื่อ ทราบเรื่องเด็กชายชาวศรีลังกาเสียชีวิตโดยมีกลุ่มเด็กชายชาวไทยเป็นผู้กระทำการ “ตำรวจนำตัวลูกชายข้าพเจ้ามาส่งให้ถึงบ้าน ไม่นานหลังจากนั้น พวกเขาบอกว่า เจอแกซ่อนอยู่ในโกดังโรงเลื่อยร้าง แกยังต่อสู้ชกต่อยพวกเขาด้วยซ้ำ ตำรวจเล่า พลาทหัวเราะ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 84)

การเป็นชาติพันธุ์อื่นจึงไม่เพียงอยู่อย่างไม่มีตัวตนในสังคม แต่ยังถูกทำให้ กลัวจึงต้องสยบยอมต่อทุกการกระทำจากฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าโดยไม่กล้าโต้ตอบ ขัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเกี่ยวข้องกับคนไทยซึ่งอยู่ในสถานะที่ เหนือกว่าทางสังคม ดังตัวบทกล่าวถึงตัวละครข้าพเจ้าผู้อยู่ในสถานะของการเป็น ครูใหญ่ประจำโรงเรียนในชุมชนและเป็นบิดาของเด็กชายผู้ก่อเหตุว่า “ข้าพเจ้าไม่ แปลกใจที่นายนครไม่สู้ แม้แกจะโตกว่าลูกชายข้าพเจ้าถึงสามปี ทั้งตัวก็โตกว่ามาก

แต่ถึงอย่างไรแกก็เป็นลูกคนศรีลังกา” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 86) การเป็นลูกคนศรีลังกา คือเหตุผลสำคัญที่ทำให้ไม่อาจแสดงอารมณ์ใด ๆ ที่เป็นการต่อต้าน ไม่กล้าต่อสู้ขัดขืนเพื่อปกป้องตนเอง ยอมทนและยอมถูกระงับเพื่อให้เรื่องจบลง แม้การเป็นผู้ยินยอมต่อการเป็นผู้ถูกระงับนั้นจะนำไปสู่ชีวิตที่สิ้นสุดลงของตนก็ตาม ดังคำบอกเล่าเกี่ยวกับลูกชายชาวศรีลังกาที่ *ไม่คิดต่อสู้ ไม่แม้แต่จะโกรธแค้นใด ๆ* ยอมเล่นบทเป็นเชลยและยอมถูกจับมัดไว้ในป่าช้าจนตนเองเสียชีวิต

ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเพิกเฉยต่อความตายเพราะไม่เห็นว่าเป็นบุคคลนั้นมีความเป็นมนุษย์และมีคุณค่าเท่าเทียมกับตน ดังตำรวจผู้รักษากฎหมายไม่เห็นว่าการฆาตกรรมที่เด็กชายชาวศรีลังกาคนหนึ่งซึ่งถูกมัดมือรัดคอไว้กับต้นไม้จนเสียชีวิตเป็นเรื่องรุนแรง หรือเป็นเรื่องใหญ่ที่เกิดขึ้นในสังคม ดังการใช้ประโยคว่า *นำตัวลูกชายข้าพเจ้ามาส่งให้ถึงบ้าน แกยังต่อสู้ชกต่อยพวกเขาด้วยซ้ำ ตำรวจแล้วพลางหัวเราะ* ปฏิกริยาและอารมณ์ของตำรวจต่อการรับรู้เรื่องดังกล่าวกลับแสดงให้เห็นว่าความตายของเด็กชายชาวศรีลังกาไม่ใช่เรื่องสำคัญ การนำตัวเด็กชายชาวไทยผู้ก่อเหตุมาส่งผู้ปกครองด้วยท่าทีที่เป็นมิตรและเป็นกันเองเป็นเรื่องสำคัญและมีความหมายมากกว่า

โศกที่สูญหายในความตายของเด็กชายชาวศรีลังกา: มิติอารมณ์กับการกดทับชาติพันธุ์

เรื่องสั้นเรื่อง “คนชายโรตีจากศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ แสดงภาวะอารมณ์ขณะเผชิญหน้าในอคติทางชาติพันธุ์ อารมณ์เกลียดชังของเด็กไทยจากข่าวลือเรื่องคนทมิฬเร่จับเด็ก กับอารมณ์ตระหนกหวั่นกลัวของศรีนาคกร ในฐานะคนต่างด้าวที่มีได้มีสัญชาติไทย การแสดงออกทางอารมณ์โดยเฉพาะจากมุมของการเป็นคนต่างด้าวมิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระหรือเป็นไปตามเหตุการณ์ที่เข้ามากระทบ แต่ถูกกำกับด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมเป็นสำคัญ

เมื่อชาวศรีลังการู้ข่าวการตายของลูกชายตนเอง สถานะการเป็นคนต่างด้าว

ของเขาทำให้อารมณ์โศกแห่งการสูญเสียถูกกดทับไม่ให้แสดงออก หากอารมณ์ที่ปรากฏชัดกว่าความตกใจเสียใจคือ อารมณ์แห่งการตระหนกหวาดกลัวเนื่องเพราะการตายของลูกชายตนเกี่ยวข้องกับลูกชายของคนไทยในชุมชนซึ่งมีสถานะเป็นพลเมืองของประเทศ

“ศรีนาครยืนอยู่ที่นั่น ทั้งมีสีหน้าตกใจยิ่งกว่าใครอื่น เขาพนมมือพลาญพยายามพูดอะไรบางอย่างเมื่อเห็นข้าพเจ้า น้ำตาซึ่งไหลท่วมลงถึงแก้มกลบคำพูดจนฟังไม่ได้ศัพท์ : อภัยให้ผมด้วย, อภัยให้ลูกผมด้วยเถิด วนเวียนอยู่แต่ถ้อยคำนั้น ข้าพเจ้ายิ่งสะทกสะท้านใจ ก่อนข้าพเจ้ามาถึง ตำรวจพูดขู่จนเขากลับลาน เกิดเรื่องขึ้นแบบนี้ หากปล่อยให้ตำรวจเดินเรื่องสอบสวน มีแต่เขาต้องโดนเนรเทศกลับแผ่นดินเกิด” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 83)

จากตัวบท เจ้าหน้าที่ของรัฐไทยไม่ได้ปฏิบัติต่อเขาในฐานะพ่อผู้สูญเสียลูกชาย แต่ปฏิบัติต่อเขาในฐานะที่เขาเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย ตำรวจพูดขู่จนเขากลับลาน การรับรู้ข่าวการตายของลูกจนมาถึงการเห็นศพลูกจึงไม่สามารถแสดงอารมณ์ทุกข์โศกหรือร่ำไห้เสียใจด้วยถูกท่วมทับด้วยอารมณ์หวาดกลัว ตื่นตกใจ จากการถูกแจ้งและส้าทักจากตำรวจว่าเขาเป็นคนต่างด้าวเข้าเมืองผิดกฎหมาย ไม่ใช่ในฐานะผู้เสียหาย ในที่นี้ผู้ถูกกระทำถูกจัดวางเปลี่ยนบทบาทให้กลายเป็นอื่น และหมิ่นเหม่ต่อการถูกแจ้งข้อกล่าวหา ดังตัวบทบรรยายภาพของศรีนาครเมื่อทราบเรื่องการตายของลูกชาย น้ำตาซึ่งไหลท่วมลงถึงแก้มกลบคำพูดจนฟังไม่ได้ศัพท์ : อภัยให้ผมด้วย, อภัยให้ลูกผมด้วยเถิด

ภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนของชายชาวศรีลังกาเมื่อเห็นศพลูกชายของตนไม่ใช่อารมณ์ตกใจและโศกเศร้าที่สูญเสียลูกชาย แต่เป็นอารมณ์ตื่นตกใจ

เพราะกลัวว่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนไทยครั้งนี้จะทำให้เขาถูกส่งตัวกลับศรีลังกา การละล้าละลัก กล่าวขอโทษ ขอให้อีกฝ่ายให้อภัย อารมณ์ดังกล่าวปรากฏขึ้นแทนที่อารมณ์แห่งความทุกข์โศกเสียใจ ตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กดทับควบคุมชาติพันธุ์ต่างด้าว มิใช่เฉพาะเพียงการถูกจับจ้องทางพฤติกรรมที่หากทำผิดเมื่อใดต้องถูกจับและส่งกลับประเทศต้นทาง แต่มีบทบาทไปถึงการกดทับและควบคุมการแสดงออกทางอารมณ์ โดยเฉพาะอารมณ์แห่งความโศกเศร้าเสียใจ ในที่นี้ ภาวะอารมณ์โศกจึงเป็นอารมณ์ต้องห้ามที่ไม่อาจปรากฏด้วยอารมณ์โศกเสียใจสัมพันธ์กับการแสดงถึงคุณค่าของชีวิต อารมณ์โศกคือการแสดงความอาลัย บ่งบอกถึงการเป็นคนสำคัญของผู้อาลัยรัก โศกนาฏกรรมดังกล่าวจึงมีความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจระหว่างการเป็นคนไทยในชุมชนกับการเป็นคนต่างด้าวในชุมชน “เกิดเรื่องขึ้นแบบนี้ หากปล่อยให้ตำรวจเดินเรื่องสอบสวน มีแต่เขาต้องโดนเนรเทศกลับแผ่นดินเกิด ข้าพเจ้าเข้าใจ ตำรวจล้วนรู้ว่าพวกเด็กๆตัวการเป็นลูกใครหลานใคร พวกเขาต้องเลือกปกป้องเด็กเหล่านั้นไว้ รวมทั้งลูกชายข้าพเจ้า” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 84)

จาก(ไร้)โศกถึงความสุข : ชาติพันธุ์ในบทของผู้อาศัยในแผ่นดินนี้อย่างมีความสุข

มาริลิน ฟราย (Marilyn Frye) นักปรัชญาชาวอเมริกัน อธิบายเรื่องการกดขี่กับการมีความสุขว่า

“รูปแบบของการกดขี่นั้นเกี่ยวข้องกับข้อบังคับที่ว่าเราต้องแสดงออกว่าตัวเองกำลังมีความสุขในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เราเผชิญ นั่นคือ ‘ผู้ถูกกดขี่มักโดนบังคับให้ยิ้มแย้มและร่าเริง การทำตามข้อบังคับที่ว่าเป็นการแสดงออกถึงความว่านอนสอนง่ายและการสมยอมไปตามสภาพความเป็นอยู่ของเรา’ และ การกดขี่บังคับให้เราแสดงออกซึ่ง

ความสุข หากผู้ถูกกดขี่ไม่ยิ้มหรือแสดงออกว่ามีความสุข เขาหรือเธอจะ
ถูกมองในแง่ลบว่ากำลังโกรธเคือง เป็นปรปักษ์ไม่มีความสุข และอื่น ๆ”
Marilyn Frye (อ้างในซาราห์ อาเหม็ด, 2564, 135)

ในเรื่องสั้น “คนขายโรตีสานจากศรีลังกา” ตัวบทนำเสนอให้เห็นการแสดงออก
ว่ามี “ความสุข” และมีชีวิตที่ปกติสบายดีของศรีนาคร ชาวศรีลังกาผู้เพิ่งผ่านการ
สูญเสียลูกชาย หากแต่ในการได้มาเชื่อมต่อและมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนคือ
ครอบครัวของเด็กชายผู้ก่อเหตุ “ศรีนาครมักเด็ดผักสักกำสองกำเพื่อข้าพเจ้าติดมือ
ตอนขากลับ ข้าพเจ้าไม่ยอมรับสิ่งใดจากเขาอีก ที่ผ่านมาข้าพเจ้ารู้สึกได้รับจาก
เขามากเกินไปแล้ว แต่

ศรีนาครคะยั้นคะยอ “แปลงนี้ครูผู้หญิงปลูกไว้” เขาบอก, พलयิ้มอวดฟัน
ขาว ในดวงตายังเปล่งประกาย” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 87) การมีความสุข
ของศรีนาครเกิดจากการได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวของเด็กชายผู้ก่อเหตุ
ซึ่งความสุขดังกล่าวสร้างความสบายใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง

“เขาเดินร่วมถนนเช่นเดียวกับใครอื่น แม้จะติดนิสัยเดินก้มหน้า แต่ดูเขาก็
มีความสุข ทั้งความสุขจากตัวเขายังแผ่ไกลมาให้ข้าพเจ้าพลอยสัมผัส ต่อเมื่อเข้า
มาใกล้

ศรีนาครถึงเงยหน้าขึ้น ยิ้มและพนมมือไหว้ ข้าพเจ้าทักทายพลาญไถ่ถามถึง
การทำงานของเขายังยิ้ม

“ต้องขอบคุณครูผู้ชาย ผมได้พบสวรรค์แล้ว” เขาบอก

“แต่หนักหน่อยนะ” ข้าพเจ้าหัวเราะ

“ดีกว่าตอนขายโรตีสีละครับ” เขาหัวเราะบ้าง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 96)

ทุกข์โศกใหญ่หลวงจากการสูญเสียถูกแปรเป็นความตื่นตันจากการได้รับความช่วยเหลือในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ของชีวิตผู้เคราะห์โศกจากการสูญเสียลูกชาย กลายเป็นผู้สำนึกซาบซึ้งในบุญคุณที่คนไทยหยิบยื่นให้ ความสุขเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น สอดคล้องและสบายใจ ในขณะที่การแสดงออกถึงความทุกข์เศร้า หรือ อารมณ์โศกจากความสูญเสียส่วนสำคัญของชีวิตกลายเป็นสิ่งที่พึงละเว้น ด้วยอารมณ์แห่งความทุกข์โศกนั้นเชื่อมโยงไปถึงการกระทำรุนแรงโหดร้ายโดยคนไทย ดังตัวอย่างจากบทสนทนาระหว่างแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุกับศรีนาคที่แสดงการกดทับชาติพันธุ์ในมิติอารมณ์

“มีลูกสาวเขาว่าหนักใจ แต่ดูสิ...มีลูกชายกลับเหนื่อยใจยิ่งกว่า”

“ดีแล้วละครับที่มีลูกชาย” ศรีนาคบอก “ถึงอย่างไรก็เป็นผู้ชาย”

“โธ่! นี่หากแกไม่...” เธอปลันหยุดแค่นั้น, เสมือนรู้สึกร้าว

ศรีนาคกรำหน้า, พลาจพิมพ์ “อย่างน้อยก็ได้บวชให้ครูผู้หญิง”

“โธ่! ศรีนาค...”

เขาเงยหน้าขึ้น และรีบพนมมือ “ผมไม่ควรพูดอย่างนี้ อภัยให้ผมด้วยเถิด ผมไม่ควรพูดถึงเรื่องนั้น ในเมื่อทุกวันนี้ผมก็เหมือนอยู่ในสวรรค์แล้ว” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 97)

คำกล่าวของศรีนาคและอารมณ์ตกใจจนละล้าละลักของอภัย “ผมไม่ควรพูดอย่างนี้ อภัยให้ผมด้วยเถิด ผมไม่ควรพูดถึงเรื่องนั้น..” แสดงช่วงชั้นทางอำนาจที่กดทับให้ชาติพันธุ์ไม่สามารถแสดงความรู้สึกจริงแท้ของตน ด้วยต้องคำนึงถึงความรู้สึกของผู้ที่อยู่ในช่วงชั้นที่เหนือกว่าตนเป็นสำคัญ อารมณ์ทุกข์เศร้าจากการสูญเสียลูกชายของชาวศรีลังกาจึงถูกกดทับไว้ ในขณะที่อารมณ์ที่ถูกถ่ายทอดออกมาในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันนี้คือ อารมณ์แห่งความสุขและความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีและตนได้รับ “อภัยให้ผมด้วยเถิด ผมไม่ควรพูดถึงเรื่องนั้น ในเมื่อทุกวันนี้ผมก็เหมือนอยู่ในสวรรค์แล้ว” ในที่นี้ อารมณ์จึงไม่ได้เป็นเรื่องความรู้สึกที่สามารถแสดงออกได้อย่างเสรีในฐานะปัจเจก หากแต่ถูกกำหนดโดยช่วงชั้นของอำนาจที่กำหนดว่าการเป็นคนต่างด้าวสามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึกใดได้ และอารมณ์ความรู้สึกใดที่ต้องเก็บกักไว้ หรือแสดงออกได้เพียงระดับใด

เรื่องเล่าก่อรูปชาติพันธุ์ : การโต้กลับข่าวลือและอคติด้วยเรื่องเล่าชีวิตประจำวันชาวศรีลังกา

ในบทเปิดเรื่อง “คนชายโรตีจากศรีลังกา” กนกพงศ์กล่าวถึงการปรากฏตัวของคนชายโรตีจากศรีลังกาพร้อมกับ “ข่าวลือ” เรื่องคนหมิ่นเร่จับเด็กเพื่อเอาหัวไปถนอมสะพาน ข่าวลือดังกล่าวได้เข้ามาสวมทับคนชายโรตีจากศรีลังกาจนเป็นหนึ่งเดียวกับคนหมิ่นเร่จับเด็ก ทั้งยังถ่ายทอด ส่งต่อและไหลเวียนความเชื่อดังกล่าวจนทำให้เกิดการรับรู้เรื่องคนศรีลังกาในด้านมุมของการเป็นคนอันตรายที่คนในสังคมไม่สบายใจ และวันหนึ่ง อำนาจของข่าวลือที่สร้างอคติก็นำไปสู่การทำร้ายลูกชายชาวศรีลังกาจนถึงแก่ความตาย

อย่างไรก็ดี ในเรื่อง “คนชายโรตีจากศรีลังกา” ของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ นอกจากจะนำเสนอให้เห็นอำนาจของเรื่องเล่าและข่าวลือที่สร้างอคติจากความหวาดกลัวและความเกลียดชังจนนำไปสู่การตีตราและตัดสินบุคคลโดยไม่ได้วางอยู่บนข้อเท็จจริงแล้ว ในอีกด้านหนึ่ง กนกพงศ์ก็นำเสนอเรื่องเล่าและการเล่าเรื่องอีก

แบบเพื่อสลายอคติและสร้างการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับคนชายโรวีจากศรีลังกาในฐานะที่เป็นคนร่วมชุมชนคนหนึ่ง ปรากฏตัวและมีอยู่จริง ไม่ใช่คนทมิฬโหดร้าย ดังข่าวลือที่เคยไหลเวียนอยู่ในสังคม

Paul Ricoeur (อ้างในไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2563, หน้า 437) กล่าวว่า “หน้าที่ของเรื่องเล่าไม่ใช่การสื่อสารเรื่องราว แต่เพื่อสร้างการรับรู้ชุดใหม่ให้เกิดขึ้นในเรื่องที่เล่า เรื่องเล่าทำหน้าที่ขยายโลกแห่งความเป็นจริง ไม่ต่างจากภาพ ภาพยนตร์ และภาษา กล่าวคือ ทำให้เกิดการมองเห็นแบบใหม่ การอ่าน การเข้าใจและการรับรู้แบบใหม่ หรือก็คือการสร้างการรับรู้ตนเอง” ในที่นี้ เรื่องสั้นของกนกพงศ์ได้นำเสนอให้เห็นอำนาจของเรื่องเล่าอีกแบบที่เข้ามาเปิดพื้นที่ให้ ชาวศรีลังกาได้มีโอกาสเผยตัวสู่สังคม คือการเล่าถึงชีวิตประจำวันของศรีนครผ่านสายตาของครูผู้ชายและครูผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้ปกครองของเด็กชายผู้ก่อเหตุ และเป็นผู้พยายามเยียวยารับผิดชอบในสิ่งที่ลูกชายตนเองเป็นผู้กระทำ การเล่าเรื่องผ่านสายตาคนสำคัญในชุมชนทำให้ตัวตนของชาวศรีลังกาปรากฏอย่างชัดเจนแน่นหนักจนเป็นที่ “ประจักษ์แก่สายตา” จากตัวตนที่ไม่เคยถูกมองเห็นและไม่อยู่ในการรับรู้ใด ๆ ดังตอนต้นเรื่องก่อนเกิดเหตุการณ์การตายในวันเข้าพรรษาของลูกชายชาวศรีลังกา ตัวบทบรรยายว่า “ข้าพเจ้าลืมเขาไปแล้ว, คนชายโรวีจากศรีลังกา..ข้าพเจ้าลืมคน ตั้งคน” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 78) จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ในวันเข้าพรรษาและเด็กชายชาวศรีลังกาคนหนึ่งเสียชีวิต ชาวศรีลังกาจึงมีตัวตนในการรับรู้ของคนในชุมชน

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ผู้เขียนบทความสนใจแนวคิดเรื่อง “การสร้างแดน” (bordering) เพื่อแบ่งแยก เขตแดน เขตแดนของชาติพันธุ์มักถูกกำหนดขึ้นเพื่อแบ่งกันไม่ให้ปะปนกับคนในชุมชน จามะรี เชียงทอง (2546) กล่าวถึงผลที่มาจาก การกำหนดเขตแดนว่า “การแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนนำไปสู่ความสำคัญของการแยกว่าใครเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกของเขตแดนเหล่านั้น หรือใครที่อยู่ข้างใน หรือเป็นส่วนหนึ่ง (included) และใครที่ไม่ใช่และต้องถูกกันออกไป (excluded)” ในเรื่องสั้น “คนชายโรวีจากศรีลังกา” มีการแบ่งเขตแดนระหว่างโลกของคนทั่วไปในชุมชน

กับโลกสี่ล้นหลังป่าช้าของชาวศรีลังกา

“พื้นที่หลังวัดเสมือนโลกสี่ล้น มันต่อเขตจากป่าช้า และลาดต่ำลงกระทั่งกลืนหายไปกับป่าพรุผืนใหญ่ ไม่มีใครนึกย่างเหยียบไปที่นั่น เว้นก็แต่คนขายโรตีสานศรีลังกา อาจเป็นความจริงที่เขาว่ากันว่า คนทมิฬจากศรีลังกาไปได้ทุกที่ ไม่เว้นแม้แต่ในโลกรกรของภูตผีทุกที่ล้วนกลายเป็นสรรงสรรค หากเทียบกับผืนแผ่นดินซึ่งพวกเขาจากมา” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 79)

การอาศัยอยู่ในโลกสี่ล้นหลังวัดซึ่งอยู่ต่อจากเขตป่าช้าของศรีนาคร จึงเป็นการสื่อว่าเขาไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ถูกจัดอยู่ในเขตแดนเดียวกับผีในป่าช้า สถานที่ที่คนทั่วไปจะไม่ย่างกรายยุ่งเกี่ยว สอดคล้องกับข่าวลือเรื่อง คนทมิฬออกเร่จับเด็กเพื่อเอาหัวเด็กไปถนอมสะพาน ภาพลักษณ์ของศรีนาครและครอบครัวจึงถูกขบเน้นเรื่องการเป็น คนต่างด้าวที่อันตรายและไม่เป็นที่ต้อนรับของคนในชุมชน พิจารณาจากการที่ไม่มีใครซื้อโรตีสานของเขา พ่อแม่ที่เข้ามาใกล้ลูกของตัวเองให้อยู่ห่างเมื่อเห็นชายชาวศรีลังกาผู้นี้ เด็ก ๆ ในชุมชนมองว่าเขาเป็นคนจับเด็ก กล่าวได้ว่า อคติและความ เกลียดชังชาวศรีลังกานำไปสู่การสร้างแดนเพื่อแบ่งแยกโลกของคนไทยในชุมชนกับโลกของครอบครัวชาวศรีลังกาออกจากกัน

อย่างไรก็ดี เมื่อเด็กชายชาวศรีลังกาถูกกลุ่มเด็กไทยทำให้เสียชีวิตในวันเข้าพรรษา การตายของเขากลับไม่ได้เป็นจุดสิ้นสุดและจบลง หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปชาติพันธุ์ให้ปรากฏ ด้วยความตายที่เกิดขึ้นจากอคติและความเกลียดชังได้เข้าไปสร้างความปั่นป่วนทางใจอย่างยิ่งยวดให้แก่พ่อแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุทำให้เกิดภาวะไม่ปกติในชีวิตประจำวันที่เคยปกติ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความตายบังคับให้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างคนไทยในชุมชนกับคนศรีลังกาที่อาศัยอยู่ใน

ชุมชน เพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับชาติพันธุ์ขึ้นใหม่ เป็นการรับรู้ที่เกิดขึ้นจากการมองเห็น การสังเกต การเข้าไปปฏิสัมพันธ์และสนทนาร่วมในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่การรับรู้จากข่าวลืออย่างที่ผ่านมา ดังตัวบทกล่าวถึงครอบครัวของเด็กชายผู้ก่อเหตุที่ข้ามแดนไปสู่โลกของชาวศรีลังกา

ตัวอย่างที่ 1

“ข้าพเจ้าไปที่โลกใบนั้นบ้างเหมือนกัน เมื่อรู้สึกอึดอัดหรือหมองหม่นบางอย่าง ข้าพเจ้าเลือกไปลำพังคนเดียว เพื่อมีสักช่วงขณะหนึ่งได้ปลดปล่อยอารมณ์ด้วยการมองฝูงเป็ดว่ายน้ำเวียนในคลองลมแผ่วสบายและแปลงผักของศรีนาครเขี้ยวชุ่มตา” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 87)

ตัวอย่างที่ 2

“ภรรยาข้าพเจ้าหาได้แอบไปเยี่ยมโลกใบนั้น ทว่าเธอกระทำอย่างเปิดเผย และเสมือนเป็นหน้าที่” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 88)

การข้ามแดนไปทำความรู้จักโลกของชาวศรีลังกาด้วยตัวเองทำให้เขตแดนที่เคยแบ่งแยกเขากับเราเลื่อนลงโลกของชาวศรีลังกาที่เคยถูกมองว่าเป็นโลกเดียวกับคนตายและผีในป่าช้า ถูกนำเสนอด้วยสายตาและมุมมองใหม่ที่ทำให้การรับรู้ที่ต่างออกไป นั่นคือการให้ภาพและบรรยากาศที่แสดงถึงการมีชีวิต *ฝูงเป็ดว่ายน้ำเวียนในคลอง ลมแผ่วสบายและแปลงผักของศรีนาครเขี้ยวชุ่มตา* โลกของชาว

ศรีลังกาที่ปรากฏเปี่ยมไปด้วยสัญญาณของการเติบโตและการมีชีวิต เป็นโลกใบเดียวกับคนปกติทั่วไปในชุมชน ไม่ใช่โลกของคนทมิฬหรือภูตผีอย่างที่เล่าลือ การเข้าไปสัมผัสและรู้จักโลกของพวกเขาทำให้จินตนาการด้านร้ายที่เคยมีต่อชาวศรีลังกาก็ถูกทาบทำลายลงด้วยเช่นกัน

กล่าวได้ว่า ความตายของลูกชายชาวศรีลังกาทำให้ครอบครัวของชาวศรีลังกาปรากฏและถูกมองเห็น เปิดพื้นที่ ที่เคยถูกปิดกั้นไว้ด้วยอคติ เผยให้เห็นโลกของพวกเขา การทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างสุจริต ปลูกผัก เก็บผักขาย การเข้าไปสู่โลกของคนศรีลังกาของคนไทยที่อยู่ในชุมชนเดียวกันทำให้ผู้อ่านเห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน คิดในสิ่งที่ไม่เคยคิดมาก่อน นำไปสู่การสร้างการรับรู้เรื่องคนศรีลังกาในด้านมุมใหม่ ไม่ใช่เรื่องที่รับรู้จากข่าวลือเรื่องคนทมิฬจับเด็ก การรับรู้ในด้านมุมใหม่ที่เกิดขึ้นนำไปสู่การตั้งคำถามต่อความคิดความเชื่อที่มีต่อชาติพันธุ์ในกระแสหลัก นอกจากนี้ การเล่าถึงชีวิตประจำวันของศรีนาคที่ปรากฏในสายตาของ “ข้าพเจ้า” เป็นการให้ภาพของคนศรีลังกาที่อุทิศตน ใจกว้าง และมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

“ข้าพเจ้าเจอศรีนาคอีกด้วย ขากลับ ข้าพเจ้าเลือกกวาดูวัดไปอีกทาง ผ่านด้านข้างของโบสถ์ คนศรีลังกากำลังตายห้อยอยู่ที่นั่น เขาพักจอบและพนมมือมันเมื่อเห็นข้าพเจ้า ยิ้มนิ่งอย่างรอคำพูด เพียงแต่ข้าพเจ้าเองที่อับจนถ้อยคำ ข้าพเจ้าหาได้เตรียมตัวมาเพื่อเจอเขา”
(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 90 - 91)

กนกพงศ์เล่าเรื่องโต้กลับข่าวลือเรื่องการเป็นคนทมิฬของชาวศรีลังกา และสร้างการรับรู้เรื่องชาวศรีลังกาขึ้นใหม่ผ่านการแสดงออกทางอารมณ์ของชาวศรีลังกาที่เป็นมิตร ปราศจากการอาฆาตมาดร้าย ยอมรับการถูกตีตราเพื่อทำให้ อีกฝ่ายสบายใจจากตัวบท ศรีนาคได้ใช้ “ชีวิตประจำวัน” ในวิถีตนเป็นบทสนทนาแทนคำพูดและ

อารมณ์ที่เคยถูกเก็บกดและปิดกั้นเพราะอยู่ในสถานะคนต่างด้าวในประเทศไทย ชีวิตประจำวันที่ส่งเสียงบอกถึงการเป็นมนุษย์คนหนึ่ง เป็นคนทำงานคนหนึ่ง ดังตัวบทบรรยายถึงศรีนาครที่กำลังตายหล้าอยู่ข้างโบสถ์ และเมื่อเห็นครูของชุมชนผ่าน มา เขาพักจอบและพนมมือมัน และ ยิ้มนิ่งอย่างรอคำพูด ในความเป็นผู้ไร้เสียง ศรีนาครได้ใช้การกระทำของตนเป็นเสียงพูดแทนตน และการกระทำนั้นได้ส่งพลังยืนยัน การมีตัวตนและเป็นมนุษย์ร่วมสังคมกับคนอื่น ๆ ในชุมชน เรื่องเล่าถึงศรีนาครเป็น เรื่องเล่าที่ให้ภาพการเป็นคนทำงาน จิตใจดี ไม่มีพิษภัยและไม่ได้ก่อบรรยากาศแห่ง อันตรายที่น่าหวั่นกลัว ดังตัวบทที่กล่าวถึงศรีนาครมาช่วยทำงานสวน “แล้ววันหนึ่ง ศรีนาครก็มาที่บ้านเรา ลงมือถากถางหล้าสวนสนามหน้าบ้าน ยกดินขึ้นเป็นร่องผัก เสียงพูดคุยกันด้วยเรื่องเคล็ดลับของพืชผักบางชนิด และเสียงหัวเราะ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 93)

การพิสูจน์ตนเองของศรีนาครเกิดจากสิ่งที่เขากระทำโดยมิได้ถูกร้องขอหรือถูก เรียกใช้ ดังที่เขาตายหล้า ข้างโบสถ์ หรือถากถางหล้าสวนสนามหน้าบ้านและยกดินขึ้น เป็นร่องผักให้แก่ครอบครัวของผู้ก่อเหตุ ทั้งยัง พูดคุยกันด้วยเรื่องเคล็ดลับของพืชผัก บางชนิด รวมไปถึงมารยาทและการแสดงออกทางอารมณ์ที่บ่งบอกถึงการเป็นผู้ได้รับการ อบรมมาดี ศรีนาครทำสิ่งเหล่านี้อย่างเป็นธรรมชาติ สร้างบรรยากาศให้ทุกฝ่าย สบายใจ การกระทำของศรีนาครในแต่ละวันที่คนทั่วไปพบเห็นค่อย ๆ ก่อรูปตัวตน และความเป็นคนศรีลังกาของเขาให้ชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวได้ว่า บทบาทของเรื่อง เล่าในชีวิตประจำวันของชาวศรีลังกาที่ก่อรูปชาวศรีลังกาให้มีตัวตนที่ชัดเจนในฐานะ คนทำงานที่ขยันขันแข็งและมีจิตใจดี ไม่ใช่คนจิตใจโหดร้ายเร่ร่อนตั้งแต่เกิดเพื่อเอาหัวไปถม สะพานอย่างที่รับรู้กันจากข่าวลือ

อารมณ์กับการสลายอคติชาติพันธุ์

สิ่งใหม่ที่น่าสนใจในการเล่าเรื่องชาติพันธุ์ในงานเขียนของกนกพงศ์ คือการ ให้นำหนักกับอารมณ์ความรู้สึก ทั้งจากในส่วนที่ก่อให้เกิดอคติแก่ชาติพันธุ์และการ

เป็นบาดแผลในใจอันนำไปสู่การพยายามสลายนคติชาติพันธุ์นั้น โดยเรื่องสั้น “คนชายโรติจากศรีลังกา” กนกพงศ์ไม่เพียงแต่นำเสนอด้านมุมแห่งความทุกข์ของผู้ถูกกดขี่ในฐานะการเป็นคนไร้เสียงที่ไม่มีทางสู้เพื่อกระตุกจิตสำนึกและมโนธรรมของคนในชุมชนผู้มีอคติแต่เพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่กนกพงศ์ให้ความสำคัญและนำเสนอไปไกลกว่าการเสนอความทุกข์ของผู้ถูกกดขี่ คือการเผยให้เห็นอารมณ์แห่งความทุกข์ทรมานทางใจจากฝั่งของพ่อแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุ และพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อชดเชยและชดใช้ให้แก่ครอบครัวของศรีนครผู้สูญเสียลูกชาย ในที่นี้ สิ่งสำคัญที่มากกว่าการพยายามชดเชยด้วยสิ่งของและเงินทองที่ช่วยจุนเจือ คือการแสดงความน้ำหนักของความรู้สึกเสียใจและผิดบาปในใจตน ซึ่งความทุกข์ทางใจที่เกิดขึ้นแก่พ่อแม่ของเด็กชายชาวไทยผู้ก่อเหตุไม่อาจปิดเป่าให้พ้นไปด้วยเงินทองหรือยศตำแหน่งที่มีการฉายให้เห็นมิติอารมณ์แห่งความทุกข์ทรมานใจจากฝั่งของผู้มีช่วงชั้นทางอำนาจเหนือกว่าที่ประสบความทุกข์ใจที่หนักหนาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าครอบครัวของชาวศรีลังกา นับเป็นการลดช่องว่างแห่งความไม่เท่าเทียมกันเชิงอำนาจนั้น โดยมีมิติอารมณ์และการรับผลทางความรู้สึกเป็นสิ่งแสดงสำคัญ

“อย่างไรก็ตาม ความเป็นจริงนั้นมีอยู่จริง ความเป็นจริงที่ว่า ลูกคนศรีลังกาตายไป และลูกของเราเป็นตัวละครสำคัญ สิ่งนี้โบายดี ข้าพเจ้าและภรรยาอยู่ทุกขณะหายใจ เราอาจปฏิเสธความเป็นจริงนั้นเสียก็ได้ แต่ข้าพเจ้าซาบซึ้งดีว่าคนเราไม่อาจปฏิเสธความรู้สึกเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าและภรรยาที่ต้องทำให้ลูกชายรู้สึกด้วย นั่นเพื่อแกะจะได้ก่อเกิดสำนึกรับผิดชอบขึ้นในตัว” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 86)

ในการสูญเสียลูกชายของชาวศรีลังกา กนกพงศ์ได้ทำให้การสูญเสียดังกล่าว

วกคืนสู่ความสำคัญและ มีความหมาย โดยมีสำนักทางอารมณ์ความรู้สึกของพ่อแม่เด็กชายผู้ก่อเหตุเป็นเครื่องมือสำคัญในการคืนคุณค่าชีวิตของชาวศรีลังกา ดังตัวบทบรรยาย *สิ่งนี้โดยตีข้าพเจ้าและภรรยาอยู่ทุกขณะหายใจ เราอาจปฏิเสธความเป็นจริงนั้นเสียก็ได้ แต่ข้าพเจ้าซาบซึ่งดีว่าคนเราไม่อาจปฏิเสธความรู้สึก* ในที่นี้ กนกพงศ์ให้น้ำหนักกับปฏิบัติการทางอารมณ์ของครอบครัวผู้ก่อเหตุด้วยการแสดงออกถึงอารมณ์เจ็บปวดเป็นทุกข์ต่อสิ่งที่ลูกชายของตนกระทำและเกี่ยวข้องกับครอบครัวของชาวศรีลังกา การแสดงอารมณ์เจ็บปวดทุกขีใจคือการเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่เสมอกัน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะคนต่างด้าวชาวศรีลังกาหรือพลเมืองไทย ทุกชีวิตล้วนมีคุณค่าและมีความหมายเสมอกัน

เรื่องสั้นของกนกพงศ์ขบเน้นภาวะอารมณ์ทุกข์ทรมานใจเพราะความรู้สึกผิดของตัวละครแม่ที่ลูกชายตนเป็นต้นเหตุของเรื่องร้ายแรงอันเกิดจากอคติที่มีต่อคนศรีลังกา กล่าวได้ว่า สิ่งที่เข้ามาทำให้ความไม่เท่าเทียมทางอำนาจนี้ ขาดตอนไปเพื่อสร้างบรรทัดฐานใหม่อีกรูปแบบขึ้นมา คือการให้น้ำหนักของอารมณ์และความรู้สึก ปฏิบัติการทางอารมณ์แห่งสำนักผู้ผิดชอบชั่วดีเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการสลายเส้นแบ่งของอำนาจ แล้วลากเส้นแบ่งใหม่คือเส้นแห่งคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันขึ้นมา การให้ความสำคัญกับน้ำหนักอารมณ์ทั้งสองฝ่ายที่แสดงการเชื่อมโยงถึงกันและกันได้สร้างการรับรู้เรื่องคุณค่าและความสำคัญของชีวิตอื่นที่เท่าเทียมเสมอกันกับตน

“ภรรยาของข้าพเจ้ายิ่งกว่า หน้าที่เธอเลี้ยงดูและอบรมแกมา ความรู้สึกผิดจึงยิ่งล้นทะลักออกจากอก กลั่นเป็นสายน้ำเลี้ยงดวงตา ทุกคำคืน เธอรู้สึกแปลกหน้ากับลูก ไม่อาจมองแกเต็มตา ข้าพเจ้า สงสารเธอและสงสารอย่างยิ่ง เมื่อรู้ว่าเธอข้ามเขตป่าเข้าไปถึงโลกลับหลังวัด หายไปที่นั่นคราวละนาน ๆ ซื่อเสื้อผ้าและขนมนมเนยไปฝาก

พวกเขา แล้วกลับออกมาด้วยใบหน้ายิ่งเศร้าหมอง..ข้าพเจ้าเห็นแล้วว่าบาปของลูกคือทุกข์ของแม่ สิ่งนี้เป็นความจริง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 87)

สิ่งสำคัญประการหนึ่งในเรื่องสั้นที่กล่าวถึงคนศรีลังกาและโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นจากอคติที่คนในชุมชนกลุ่มหนึ่งมีต่อชาวศรีลังกา คือการแสดงระดับชั้นของสำนักเชิงศีลธรรมและมโนธรรมของตัวละครที่มากไปกว่าชั้นการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกถึงความทุกข์ใจต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้น คือการเปลี่ยนอารมณ์แห่งความทุกข์ใจไปสู่การกระทำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จากอารมณ์ทุกข์ทรมานใจของพ่อแม่ของเด็กชาย

ผู้ก่อเหตุไปสู่การพยายามลบช่องว่างของอคติที่มีต่อครอบครัวชาวศรีลังกา ด้วยการคืนความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิ์เท่าเทียมกับคนในชุมชนและสามารถอยู่ร่วมชุมชนได้โดยไม่แปลกแยก ทั้งด้วยการรับลูกสาวของชาวศรีลังกามาอยู่ในทะเบียนบ้านตนเพื่อให้ได้เรียนหนังสือ รวมทั้งพยายามหางานให้ศรีนาคกรทำเพื่อให้มีรายได้มากขึ้น

ซารา อาเหม็ด (Sara Ahmed 2564, 366) นักเขียนและนักวิชาการสัญชาติอังกฤษ - ออสเตรเลีย กล่าวว่า “การทุกข์ทรมานอาจหมายถึงการรู้สึกไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ถูกตัดสินว่าดี เมื่อเป็นเช่นนี้ ความทุกข์ทรมานจึงจัดเป็นการกระทำเชิงรองรับ (receptivity) ที่จะช่วยเพิ่มโอกาสในการกระทำบางอย่าง และสามารถกระตุ้นให้เราทำบางอย่างได้” ในที่นี้ ความทุกข์ทรมานใจของผู้เป็นแม่ที่ลูกชายตนเองก่อเรื่องร้ายแรงขึ้นเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การต้องการแก้ไขและเปลี่ยนแปลงเพื่อทำให้ศรีนาคกรและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมั่นคงขึ้นวิธีหนึ่งคือการรับลูกสาวทั้งสามคนของศรีนาคกรเป็นสมาชิกในทะเบียนบ้านของตนเพื่อให้เด็กทั้งสามคนได้มีโอกาสเรียนหนังสือ และหางานให้ศรีนาคกรทำเพื่อให้

มีรายได้ที่มากขึ้น

“เธอบอกว่าข้าพเจ้าน่าจะหางานใดสักอย่างให้ศรีนาครทำ
อย่างน้อยก็เพื่อเป็นทุนสำหรับเด็ก ๆ ที่ต้องเรียนชั้นสูงขึ้นไป ข้าพเจ้า
เห็นด้วย ศรีนาครมีงานในแปลงผักเฉพาะช่วงเช้าและเย็น ทั้งเขายัง
ดูเป็นคนขยัน เอาการเอางาน ศรีนาครมีลูกถึงสี่คน จำเป็นยิ่งที่เขา
ต้องสร้างฐานะครอบครัว ... ข้าพเจ้าได้งานแบกขนสำหรับศรีนาคร”
(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 95 - 96)

อย่างไรก็ดี โศกนาฏกรรมก็ได้เกิดขึ้นกับครอบครัวชาวศรีลังกาอีกครั้ง เมื่อ
ตอนจบของเรื่อง ศรีนาครถูกจับข้อหาการเป็นแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายและถูก
ส่งตัวกลับประเทศศรีลังกา ทำให้เขาต้องแยกจากภรรยาและลูก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
อยู่นอกเหนือความคาดคิดของพ่อแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุ เมื่อความปรารถนา
ดีส่งผลสู่ด้านตรงกันข้าม ผลคือ ไม่เพียงครอบครัวชาวศรีลังกาที่เป็นทุกข์ หากแต่
ความทุกข์ความทรมานใจอย่างทบทวนนั้นก็บังเกิดแก่ครอบครัวของเด็กชายผู้ก่อ
เหตุด้วยเช่นกัน

“โลกยังคงหมุนไป เปลี่ยนบ้ายเป็นคำ บ้านมีเสียงหัวเราะของ
ลูกชายและความเจ็บบอย่าง อึดอัดของเรา ทั้งสองสิ่งดำเนินไปรวม
กันอย่างน่าฉงน ข้าพเจ้ามองดูลูกชายแล้วยิ่งสะท้อนเยือกขึ้น ในใจ
ที่ผ่านมาเป็นบาปของแก ทำให้ข้าพเจ้าและแม่ของแกเป็นทุกข์ ทว่า
บัดนี้, ข้าพเจ้าต้องเดินผ่านคืนคำอันอึดแน่นอยู่ด้วยบาปและทุกข์
ของตัวเอง

วันเวลาซึ่งวางแผ่อีกยาวนานข้างหน้า ข้าพเจ้าจะมีชีวิตอยู่
อย่างไร? ข้าพเจ้าไม่รู้

คือนี่, ข้าพเจ้าจะหลับตาลงได้หรือไม่? ข้าพเจ้ายังไม่รู้เลย...”
(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 103)

ตัวบทเผยให้เห็นบาดแผลทางใจอันเกิดจากอคติชาติพันธุ์ที่ไม่อาจลบหรือ
ทำให้หายไป แม้จะไม่มีคนศรีลังกาอยู่ร่วมในชุมชนแล้วก็ตาม ดังตัวบท “ศรีนคร
โดนเนรเทศกลับประเทศ เมียของเขายังคงปลูกผักและเลี้ยงเป็ด ลูกสาวสามคน
ยังมาเรียนทุกวัน โลกยังคงหมุนไปเช่นนี้...” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 103)
แม้ชาวศรีลังกาจะถูกเนรเทศกลับประเทศไป แต่ความทรงจำถึงเรื่องราวเลวร้ายที่
เคยเกิดขึ้นยังคงอยู่ และพร้อมจะปรากฏขึ้นเพื่อเกี่ยวกระทบบและบอบตึงจิตใจแก่ผู้
เกี่ยวข้องอย่างไม่กำหนดวันเวลาสิ้นสุด ดังที่เรื่องราวของศรีนครหวนคืนกลับมา
อีกครั้ง ในรูปแบบของการเขียนเรียงความในชั้นเรียน

“ภรรยาข้าพเจ้าเข้ามา ขณะข้าพเจ้านั่งเหม่ออยู่เช่นนั้น เธอวางสมุดเล่ม
หนึ่งลงบนโต๊ะ

“ลองอ่านดู” เธอบอกเสียงแผ่ว แล้วหันหลังกลับออกไป

หน้าปกสมุดมีลายมือเขียนด้วยดินสอ ตัวโต ๆ โย้เย้ ด.ญ.ศรีมาลา สาม
พยางค์ถัดจากนั้นเป็นนามสกุลของข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าฝุดรอยยิ้มขึ้นจากภายใน
หีบสมุดพลิกไปเหมือนไม่รู้สึกริด กระทั่งถึงหน้าสุดท้ายในส่วนลายมือเขียน ตัว
หนังสือโต ๆ อดเอาข้าพเจ้าเย็นเยียบไปทั้งร่าง

เรียงความเรื่องพ่อของฉัน

เส้นดินสอดสองเส้น ตีโดยทาบไม้บรรทัด ยิงข้อข้อความนั้นให้โดดเด่น

ข้าพเจ้าเผลออ่านประโยคแรก พ่อของฉันเป็นชาวศรีลังกา...

ข้าพเจ้าไม่กล้าอ่านต่อ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ 2549, 104)

เรียงความเรื่อง “พ่อของฉัน” ที่เขียนขึ้นในชั้นเรียนของลูกสาวชาวศรีลังกา เป็นการเขียนที่ไม่ได้อยู่ในเงื่อนไขและสถานการณ์ที่ถูกปิดกั้นกวดขันการแสดงออกทางความคิดของผู้เขียนเรียงความ ประโยคแรกที่ยืนยันว่า “พ่อของฉันเป็นชาวศรีลังกา” เป็นดั่งการประกาศการมีสายเลือดชาติพันธุ์จากศรีลังกาอยู่ในตัว ทั้งยังนำไปสู่การปลดปล่อยตนเองออกจากความหวาดกลัวแห่งอคติชาติพันธุ์ ตัวบทแสดงให้เห็นพลังอำนาจของเรื่องแต่งในรูปของเรียงความที่ส่งสารโดยตรงถึงพ่อแม่ของเด็กชายผู้ก่อเหตุ เสี่ยงจากชาติพันธุ์ ร่องรอยของคนขายโรติจากศรีลังกาที่ยังไม่ถูกลบเลือนและจางหาย “ตัวหนังสือโต ๆ ฉุดเอาข้าพเจ้าเย็นเยียบไปทั้งร่าง” ไปจนกระทั่ง “ข้าพเจ้าไม่กล้าอ่านต่อ” อันเป็นประโยคปิดท้ายเรื่องของเรื่องสั้นเรื่องนี้

กล่าวได้ว่า เรียงความเรื่อง “พ่อของฉันเป็นชาวศรีลังกา” ที่เขียนโดยลูกสาวของชาวศรีลังกาเป็นเรื่องแต่งและการแต่งเรื่องอีกแบบที่เข้ามาเผชิญหน้าและโต้กลับเรื่องแต่งเกี่ยวกับชาวศรีลังกาในรูปของข่าวลือที่ปรากฏในตอนต้นเรื่องอย่างทรงพลังและสั่นคลอนความคิดอคติชาติพันธุ์ที่คนไทยในชุมชนเคยมีต่อชายชาว

ศรีลังกา แม้ตัวละครข้าพเจ้าจะไม่ได้เปิดเผยเนื้อหาของเรียงความนั้นจนจบเรื่อง แต่ด้วยประโยคเดียวที่ยืนยันว่า “พ่อของฉันเป็นชาวศรีลังกา” ก็ทำให้ผู้อ่าน ทั้งที่เป็นตัวละครข้าพเจ้าและผู้อ่านเรื่องนี้ในฐานะการเป็นเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ รู้จักคนขายโรติจากศรีลังกาที่ต่อได้ตั้งแต่ต้นจนกระทั่งถูกเนรเทศกลับประเทศศรีลังกา เรียงความเรื่อง “พ่อของฉัน” ของลูกสาวคนศรี

ลังกา จึงเป็นเรื่องแต่งที่มีบทบาทสำคัญในการโต้กลับอคติชาติพันธุ์ที่นำไปสู่การ
สร้างการรับรู้ใหม่เกี่ยวกับคนศรีลังกาในชุมชน

บทสรุป

“คนขายโรตีสานจากศรีลังกา” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เล่าเรื่องการกดทับ
ชาติพันธุ์จากอคติที่ไหลเวียนอยู่ในสังคม ขณะเดียวกัน กนกพงศ์ก็สร้างการรับรู้
ใหม่เรื่องชาติพันธุ์ด้วยการเล่าเรื่องชีวิตประจำวันของชาว

ศรีลังกาเพื่อสลายอคติดังกล่าว ในเรื่องเล่าแสดงอารมณ์เจ็บปวดทุกซอกซอญใจของ
ผู้เกี่ยวข้อง อคติสร้างบาดแผลทางใจแก่คนทุกฝ่ายโดยไม่เลือกข้างว่าเป็นต่างด้าว
หรือคนไทย การเล่าเรื่องโดยให้น้ำหนักอารมณ์เจ็บปวดทรมานใจสร้างแรงสั่น
สะเทือนที่นำไปสู่การสลายลำดับชั้นเชิงอำนาจ การยอมรับในความผิดที่ตนเองมี
ส่วนต้องรับผิดชอบ เรื่องสั้นของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ มีมิติอารมณ์เป็นส่วนสร้าง
สำคัญ ความตายของเด็กชายชาว

ศรีลังกาทำให้เกิดการปะทะและปฏิสัมพันธ์ทางอารมณ์จากสองครอบครัว
เกิดเป็นแรงกระเพื่อมทางอารมณ์ที่มากกว่าความกลัวและความเกลียดชัง ให้หวน
กลับมาตั้งคำถามเรื่องการอยู่ร่วมกันของชาติพันธุ์และ

พหุวัฒนธรรมในสังคม อารมณ์แห่งความทุกข์ของสองครอบครัวคือการ
แสดงถึงการเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าและมีความสำคัญในฐานะการเป็นมนุษย์เสมอ
กัน ทั้งสองครอบครัวอยู่ในสถานการณ์เป็นผู้ประสบเคราะห์กรรมเดียวกัน โดย
ไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นคนไทยหรือเป็นคนศรีลังกา

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2549. นิทานประเทศ. กรุงเทพฯ: นาคร.

จามะรี เชียงทอง. 2546. เอกสารการเมืองเรื่องชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และความรู้พื้นที่ใน
ไทย เวียดนาม และลาว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2563. สังคมศาสตร์ทางเลือก (Alternative Social Sci-
ences). กรุงเทพฯ : วิชาษา

_____. 2561. อำนาจไร้พรมแดน. กรุงเทพฯ : วิชาษา.

บุญเลิศ วิเศษปรีชา. 2565. “พลวัตของอคติและการตอบโต้กับอคติที่มีต่อ “ผู้ไร้อำนาจ” ใน *สองอคติ (2): ความเป็นมนุษย์กับภูมิทัศน์อคติไทย*, นฤพนธ์
ด้วงวิเศษ, บรรณาธิการ, 47 – 96. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน).

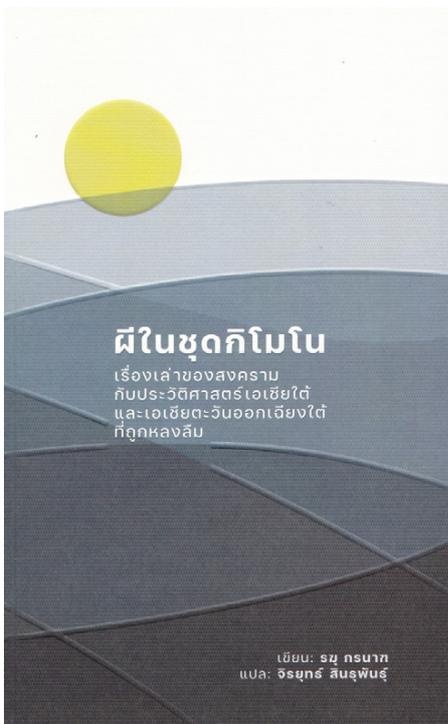
พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. 2546. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์.

อาเหม็ด ชาร่า. 2564. *จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด*. แปลโดย เฉลิมทะเล สุวรรณพานิช และ
อลิษา ลิ้มไพบูลย์. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ : ซอยสควอด.

บทปริทัศน์หนังสือ

ผีในชุดกิโมโน : เรื่องเล่าของสงครามกับประวัติศาสตร์เอเซียใต้และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้. เขียนโดย รฐู กรณาท แปลโดย จิรยุทธ สินธุพันธุ์ (กรุงเทพฯ : ศูนย์เอเซียใต้ สถาบันเอเซีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2565. 184 หน้า, 150 บาท).

วิริยะ สว่างโชติ¹



แม้ว่าการเสพสื่อจะเปลี่ยนไปในยุคของสื่อสังคม แต่หนังสือพิมพ์รายวันขายในราคา 5 รูปียังคงเป็นสิ่งจำเป็นที่จับต้องได้ในวัฒนธรรมการอ่านของคนอินเดีย ต่างไปจากบ้านเรา อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่อยู่ทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังของอุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์และสื่อสังคมก็คือนักเขียน อินเดียก็เป็นประเทศที่มีนักเขียนมากมาย นักเขียนแต่ละคนล้วนต้องหาสร้างสไตล์การเขียน รูปแบบการเล่าเรื่อง การค้นคว้า เพื่อหาที่ทางและความมั่นคงในอาชีพของตนเอง หนึ่งในนั้นก็คือ รฐู กรณาท (Raghu Karnad) ซึ่งก่อนที่จะหยิบหนังสือ “ผีในชุดกิโมโน : เรื่องเล่าของสงครามกับประวัติศาสตร์เอเซียใต้และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้” ที่แปลโดยจิรยุทธ สินธุพันธุ์ ขึ้นมาอ่าน ผู้เขียนคงต้องขอบอกตามตรงไม่เคยได้ยินชื่อ หรือรู้จักงานเขียนของเขามาก่อน จะว่าไปผู้เขียนหยิบมือถือแล้วค้นในกูเกิ้ลว่า รฐู กรณาทคือใคร? หลังจากอ่านหนังสือเล่มนี้แบบวางไม่ลงไปสองเรื่องแรกแล้วด้วยซ้ำ

เรื่องราวทั้งหมด 6 เรื่องในหนังสือเล่มถูกเขียนและตีพิมพ์ ในต่างสื่อ ต่างวาระ

¹ นักวิจัยอาวุโส ศูนย์วิจัยภูมิสังคมและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

กัน แต่เนื้อหาในตอนแรก “ผีในชุดกิโมโน” ที่ถูกใช้เป็นชื่อหนังสือเล่มนี้ ถือว่าเป็นการเปิดเรื่องราวของ “สงครามกับประวัติศาสตร์เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ได้อย่างน่าสนใจ ประโยค “วิญญาณของผู้หญิงในชุดกิโมโนคนหนึ่งวนเวียนอยู่ในปูรานากิลา ป้อมปราการสมัยราชวงศ์มุฮัมมัด” (หน้า 20) ทำให้ผู้เขียนนึกแล้วนึกอีกว่า ป้อมที่ผู้เขียนเคยไปเที่ยวชมเมื่อ 10 ราวปีก่อนมันจะมีผีอยู่ได้อย่างไร? แถมยังเป็นผีในชุดกิโมโนอีกด้วย ซึ่งจริง ๆ ก็อาจจะมิให้เห็นก็ได้หากผู้เขียนไปเยือนในเวลากลางคืนไม่ใช่กลางวัน แต่อย่างไรก็ดีผู้เขียนลองนึกเท่าไรก็นึกไม่ออกว่าภาพที่เห็นเป็นผีในชุดกิโมโน กลับกลายเป็นผีในชุดสำหรับทุกที่ไป แล้วอะไรที่ทำให้ชุดกิโมโนมาอยู่ที่นั่นได้?

รขุค่อย ๆ คลี่เรื่องราวของ “อดีตในเชิงสัญลักษณ์ที่บดบังกันพูนขึ้นในทางปฏิบัติ จึงไม่น่าแปลกใจที่ข้อมูลอันแปลกปลอมอย่างเรื่องราวของชาวญี่ปุ่นในป้อมเก่าจะถูกปล่อยให้หายไปข้างใต้” (หน้า 23) จากการสืบค้นเอกสารราชการ “ที่หาไม่พบ” และเรื่องราวของหญิงบริการของกองทัพญี่ปุ่น (comfort women) รขุทำให้เราทราบถึงเรื่องราวของโอคิคุ หญิงสาวจากฮิโรชิมาที่ย้ายมาอยู่ปีนังและสิงคโปร์ด้วยสถานะที่คล้ายกัน ต่อมาเธอได้แต่งงานกับสามีที่เป็นชาวอินเดียเชื้อสายทมิฬ แต่ด้วยการโจมตีฐานทัพเรือเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกาและการบุกมลายูของอังกฤษโดยกองทัพจักรพรรดิญี่ปุ่นที่นำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ในแถบเอเชียและภูมิภาคแปซิฟิก เธอและชาวญี่ปุ่นอีกจำนวนหนึ่งจึงต้องถูกอังกฤษควบคุมตัวในฐานะประชากรของประเทศคู่สงครามและถูกส่งไปเป็นผู้ฟานักของสถานกักกันเชลยพลเรือนที่ กรุงนิวเดลี สถานที่ที่ไม่ควรจะต้องมีใครมาฟานักอาศัย

สิ่งที่ทำให้ผู้เขียนประทับใจการค้นคว้าและการเล่าเรื่อง ผีในชุดกิโมโน ของรขุ คือข้อค้นพบที่มาจากภาพเขียนของเฟื้อ หริรักษ์ที่ชื่อว่า Japanese Internment Camp, Purana Qila, Delhi, 1942 ที่ช่วยคลี่คลายข้อสงสัยของ “สิ่งที่หายไปจากประวัติศาสตร์” โดย “ไม่มีหลักฐาน” เพื่อ หริรักษ์และกรุณา กุศลลาสัย นักเรียนไทย 2 คนที่ไปเรียนที่วิศวกรรมศาสตร์ ได้กลายเป็นเพื่อนผู้ฟานักของโอคิคุในป้อมปูรานากิลา ด้วยสาเหตุเดียวกัน แม้ผู้เขียนจะเคยอ่านเรื่องราวของทั้งสองที่ถูกจับไปอยู่ที่แคมป์ใน

อินเดียมาก่อน แต่ไม่เคยทราบข้อมูลว่าเขาอยู่ที่ไหน? เป็นอยู่อย่างไร? หรือเรื่องที่ว่า
เพื่อยังสร้างผลงานภาพเขียนบันทึกชีวิตคนที่แคมป์นี้เอาไว้ด้วย เรื่องราวที่รุ่มคั้นคว่ำ
และนำมาเขียนไว้จึงมีค่าต่อการอ้างอิงกันและกันของเอเชีย (inter-Asia referencing)
ไม่ว่าเอเชียใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และรวมถึงเอเชียตะวันออก แม้จะผ่านเรื่อง
ราวความโหดร้ายของสงครามก็ตาม

เช่นเดียวกันในเรื่องสุดท้ายของหนังสือ “**นักรบไร้พรหมแดน**” ที่รุ่มช่วยย้าการ
อ้างอิงกันและกันของเอเชีย ด้วยเรื่องราวของแรงงานทหาร (military labor) เรื่องนี้
เป็นในเรื่องโศกนาฏกรรมแบบตลกร้าย เพราะแม้ว่าสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษ
ที่รู้จักกันในนาม “สงครามโลกครั้งที่ 2” จะจบลงอย่างเป็นทางการตั้งแต่หลังวันที่ 15
สิงหาคม ค.ศ. 1945 ตามประกาศการยอมแพ้ของญี่ปุ่นโดยจักรพรรดิฮิโรฮิโตะได้ออก
รายการวิทยุแห่งชาติ แต่การรบของทหารอินเดียไม่ได้จบลงไปด้วย พวกเขาเดินเข้าสู่
“การรบเพื่อฟื้นฟูลัทธิอาณานิคม” โดยการส่งทหารอินเดียที่ควรจะไปปลดประจำการ
เดินทางกลับบ้านเป็น “ทหารผ่านศึก” ไปสู้รบต่อกับกลุ่มชาตินิยมที่กำลังต่อสู้เพื่อ
ปลดปล่อยอินเดียจากชาติอาณานิคม

รุ่มเล่าเรื่องราวของจำสิบเอกอับดุล เราะฮมาน ผู้บังคับหมวดของ 3/9 ชาวกู
ที่ผ่านสมรภูมิตั้งแต่ครั้งสำคัญทั้งสมรภูมิเอลอาลาเมนในลิเบีย และสมรภูมิ
อิมฟาล การรบในทะเลทรายกับทหารเยอรมันและในป่าดงดิบกับทหารญี่ปุ่นไม่อาจ
พรากชีวิตของอับดุลไปได้ เขาและเพื่อนร่วมรบกลับต้องมาเสียชีวิตในการรบ “ที่
ยังบังคับบัญชาโดยชาวอังกฤษ รบในนามของชาวดัตช์ ต่อสู้กับชาวอินโดนีเซียที่ติด
อาวุธโดยกองทัพญี่ปุ่น” (หน้า 86) จากสงครามที่ไม่มีการประกาศ ในวัยเพียง 25
จำสิบเอกอับดุล เราะฮมาน เสียชีวิตในแถบชานเมืองสุราบายา บนเกาะชวา เขาไม่มี
โอกาสเห็นวันประกาศเอกราชของทั้งอินเดียและอินโดนีเซีย เกียรติยศที่เขาได้รับคือ
วีรบุรุษ ที่ไม่มีชาติไหนอยากจะทำเขาในเรื่องเดียวกันนี้รุ่มยังเพิ่มเติมการหนุนช่วย
ฝ่ายนักชาตินิยมชาวอินโดนีเซียของคองงานอินเดียที่ไม่ยอมขนอาวุธจากออสเตรเลีย
ไปให้ทหารชาวดัตช์

นอกจากนี้แล้ว ในหนังสือเล่มนี้ก็ยังมีเรื่องที่น่าสนใจอื่น ๆ อีกไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การเดินทางของสุภาส จันทรโอบส นักชาตินิยมเบงกอลที่เข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและตั้ง กองกำลังแห่งชาติอินเดียของเขาในกรุงเทพฯ ที่มักจะถูกเขียนให้เหมือนเป็นเรื่องผจญ ภัยโดยนักเขียนคนอื่น ๆ แต่ประเด็นที่รชุนหยิบยกมาเขียนถึงในหนังสือเล่มนี้ได้ช่วยให้ ผู้อ่านเห็นภาพที่เชื่อมโยงไปกับเรื่องราวอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ ทั้งเรื่องราวครอบครัว ของเขาเองที่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งโศกนาฏกรรมครั้งสำคัญของมนุษยชาติระหว่าง สืบค้นเพื่อตามหาเรื่องราวเกี่ยวกับคุณตาของเขาที่ต้องเดินทางไปรบในดินแดนอัน ห่างไกลจากบ้านเกิด ดินแดนแห่งนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่งของอินเดียแต่ก็ยังเป็นภูมิภาค ที่รชุนไม่อาจจินตนาการได้ถึงการเดินทางอันลำบากเมื่อราว 80 ปีก่อน ทหารอินเดีย ทหารฝ่ายสัมพันธมิตรและทหารญี่ปุ่นจำนวนหลายหมื่นคนต้องเอาชีวิตมาทิ้งไว้ ณ ดินแดนแห่งนี้ โดยเกียรติยศที่พวกเขาได้รับเทียบไม่ได้กับทหารผ่านศึกในสมรภูมิอื่น ๆ

สิ่งที่รชุนเขียนและถูกนำมารวมเป็นเล่มนี้ ไม่ต่างไปจากประเด็นที่รณชิต คูหา นักคิดแห่งสำนัก Subaltern Studies Collective กล่าวถึงเกี่ยวกับ *เรื่องเล็กน้อย ของประวัติศาสตร์ (Small Voice of History)* ที่สัมพันธ์กับผู้คนทั่วไป เริ่มจากการ สืบค้นเรื่อง (investigative journalism) จากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง จากเรื่องของ ผู้อื่น มาสู่เรื่องครอบครัวตัวเอง จากเรื่องของชุมชนไปสู่เรื่องของชาติ จากเรื่องของ ความต่างทางชาติพันธุ์ของอินเดียสู่อินเดียที่เป็นอื่น รวมไปถึงโศกนาฏกรรมอันเป็น พวงจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่อไม่ให้เรื่องราวเหล่านี้ถูกลืมทิ้งในประวัติศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์อินเดีย เลยไปถึงประวัติศาสตร์ของครอบครัว

งานเขียนรชุนสะท้อนให้เห็นการสงครามที่เชื่อมโยงเอเชียใต้กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านบริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่านการเปลี่ยนแปลงของลัทธิอาณานิคม และการก่อรูปของลัทธิชาตินิยม รชุนเขาไม่เพียงแต่เชื่อมโยง “ภูมิภาค” อันถูกแบ่ง ตามภูมิศาสตร์การเมืองเข้าไว้ด้วยกัน หากแต่เขายังเชื่อมโยง “โศกนาฏกรรมสงคราม ของสงครามโลกครั้งที่ 2” กับ “ปัจจุบัน” มากกว่าที่จะเขียน “ถึงอดีต” เนื้อหาเหล่านี้ ถูกแทรกด้วยสำนวนวิพากษ์แบบจริงจัง พอ ๆ กับภาษาเสียดสี ซึ่งเป็นเสน่ห์ของงาน

ของเขา สิ่งที่น่าสนใจก็คือ เรื่องทั้ง 6 เรื่องในหนังสือเล่มนี้ถูกเขียนขึ้นช่วงระหว่างปี ค.ศ. 2014-2020 ช่วงที่รัฐบาลนายเรนเรทรา โมที พยายามจะ “เขียนปัจจุบันของ อินเดีย” ขึ้นมาใหม่ “การหลงลืม” ประวัติศาสตร์อาจเป็นเรื่องที่ให้อภัยกันได้ แต่ “การละเลย” ที่จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ที่เราารู้อยู่แล้วนั้นคือสิ่งที่ไม่อาจให้อภัยได้ น่าจะเป็นสิ่งที่เราควรจะตระหนักกัน

ต้องขอขอบคุณผู้แปลและบรรณาธิการการแปลที่คัดสรรและเรียงลำดับเรื่อง ทั้ง 8 ที่นำมารวบรวมตีพิมพ์ในแบบที่อาจจะเรียกได้ว่า “ฉบับไทย” (Thai edition) สามารถโยงเรื่องราวกันได้ แม้ว่าผู้อ่านจะไม่รู้บริบทของสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือ ประเทศอินเดีย แต่ก็สามารถที่จะติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ได้ไม่ยากนัก